

WYDZIAŁ
ARCHITEKTURY

Imię i nazwisko studenta: Natalia Pietrzycka

Nr albumu:

Poziom kształcenia: Studia drugiego stopnia

Forma studiów: stacjonarne

Kierunek studiów: Gospodarka przestrzenna

Specjalność: Zintegrowane Zarządzanie Strefą Przybrzeżną

PRACA DYPLOMOWA MAGISTERSKA

Tytuł pracy w języku polskim: Kształtowanie miasta zrównoważonego poprzez kreatywny placemaking

Tytuł pracy w języku angielskim: Shaping a sustainable city through creative placemaking

Opiekun pracy: dr inż. arch. Magdalena Rembeza

Data ostatecznego zatwierdzenia raportu podobieństw w JSA:

STRESZCZENIE

Tematem niniejszej pracy magisterskiej jest zbadanie możliwości wykorzystania narzędzia kreatywnego placemaking'u w kształtowaniu miasta zrównoważonego. W dwóch pierwszych rozdziałach opisano wstęp i cel pracy oraz wykorzystane metody badawcze. Pracę podzielono na dwie części: badawczą i aplikacyjną. Pierwsza część składa się z pięciu rozdziałów, w których przestudowano literaturę oraz przypadki. Rozdział trzeci zawiera informacje dotyczące idei miasta zrównoważonego, w tym zagadnienia takie jak: zrównoważony rozwój miast, rewitalizacja, zrównoważone społeczności i narzędzie Water Sensitive Urban Design. W rozdziale czwartym opisano ideę placemaking'u, skupiając się na zgłębieniu informacji na temat miejsc, ich znaczenia w mieście oraz zasadach ich kształtowania. Rozdział zakończono przedstawieniem typów placemaking'u, w tym kreatywnego placemaking'u. W rozdziale piątym zbadano potencjał kreatywnego placemaking'u jako narzędzia rewitalizacji. Wyjaśniono w nim takie zagadnienia jak idea miasta kreatywnego, sektory kreatywne oraz metoda kreatywnych syntaxów oraz zgłębiono informacje o procesie, w tym jego wpływie na funkcjonowanie miasta, roli sztuki, kultury i kreatywności, wyzwań i modelowego zastosowania narzędzia. Rozdział szósty to analiza wybranych przypadków pod kątem kreatywnego placemaking'u. Wybrane przypadki – NDSM Wharf w Amsterdamie, Superkilen w Kopenhadze oraz OFF Piotrkowska w Łodzi stanowią modelowe przykłady zastosowania narzędzia. W ich analizie skupiono się na zagadnieniach kluczowych dla obranego tematu pracy i następnie na ich podstawie dokonano porównania i autorskiej oceny przypadków. Rozdział siódmy stanowi podsumowanie części badawczej i odpowiedź na pytanie czy kreatywny placemaking może stanowić skuteczne narzędzie kształtowania miasta zrównoważonego. Część aplikacyjna składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale ósmym dokonano delimitacji obszaru, w której celu przeprowadzono analizy kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni. Jako obszar aplikacyjny wybrano dzielnicę o największym potencjale kreatywnym i następnie w rozdziale dziewiątym przeprowadzono dla niej analizy społeczno-gospodarcze oraz urbanistyczne. Analizy społeczno-gospodarcze skupiały się na zbadaniu sektora kreatywnego Gdyni, jakości życia w dzielnicy oraz zaangażowania mieszkańców. W analizach urbanistycznych skupiono się na wyłonieniu głównych potencjałów i problemów przestrzeni. Na koniec rozdziału przedstawiono wnioski dotyczące kierunków przekształceń dzielnicy. Rozdział dziesiąty przedstawia rozwiązania projektowe z wykorzystaniem idei kreatywnego placemaking'u i proekologicznych rozwiązań. Projekt rozpoczyna się od przedstawienia idei Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego i ośrodków satelitarnych, a następnie przedstawia modelowe rozwiązanie ośrodka satelitarnego na przykładzie Oksywia. Część aplikacyjną kończy wyjaśnienie przyjętych rozwiązań projektowych. Rozdział jedenasty stanowi podsumowanie pracy i przedstawia możliwości wykorzystania kreatywnego placemaking'u jako jedno z narzędzi kształtowania miasta zrównoważonego.

Słowa kluczowe: kreatywny placemaking, miasto zrównoważone, miasto kreatywne, zrównoważony rozwój
Dziedzina nauki i techniki, zgodnie z wymogami OECD: nauki społeczne, geografia społeczna i gospodarcza, urbanistyka

ABSTRACT

The subject of this master's thesis is to explore the possibilities of using the creative placemaking as a tool in shaping a sustainable city. The first two chapters describe the introduction and purpose of thesis as well as the research methods used. The work was divided into two parts: research and application. The first part consists of five chapters in which the literature and cases are examined. The third chapter contains information on the idea of a sustainable city, including issues such as: sustainable urban development, revitalization, sustainable communities and the Water Sensitive Urban Design tool. Chapter four describes the idea of placemaking, focusing on exploring information about places, their importance in the city and the principles of shaping them. The chapter ends with a presentation of types of placemaking, including creative placemaking. Chapter five explores the potential of creative placemaking as a revitalization tool. It explains issues such as the idea of a creative city, creative sectors and the method of creative syntaxes, and explores information about the process, including its impact on the functioning of the city, the role of art, culture and creativity, challenges and model application of the tool. Chapter six is an analysis of selected cases in terms of creative placemaking. Selected cases - NDSM Wharf in Amsterdam, Superkilen in Copenhagen and OFF Piotrkowska in Łódź are model examples of the use of the tool. Their analysis focused on the key issues for the chosen topic of thesis, and then, on their basis, comparison and author's assessment of cases were made. Chapter seven summarizes the research part and answers the question of whether creative placemaking can be an effective tool for shaping a sustainable city. The application part consists of three chapters. In chapter eight, the area was delimited based on analysis of creative potential of the revitalized districts of Gdynia. The district with the greatest creative potential was selected as the application area, and then, in chapter nine, socio-economic and urban analysis were carried out for it. Socio-economic analysis focused on examining the creative sector of Gdynia, the quality of life in the district and the involvement of residents. The urban analysis focused on identifying the main potentials and problems of space. At the end of the chapter, conclusions concerning the directions of transformations in the district are presented. Chapter ten presents design solutions using the idea of creative placemaking and pro-ecological solutions. The project starts with presenting the idea of the Downtown Creative Core and satellite centers, and then presents a model solution for the satellite center on the example of Oksywie. The application part ends with an explanation of the adopted design solutions. Chapter 11 summarizes the work and presents the possibilities of using creative placemaking as one of the tools for shaping a sustainable city.

Keywords: creative placemaking, sustainable city, creative city, sustainable development

The field of science and technology, in line with OECD requirements: social sciences, social and economic geography, urban planning

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	3
ABSTRACT	4
1. WSTĘP I CEL PRACY	8
2. WYKORZYSTANE METODY BADAWCZE	9
3. MIASTO ZRÓWNOWAŻONE	10
3.1. Zrównoważony rozwój miasta	10
3.1.1. Rewitalizacja jako aspekt zrównoważonego rozwoju miast	12
3.1.2. Działania proekologiczne i zrównoważona społeczność w kształtowaniu miasta zrównoważonego	14
3.2. Water Sensitive Urban Design jako narzędzie kształtowania miasta zrównoważonego ..	17
4. PLACEMAKING JAKO NARZĘDZIE PROJEKTOWANIA MIAST	21
4.1. Miejsce jako kluczowy element krajobrazu miejskiego	21
4.1.1. Funkcje miejsc	22
4.1.2. Nie-miejsca i problemy związane z ich powstawaniem	23
4.2. Placemaking jako odpowiedź na problemy współczesnych miast	23
4.2.1. Cechy jakościowych miejsc	26
4.2.2. Zasady kreowania udanych miejsc	27
4.2.3. Typy placemaking'u	29
5. KREATYWNY PLACEMAKING JAKO NARZĘDZIE REWITALIZACJI	33
5.1. Idea miast kreatywnych	33
5.1.1. Sektory kreatywne	34
5.1.2. Pojęcie kreatywnych syntaxów	36
5.2. Kreatywny placemaking i jego wpływ na funkcjonowanie miasta	37
5.3. Rola sztuki, kultury i kreatywności w kształtowaniu miejsc i świadomości społecznej	39
5.4. Wyzwania wiążące się z ideą kreatywnego placemaking'u	41
5.5. Modelowe zastosowanie narzędzia kreatywnego placemaking'u	43
5.5.1. Mural Arts Program w Filadelfii jako modelowy przykład realizacji	44
6. ANALIZA WYBRANYCH STUDIÓW PRZYPADKU POD KĄTEM KREATYWNEGO PLACEMAKING'U	47
6.1. NDSM Wharf, Amsterdam	48
6.2. Superkilen, Kopenhaga	53

6.3. OFF Piotrkowska, Łódź	61
6.4. Porównanie	67
7. KREATYWNY PLACEMAKING JAKO JEDNO Z NARZĘDZI KSZTAŁTOWANIA MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO - WNIOSKI	72
8. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU APLIKACYJNEGO	74
8.1. Delimitacja obszaru aplikacyjnego.....	74
8.1.1. Analiza kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni.....	76
8.1.2. Podsumowanie i wybór obszaru o największym potencjale kreatywnym	79
9. ANALIZY OBSZARU APLIKACYJNEGO – DZIELNICA OKSYWIE W GDYNI	80
9.1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza.....	80
9.1.1. Uwarunkowania demograficzne	80
9.1.2. Sektor kreatywny	81
9.1.3. Jakość życia mieszkańców	83
9.1.4. Zaangażowanie mieszkańców	84
9.2. Charakterystyka przestrzenna	86
9.2.1. Analiza funkcji terenu	86
9.2.2. Analiza dostępności komunikacyjnej	87
9.2.3. Uwarunkowania przyrodnicze	88
9.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe	89
9.2.5. Analiza potencjałów dzielnicy.....	90
9.2.6. Analiza miejsc problemowych	92
9.3. Wnioski	93
10. KSZTAŁTOWANIE MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO POPRZEZ KREATYWNY PLACEMAKING NA PRZYKŁADZIE OKSYWIA	95
10.1. Idea kreatywnego rdzenia i ośrodków satelitarnych	95
10.2. Oksywie jako modelowy przykład ośrodka satelitarnego	98
10.2.1. Cele, narzędzia oraz interesariusze rewitalizacji na Oksywiu przy użyciu kreatywnego placemaking'u	98
10.2.2. Wizja rozwoju dzielnicy	100
10.2.3. Projekt kreatywnych syntaxów na Oksywiu	106
10.2.4. Podsumowanie i uzasadnienie przyjętych rozwiązań projektowych.....	108
11. PODSUMOWANIE	109

SPIS LITERATURY	110
SPIS ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH.....	114
SPIS RYSUNKÓW	115
SPIS TABEL.....	117
ZAŁĄCZNIKI.....	117

1. WSTĘP I CEL PRACY

Przedmiotem niniejszej pracy jest zbadanie możliwości wykorzystania narzędzia kreatywnego placemaking'u w kształtowaniu miasta zrównoważonego. Kreatywny placemaking to stosunkowo nowe pojęcie, które zyskuje na popularności, dzięki postulatом przywracania przestrzeni miast ich mieszkańcom i nadawania im ludzkiej skali. Głównym założeniem idei jest właśnie tworzenie miejsc z ludźmi i dla ludzi. Dzięki wielopoziomowej współpracy, zakładającej szereg technik partycypacji i bazowanie na lokalnych potencjałach, miejsca powstałe w duchu tej idei charakteryzuje trwałość, autentyczność oraz silna tożsamość. Wyjątkowość miejsc podkreślana jest dzięki wykorzystaniu sztuki, kultury i kreatywności, których rola w procesie jest kluczowa i prowadzi do ożywienia zdegradowanych struktur. Idea miast zrównoważonych narodziła się nieco wcześniej, a obecnie stanowi jeden z głównych kierunków rozwoju miast, które muszą odpowiedzieć na narastające problemy związane z postępującymi zmianami klimatycznymi. Zrównoważony rozwój miasta to kompleksowe pojęcie, wymagające zintegrowanego podejścia i zaangażowania wszystkich podmiotów funkcjonujących na terenie miasta. Istotnym jego aspektem jest rewitalizacja zdegradowanych struktur, pozwalająca na zachowanie zwartości miasta, zapobieganie suburbanizacji i niwelowanie problemów społecznych. Niniejsza praca skupia się na wykorzystaniu rewitalizacji z udziałem kreatywnego placemaking'u w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju miast. Celem opracowania jest uzyskanie odpowiedzi na poniższe pytania badawcze:

1. Czy kreatywny placemaking może być skutecznym narzędziem w kształtowaniu miasta zrównoważonego?
2. Jak aktywizować przestrzeń miejską i jej mieszkańców poprzez kreatywny placemaking?
3. Jak kształtować aktywne i zrównoważone sąsiedztwa poprzez kreatywny placemaking?

W poniższych rozdziałach skupiono się na zbadaniu relacji pomiędzy ideą kreatywnego placemaking'u a ideą zrównoważonego rozwoju miast, wyodrębnieniu elementów wspólnych oraz przedstawieniu na przykładzie możliwości ich powiązania w celu kształtowania kreatywnego miasta zrównoważonego.

2. WYKORZYSTANE METODY BADAWCZE

Praca została podzielona na dwie części: badawczą i aplikacyjną. W pierwszej części (badawczej) skupiono się na analizie literatury oraz przestudiowaniu przypadków realizacji ze świata. W drugiej części (aplikacyjnej) przeprowadzono analizy społeczno-gospodarcze i urbanistyczne oraz wykorzystano metodę kreatywnych syntaxów stworzoną przez Dominikę Pazder.¹

Badanie literatury pozwoliło na zgłębienie informacji w zakresie idei zrównoważonego rozwoju, placemaking'u, kreatywnego placemaking'u i zagadnień z nimi powiązanych. Przestudiowano szereg pozycji, w tym dzieła autorów uznawanych za pionierów danych idei. W celu jak najdokładniejszego rozpoznania pojęć, badania literaturowe oparto zarówno o twórczość polską, jak i zagraniczną. Kolejną wykorzystaną metodą była metoda jakościowa w postaci studium przypadku, której celem było poznanie sposobu wykorzystania idei kreatywnego placemaking'u w praktyce. Na podstawie uzyskanych informacji przeprowadzono autorską ocenę, w której zwrócono uwagę na aspekty kluczowe dla obranego tematu pracy. Uzyskane informacje w części badawczej w znaczącym stopniu przyczyniły się powstania części aplikacyjnej.

Drugą część pracy (aplikacyjną) rozpoczęto od delimitacji obszaru projektowego, na którego potrzeby przeprowadzono analizę kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni. Następnie dla dzielnicy o największym potencjale przeprowadzono badania społeczno-gospodarcze, których celem było rozpoznanie struktury sektora kreatywnego miasta oraz zbadanie zaangażowania mieszkańców dzielnicy przy wykorzystaniu danych udostępnianych przez Budżet Obywatelski. W analizach urbanistycznych rozpoznano problemy i potencjały dzielnicy, które pozwoliły na odpowiednie dostosowanie proponowanych rozwiązań. Jako element części projektowej postanowiono wykorzystać opisywaną w części teoretycznej i stworzoną przez Dominikę Pazder metodę kreatywnych syntaxów, która pozwoliła na wyszczególnienie rekomendacji w zakresie rozwoju dzielnicy przy użyciu kreatywnego placemaking'u.

¹ Pazder D.: *Applying the Idea of Creativity – Creative Syntax as a Tool of Placemaking. Case Study of Downtown Area of Poznan in Poland*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Poznań 2019

3. MIASTO ZRÓWNOWAŻONE

3.1. Zrównoważony rozwój miasta

Ideę zrównoważonego rozwoju definiuje raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju „Nasza Wspólna Przyszłość” z 1987 roku, według którego jest to „taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie”². Z przytoczonej definicji, jak i z całego raportu wynika, iż rozwój taki musi się opierać na kilku podstawowych filarach, którymi są: potrzeby i konieczność ich zaspokajania, sprawiedliwość społeczna wewnątrz- i międzypokoleniowa oraz ograniczenia narzucane gospodarce przez środowisko przyrodnicze. Zrównoważony rozwój polega zatem na racjonalnym kształtowaniu relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko oraz zaspokajaniem potrzeb ludzkich, decydujących o jakości życia.³ Często utożsamiany jest z ekologią, jako że bez dbałości o podstawowe zasoby nie jest możliwe zapewnienie sprawnego funkcjonowania społeczeństwa, jego rozwoju i odpowiedniej jakości życia. Dlatego też wraz z ideą zrównoważonego rozwoju rośnie zainteresowanie ochroną środowiska, szczególnie w środowiskach zbudowanych.⁴

Do powstania idei zrównoważonego rozwoju przyczyniły się namnażające się globalne problemy związane ze wzrastającym zużyciem zasobów naturalnych, zwiększonym zanieczyszczeniem środowiska, nadmiernym wzrostem demograficznym, niezaspokajaniem podstawowych potrzeb rosnącej populacji oraz destabilizacji systemów przyrodniczych i społeczno-gospodarczych.⁵ Głównym źródłem wymienionych problemów są miasta, w których żyje połowa światowej populacji i które pomimo niewielkiej powierzchni jaką zajmują na Ziemi (3%), odpowiadają za 60-80% zużycia energii i 75% emisji związków węgla.⁶ Postulaty zrównoważonego rozwoju dotyczą więc w największym stopniu miast, które muszą odpowiedzieć na potrzeby racjonalnego gospodarowania takimi zasobami jak przestrzeń, surowce, energia i kapitał gospodarczy oraz społeczny.⁷ Wdrażanie idei w miastach powinno mieć charakter zintegrowany, obejmujący wymiar ekonomiczny, instytucjonalny, społeczny oraz przyrodniczy, przy czym żaden wymiar nie powinien się rozwijać kosztem pozostałych (rys. 3.1.). Jednakże jest to trudne do osiągnięcia, jako że każda działalność człowieka w mniejszym lub większym stopniu wpływa na zmiany w środowisku przyrodniczym. Dlatego też zrównoważony rozwój zakłada także pojęcie kompensacji – gdy jedna ze sfer ucierpi na skutek procesów rozwojowych należy podjąć odpowiednie działania, które zrekompensują daną stratę. Przykładowo, gdy jakaś inwestycja wymaga wycięcia kilku drzew, należy posadzić nowe lub zainwestować w rozwiązania proekologiczne. Zintegrowane podejście do zrównoważonego rozwoju wymaga odpowiedniego

² *Nasza Wspólna Przyszłość*. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju, Oxford 1987, s.41

³ Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2, s.5

⁴ Stangel M.: *Kształtowanie Współczesnych Obszarów Miejskich w Kontekście Zrównoważonego Rozwoju*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s.19

⁵ Płachciak A.: *Idea zrównoważonego rozwoju jako zasada sprawiedliwości*. W: *Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym*, 2009, nr 1, s.197

⁶ *Zrównoważone Miasta. Życie w Zdrowej Atmosferze*. UN Global Compact Network Poland, Katowice 2016, s.6

⁷ Stangel M.: *Kształtowanie Współczesnych Obszarów Miejskich w Kontekście Zrównoważonego Rozwoju*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s.19

zaplanowania i zaangażowania wszystkich podmiotów funkcjonujących na terenie miasta, dlatego też korzystne jest przyjęcie systemowej koncepcji, która zapewni efektywność działania.

8

Rys. 3.1. Wymiary zrównoważonego rozwoju miasta

źródło: opracowanie własne na podstawie Rzeźnica A.: *Zrównoważony rozwój miast. W: Eko-Miasto #Środowisko. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta, Łódź 2016, s.55*

Miasto zrównoważone powinna cechować równowaga ekonomiczna, społeczna, środowiskowa, polityczna, a także równowaga pod względem mieszkalnictwa, tożsamości i dziedzictwa kulturowego. Pomimo, iż wszystkie miasta powinny w miarę możliwości do tej równowagi zmierzać, i wiele z nich może się do niej znacząco zbliżyć, to jednak osiągnięcie jej wydaje się być utopijną ideą. Dlatego też koncepcja miasta zrównoważonego pojmowana jest jako rodzaj miasta idealnego, które stanowi pewien wzorzec, do którego należy dążyć.⁹ Jak zauważa Michał Stangel w ostatnich latach zrównoważony rozwój staje się elementem nowej doktryny urbanistycznej i nawiązując do kwestii terminologicznych proponuje przyjęcie terminu ‘zrównoważona urbanistyka’ dla określenia nurtu obejmującego problematykę rozwoju i kształtowania miast w aspekcie rozwoju zrównoważonego. Do tego nurtu zaliczyć można zdobywające popularność koncepcje takie jak miasto zwarte, smart city, nowa urbanistyka czy też miasto krótkich odległości.¹⁰ Dla wszystkich tych idei istotne są takie zagadnienia jak:

- forma przestrzenna miasta;

Miasto zrównoważone powinno być zwarte, kompaktowe i powinno zapobiegać rozpraszaniu zabudowy. Powinno zatem charakteryzować się ułatwionym dostępem do różnorodnych usług i udogodnień, zwiększając intensywność interakcji i tym samym zmniejszając zapotrzebowanie na energię i teren.

⁸ Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2, s.6

⁹ Słodczyk J.: *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*. W: Prace i Studia Geograficzne, nr 65.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s.9

¹⁰ Stangel M.: *Kształtowanie Współczesnych Obszarów Miejskich w Kontekście Zrównoważonego Rozwoju*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s.20-21

- struktura użytkowania terenu;
Miasto zrównoważone powinno składać się z obszarów wielofunkcyjnych, ułatwiających dostęp i zmniejszających zapotrzebowanie na transport.
- transport miejski;
Miasto zrównoważone powinno posiadać dobrze funkcjonujący transport publiczny, bogatą infrastrukturę rowerową i pieszy zasięg do różnorodnych usług, co pozwala na ograniczenie korzystania z transportu samochodowego i tym samym zwiększenie jakości środowiska.
- proekologiczne rozwiązania w sferze gospodarki miejskiej;
Miasto zrównoważone powinno efektywnie gospodarować odpadami i gospodarką wodną, a także wykorzystywać odnawialne źródła energii i eliminować źródła niskiej emisji.
- proekologiczne rozwiązania architektoniczno-urbanistyczne;
Miasto zrównoważone powinno wpisywać się w ideę zielonej urbanistyki, a zatem przeplatać strukturę miasta z terenami biologicznie czynnymi, uzupełniać budynki zielenią, czy stosować inteligentne rozwiązania.¹¹

Podane cechy stanowią pewne wyznaczniki kształtowania miasta zrównoważonego, jednakże jak zauważa Lidia Mierzejewska nie ma jednego uniwersalnego modelu rozwoju miasta zrównoważonego. Miasta powinny szukać indywidualnej, dopasowanej do swoich uwarunkowań ścieżki zrównoważonego rozwoju, przy czym mogą, a nawet wskazane jest to, aby korzystały z istniejących osiągnięć teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań stosowanych w innych miejscach.¹²

3.1.1. Rewitalizacja jako aspekt zrównoważonego rozwoju miast

Zrównoważony rozwój miejski stał się w ostatnich latach integralnym elementem myślenia o zrównoważonym rozwoju. Jak wspomniano w podrozdziale 3.1. wspólnymi cechami koncepcji miasta zrównoważonego są jego zwartość i zapobieganie suburbanizacji, co pozwala na efektywne wykorzystanie przestrzeni. W związku z tym zamiast tworzyć nową zabudowę na obrzeżach miasta powinno się raczej przywracać do życia jego zdegradowane części. Rewitalizacja stanowi zatem istotny aspekt zrównoważonego rozwoju miast, a jej wagę podkreśla przyjęta w 2012 roku deklaracja ONZ „Przyszłość jakiej chcemy”, zgodnie z którą poprawa warunków życia w slumsach i odnowa obszarów miejskich stanowią priorytety holistycznego rozwoju. Zrównoważone miasta i osiedla ludzkie wymienione zostały w deklaracji jako jeden z obszarów tematycznych zrównoważonego rozwoju, obok takich kwestii jak między innymi eliminacja ubóstwa, energia, czy zrównoważony transport.¹³ Rolę rewitalizacji w kształtowaniu trwałego rozwoju miast podkreśla także Nowa Karta Ateńska, która za jego podstawę uznaje osiąganą w wyniku procesu spójność miasta, na którą składają się takie elementy jak równość,

¹¹ Słodczyk J.: *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*. W: Prace i Studia Geograficzne, nr 65.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s.9-10

¹² Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2, s.10

¹³ *Deklaracja Przyszłość jakiej chcemy*, ONZ, Rio de Janeiro 2012, s.26

tożsamość, zaangażowanie społeczne, bogactwo wielokulturowe oraz związki między pokoleniami.¹⁴

Pojęcie rewitalizacji zgodnie z przyjętą w 2015 roku ustawą o rewitalizacji brzmi następująco: „Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.”¹⁵ To właśnie wspomniana kompleksowość odnosząca się do działań w sferze społecznej, ekonomicznej i przestrzennej jest tutaj kluczowa, jako że rewitalizacja nie powinna być pojmowana jako odnowa zdegradowanej zabudowy, ale jako proces mający na celu stworzenie warunków do rozwoju społeczno-ekonomicznego.¹⁶ W prostszych słowach rewitalizację można więc określić jako proces przywracania do życia danego obiektu, bądź przestrzeni, które nie spełniają już swojej pierwotnej roli, zmierzający do ożywienia społeczno-gospodarczego. Jak podkreśla Piotr Lorens cele rewitalizacji są odmienne zależnie od przypadku, jednakże zwykle dotyczą one podobnych zagadnień, co pozwala na wyróżnienie następujących grup celów rewitalizacji: urbanistyczno-architektoniczne, techniczne, społeczne, ekonomiczne, środowiskowe (rys.3.2).¹⁷

Rys. 3.2. Cele rewitalizacji

źródło: opracowanie własne na podstawie Lorens P.: *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*. Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2010, s.11

Na podstawie wymienionych celów można wywnioskować jak bezpośredni jest związek pomiędzy rewitalizacją a zrównoważonym rozwojem. Rewitalizacja jest przede wszystkim narzędziem, które pozwala na zwalczenie największej bariery zrównoważonego rozwoju jaką jest zjawisko rozlewania się miast. Zagospodarowanie obszarów zdegradowanych zwiększa powierzchnię przestrzeni miasta, tym samym zmniejszając potrzebę na rozwój poza jego granicami.¹⁸ Powstałe wskutek rewitalizacji nowe inwestycje oraz nowe funkcje przyczyniają się bezpośrednio do poprawy jakości życia i zacierania się barier pomiędzy mieszkańcami. Rewitalizacja jest zatem

¹⁴ Mierzejewska L.: *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010, s.56, 177

¹⁵ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015 poz. 1777)

¹⁶ Lorens P.: *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*. Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2010, s.13

¹⁷ Lorens P.: *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*. Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2010, s.11

¹⁸ Sttetter M.: *Rewitalizacja zabudowy śródmiejskiej kluczem do zrównoważonego rozwoju małych miast*. W: *Zrównoważony Rozwój – Debiut Naukowy 2014*, Rada Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2015, s.77

procesem zrównoważonym zarówno pod względem technicznym jak i społeczno-ekonomicznym. Model rewitalizacji wpisujący się w ideę zrównoważonego rozwoju Elżbieta Strzelecka określa mianem rewitalizacji integracyjnej. W odróżnieniu od rewitalizacji implementacyjnej, polegającej na wprowadzaniu na dany obszar nowych funkcji czy form architektoniczno-przestrzennych w miejscu zdegradowanych struktur, rewitalizacją integracyjną nierozzerwalnie objęta jest społeczność lokalna.¹⁹ Kolejnym aspektem świadczącym o zrównoważonym charakterze procesu jest fakt, iż obecnie rewitalizacja poza działaniami materialno-technicznymi warunkowana jest wymaganiami ochrony środowiska. Proekologiczne podejście do zagadnienia przejawia się między innymi w: zrównoważonym transporcie miejskim, zmniejszaniu transportochłonności przez odpowiednią organizację przestrzeni, wprowadzaniu stref ograniczeń lub uspokojenia ruchu samochodowego, energooszczędności, w tym termomodernizacji oraz kształtowaniu i zachowaniu terenów zieleni.²⁰

3.1.2. Działania proekologiczne i zrównoważona społeczność w kształtowaniu miasta zrównoważonego

Przywołując przedstawioną na wstępie tezę rozwój zrównoważony często kojarzony jest z rozwojem ekologicznym, jako że bez zapewnienia podstawowych zasobów nie jest możliwy rozwój innych zagadnień związanych z kształtowaniem miasta zrównoważonego. Nie jest także możliwe osiągnięcie podstawowego celu idei zrównoważonego rozwoju jakim jest przekazanie następnym pokoleniom środowiska życia w stanie nie gorszym niż jego stan obecny. Popularyzacja proekologicznych działań w miastach jest bezpośrednio związana z postępującymi zmianami klimatu. O ile jest to zjawisko globalne to jednak ich skutki odczuwane są lokalnie, przede wszystkim właśnie w miastach, ze względu na gęstość zaludnienia, nagromadzenie infrastruktury technicznej oraz nasilone problemy z wykluczeniem grup społecznych, szczególnie narażonych na zjawiska ekstremalne.²¹ Zjawiska takie jak rosnące zanieczyszczenie powietrza, występowanie miejskiej wyspy ciepła, nadmiar lub niedobór wody, utrata naturalnych siedlisk czy rozwarstwienie społeczne, stanowią problemy, z którymi zmagają się większość współczesnych miast. Adaptacja do zmian klimatu staje się więc w miastach koniecznością i jednym z największych wyzwań z jakimi muszą się współcześnie mierzyć. Pojęcie adaptacji zdefiniować można jako proces przystosowania do obecnych lub oczekiwanych warunków klimatycznych i ich skutków poprzez działania adaptacyjne o różnym charakterze i w różnej formie, których celem jest zwiększenie odporności miasta. Proces adaptacyjny wymaga podejścia systemowego, obejmującego całokształt aktywności miejskiej. W Polsce narzędziem adaptacji są Miejskie Plany Adaptacji do Zmian Klimatu (MPA), które gmina może dobrowolnie opracować. Działania adaptacyjne, które uwzględnia MPA podzielone są na trzy grupy:

- działania informacyjno-edukacyjne: zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców i promowanie dobrych praktyk;

¹⁹ Strzelecka E.: *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011, s.664-665

²⁰ Strzelecka E.: *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011, s.663

²¹ Legutko-Kobus P.: *Adaptacja do zmian klimatu jako wyzwanie polityki rozwoju miast w kontekście krajowym i europejskim*. W: Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 2017, s. 85-86

- działania organizacyjne: zmiany w funkcjonowaniu miasta w zakresie zarządzania oraz zmiany zachowań mieszkańców;
- działania techniczne: inwestycje o charakterze adaptacyjnym w zakresie infrastruktury miasta.²²

Warszawa jest jednym z 44 miast Polski, które wzięły udział w projekcie Ministerstwa Środowiska „Wczujmy się w klimat”, którego celem było opracowanie planów adaptacji do zmian klimatu w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców. Warszawski Miejski Plan Adaptacji został przyjęty w 2019 roku, a przy jego powstaniu kluczową rolę pełnili mieszkańcy, którzy mogli wpłynąć na kształt dokumentu w kilku różnych momentach procesu. Na etapie diagnozy i założeń do projektu włączono Warszawski Okrągły Stół ds. Adaptacji do Zmiany Klimatu, składający się z przedstawicieli administracji miasta, przedsiębiorstw oraz mieszkańców. Mieszkańcy Warszawy byli włączeni w diagnozę również poprzez badania opinii publicznej. Kolejne badania społeczne przeprowadzono w trakcie opracowania strategii adaptacji, a następnie dokument stanowił przedmiot drugiej tury konsultacji społecznych. Proces partycypacyjny MPA w Warszawie zakładał także zaangażowanie mieszkańców w trakcie wdrażania strategii oraz lokalnych działań adaptacyjnych.²³ Miasto Gdynia, którego przypadek będzie szerzej opisywany w dalszej części pracy, również przystąpiło do projektu MŚ i Miejski Plan Adaptacji przyjęło w 2020 roku. Gdynia, podobnie jak Warszawa, mocno stawia na partycypację i angażuje mieszkańców w lokalne inicjatywy poprzez m.in. Dialogi o Klimacie czy działania UrbanLab. Na podstawie przywołanych przypadków można zauważyć, że nawet w systemowym podejściu podkreślane jest znaczenie partycypacji, wynikające ze świadomości, że to mieszkańcy są głównymi odbiorcami przestrzeni miejskiej i bez ich aktywnego udziału w procesie decyzyjnym, nie jest możliwe urzeczywistnienie postulatów zrównoważonego rozwoju. Znaczenie partycypacji podkreśla także opracowana w 1991 roku Koncepcja Lokalnej Agendy 21, która do listy kryteriów pozwalających sklasyfikować dany proces jako zrównoważony rozwój miasta włącza aktywny udział społeczności lokalnej.²⁴ Proces partycypacji może polegać na zaangażowaniu mieszkańców we współtworzenie dokumentów strategicznych, takich jak wspomniany wcześniej MPA i wypracowywanie wspólnych kierunków rozwoju miasta, ale także na lokalnych inicjatywach prowadzonych razem z mieszkańcami.²⁵ W ostatnich latach zauważalny jest wzrost zarówno zainteresowania społeczności lokalnej stanem przestrzeni w jakiej żyją, jak i ich świadomości w zakresie tego jak na tą przestrzeń mogą wpływać. Partnerska współpraca mieszkańców i samorządów daje mieszkańcom fundusze na realizację ich pomysłów. Inicjatywy lokalne zazwyczaj odnoszą się do punktowych działań w przestrzeni i wiążą się ze stosunkowo niewielkim finansowaniem. Można do nich zaliczyć m.in. modernizację wybranych terenów w mieście, nasadzenia roślinne, czy też instalacje, wystawy i sztukę w przestrzeni publicznej. Działania oddolne w równie dużym stopniu

²² *Zrozumieć adaptację do zmian klimatu. Mini poradnik*. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Warszawa 2019, s. 1-2

²³ *Poradnik Adaptacji Miasta do Zmiany Klimatu*. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2019, s.40-41

²⁴ *Local Governments' Response to Agenda 21: Summary Report of Local Agenda 21 Survey with Regional Focus*, International Council for Local Environmental Initiatives, Toronto 2002, s. 2

²⁵ Sobol A.: *Wpływ Partycypacji Obywatelskiej na Zrównoważony Rozwój – Przykład Miasta Zabrze*. W: Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej., Katowice 2017, s.354

jak na jakość przestrzeni wpływają na aktywizację jak i integrację mieszkańców.²⁶ Dzięki zaangażowaniu mieszkańców w proces adaptacji miasta do zmian klimatu i współtworzeniu proekologicznych rozwiązań w przestrzeni miejskiej możliwe jest zbudowanie świadomej społeczności lokalnej, wpisującej się w ideę zrównoważonego rozwoju.

Idea zrównoważonych społeczności opiera się na tworzeniu miejsc, które odpowiadają na potrzeby obecnych i przyszłych mieszkańców. Są to miejsca charakteryzujące się wysoką jakością życia, poszanowaniem środowiska przyrodniczego, bezpieczeństwem i otwartością na wszystkich mieszkańców, bez względu na ich pochodzenie. Zrównoważone społeczności to przede wszystkim silne wspólnoty, w których partycypacja i zaangażowanie stanowią podstawy funkcjonowania.²⁷ Dzięki odpowiedniemu zaplanowaniu przestrzennemu oferują swoim mieszkańcom równe możliwości i dostęp do szerokiej oferty, z której nikt nie jest wykluczony. Zrównoważone społeczności można zatem określić jako sąsiedztwa oferujące swoim mieszkańcom szeroko pojętą dostępność – dostępność usług, dostępność zrównoważonego transportu publicznego, dostępność terenów rekreacyjnych oraz dostępność mieszkaniową, przez którą należy rozumieć także dostępność cenową.²⁸ Zrównoważenie sąsiedztw odnosi się zarówno do obiektów kubaturowych jak i do środowiska. Konceptje ich środowiska zbudowanego opierają się zatem na kształtowaniu zrównoważonych rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych, formy i gęstości zabudowy, dbałości o środowisko, dostępie do otwartych terenów zieleni i niwelowaniu potrzeb przemieszczania się, dzięki lokalizowaniu w bezpośrednim sąsiedztwie miejsc zamieszkania niezbędnych funkcji.²⁹ Do głównych cech charakteryzujących osiedla zrównoważone należy zaliczyć:

- kompaktowość zespołów zabudowy i mieszany program funkcjonalny, pozwalający na zaspokojenie podstawowych potrzeb zarówno konsumpcyjnych, jak i tych wynikających z potrzeby przynależności do społeczeństwa;
- stosowanie energooszczędnych i ekologicznych rozwiązań budowlanych;
- eliminacja ruchu samochodowego na rzecz przestrzeni dla pieszych, ruchu rowerowego i efektywnej komunikacji publicznej;
- stosowanie proekologicznych rozwiązań np. magazynowanie wody deszczowej, recykling materiałów oraz poszanowanie środowiska przyrodniczego i wpisanie zabudowy w istniejący ekosystem;
- zachowanie i wzmacnianie dziedzictwa kulturowego związanego z lokalną tożsamością miejsca.³⁰

Dzielnica Vauban we Freiburgu stanowi sztandarowy przykład zrównoważonego osiedla mieszkalnego. Niska skala zabudowy, pasywne budownictwo, lokalny transport, energia

²⁶ Domanowska M.: *Inicjatywy społeczne jako wyznaczniki nowych tendencji w kształtowaniu proekologicznych przestrzeni w miastach*. W: Technical Issues, Warszawa 2015, s.19-20, 24

²⁷ <https://sustain.org/about/what-is-a-sustainable-community/> [19.04.2021r.]

²⁸ McDonald S., Malys N., Maliene V.: *Urban Regeneration for Sustainable Communities: A Case Study*. W: Baltic Journal on Sustainability, Manchester 2009, s. 50

²⁹ Biedrońska A.: *Osiedle ekologiczne jako model zrównoważonej społeczności*, W: BIWA 1: Problemy jakości środowiska w kontekście zrównoważonego rozwoju, Gliwice 2015, s.102

³⁰ Biedrońska A.: *Osiedle ekologiczne jako model zrównoważonej społeczności*, W: BIWA 1: Problemy jakości środowiska w kontekście zrównoważonego rozwoju, Gliwice 2015, s. 102-103

odnawialna, zielono-niebieska infrastruktura i obfitość zieleni wpływają na samowystarczalność osiedla oraz ekologiczne zachowania jego mieszkańców. W Polsce zrównoważone społeczności nie są jeszcze na tyle popularne, ale miastem, które aspiruje do miana ekologicznego osiedla jest Siewierz, stanowiący pierwsze założenie urbanistyczne w Polsce realizowane według zasad Nowej Urbanistyki. Projekt Siewierz Jeziorna powstał podczas partycypacyjnego Warsztatu Urbanistycznego Charette jako modelowe założenie nowej, zrównoważonej dzielnicy. Zakłada on powstawanie zwartej, wielofunkcyjnej zabudowy odpowiadającej na potrzeby różnorodnych mieszkańców. Wykorzystanie efektywnych energetycznie rozwiązań i materiałów budowlanych wpływa na redukcję emisji, a przyjazne pieszym ulice i rozwiązania retencyjne na kształtowanie świadomości ekologicznej przyszłych mieszkańców. Poza Siewierzem przykłady zrównoważonych osiedli w Polsce można odnaleźć także w Nowych Żernikach we Wrocławiu oraz na Osiedlu Fi w Krakowie.³¹ Na podstawie wymienionych cech oraz przywołanych przykładów można stwierdzić, iż filary zrównoważonej społeczności opierają się na życiu w zgodzie z naturą, co jest możliwe dzięki zastosowaniu proekologicznych rozwiązań i wspieraniu naturalnych ekosystemów. Wyjątkowy potencjał środowiska przyrodniczego wykorzystywany jest do stworzenia trwałych jednostek wpisujących się w ideę zrównoważonego rozwoju.

3.2. *Water Sensitive Urban Design jako narzędzie kształtowania miasta zrównoważonego*

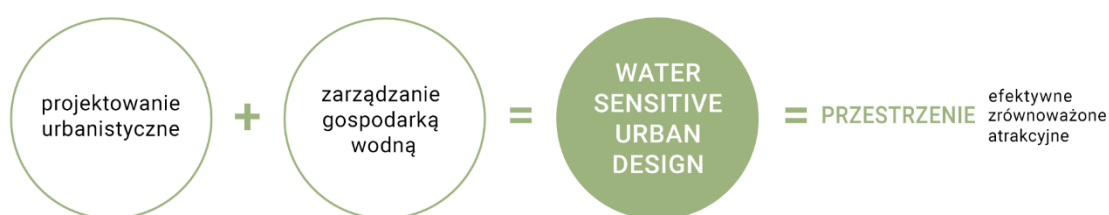
Miasto zrównoważone musi odpowiadać na szereg wyzwań, które stawiają przed nim postępujące zmiany klimatyczne. Jednym z największych jest woda w mieście, stanowiąca zarówno przestrzeń możliwości, ale i zagrożeń, związanych z jej brakiem lub nadmiarem. Woda w mieście od zawsze pełniła kluczową rolę – od nieodłącznego elementu naturalnych ekosystemów, po warunek rozwoju cywilizacji i istotny pierwiastek kulturotwórczy. Dlatego też odpowiednie nią zarządzanie i oszczędne gospodarowanie stanowią priorytet zrównoważonego rozwoju miast. Staje się on szczególnie kluczowy w obliczu coraz powszechniej występujących ekstremalnych zjawisk, spowodowanych gwałtowną i niekontrolowaną urbanizacją oraz zaburzeniem naturalnych ekosystemów. Zmniejszenie powierzchni przepuszczalnych i wzrost odpływu powierzchniowego, przeciążenie sieci kanalizacyjnych, zjawisko powodzi miejskich, suszy i miejskich wysp ciepła, stanowią negatywne konsekwencje braku racjonalnego gospodarowania zasobami wód we współczesnych miastach. Water Sensitive Urban Design, czyli dosłownie tłumacząc: projektowanie uwrażliwione na wodę, stanowi odpowiedź na te problemy, a także nowy wyznacznik miast zrównoważonych funkcjonujących w symbiozie z wodą.³²

Water Sensitive Urban Design (w skrócie: WSUD) to zintegrowane podejście do gospodarowania wodą w mieście, dążące do połączenia wymogów zrównoważonej gospodarki wodnej z wymogami planowania przestrzennego. Jego celem jest utworzenie ekosystemu zbliżonego do naturalnego, co jest możliwe dzięki integracji środowiska naturalnego ze

³¹ Biedrońska A.: *Osiedle ekologiczne jako model zrównoważonej społeczności*, W: BIWA 1: Problemy jakości środowiska w kontekście zrównoważonego rozwoju, Gliwice 2015, s. 104-107

³² Januchta-Szostak A.: *Miasto w symbiozie z wodą*. W: Czasopismo Techniczne, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2017, s.96

środowiskiem zbudowanym. Dzięki połączeniu projektowania urbanistycznego z gospodarką wodną możliwe jest stworzenie wielofunkcyjnych przestrzeni, które nie tylko odpowiedzą na problemy związane z nadmiarem lub brakiem wody w mieście, ale także na oczekiwania mieszkańców związane z potrzebą atrakcyjnych przestrzeni publicznych.³³ Powiązanie walorów ekologicznych, społecznych i estetycznych jest istotne, ponieważ wpływa na publiczną akceptację takich rozwiązań i na ich funkcję edukacyjną. Poprzez użytkowanie atrakcyjnych miejsc, zaprojektowanych zgodnie z ideą WSUD, mieszkańcy bezpośrednio doświadczają korzyści zrównoważonych rozwiązań, co wpływa na kształtowanie ich świadomości ekologicznej i pozytywne nastawienie do dalszego rozwoju podobnych inwestycji.

Rys. 3.3. Idea Water Sensitive Urban Design

źródło: opracowanie własne na podstawie HF Wong T., L Eadie M.: "Water sensitive urban design: A paradigm shift in urban design."

Holandia jest jednym z państw, które skutecznie stosują narzędzie jakim jest Water Sensitive Urban Design. Nawodne położenie od zawsze wymagało od państwa koordynacji w zakresie zarządzania wodą i planowaniem przestrzennym. WSUD w Holandii znajduje zastosowanie w tworzeniu atrakcyjnych środowisk zamieszkania, które łączą design z ekologią i technologią. Poza ogólnymi przepisami dotyczącymi gospodarowania wodą, dużą wagę przywiązuje się do atrakcyjnego projektu urbanistycznego. Technologiczne elementy celowo projektowane są tak, aby były przynajmniej częściowo widoczne (np. nadziemne kanały odwadniające), dzięki czemu mieszkańcy są w stanie je zobaczyć, doświadczyć, i tym samym lepiej zrozumieć powody ich wdrożenia.³⁴

³³ Hoyer J., Dickhaut W., Kronawitter L., Weber B.: *Water Sensitive Urban Design. Principles and Inspiration for Sustainable Stormwater Management in the City of the Future. Manual*. Uniwersytet HafenCity, Hamburg 2006, s.5, 14

³⁴ Dolman N., Savage A., Ogunyoye F.: *Water-sensitive urban design: Learning from experience*. W: Municipal Engineer, Londyn 2013, s. 86-89

Rys.3.4. Water Sensitive Urban Design na osiedlu Piekenhoef w Holandii
 źródło: [1] eharchitecten.nl, [2] ocw.tudelft.nl [data dostępu: 22.04.2021r.]

Holenderska firma Royal HaskoningDHV, zajmująca się realizacją innowacyjnych rozwiązań w zakresie gospodarowania wodą w mieście, opracowała następujące wskaźniki składające się na Water Sensitive Urban Design:

- jakość środowiska zamieszkania - balans między środowiskiem zbudowanym i naturalnym, dzięki zastosowaniu zielono-niebieskiej infrastruktury, do której zaliczyć można m.in. systemy drenażowe, ogrody deszczowe, place wodne czy zielone dachy, które można z powodzeniem łączyć z rekreacją czy sztuką;
- zrównoważone użycie zasobów wodnych - gromadzenie i ponowne użycie wody deszczowej między innymi do nawadniania zieleni czy gaszenia pożarów;
- kontrola mikroklimatu, w szczególności zjawiska miejskiej wyspy ciepła - technologie budowlane, naturalna wentylacja, zielone dachy i fasady, a także drzewa działają chłodząco i pozytywnie wpływają na jakość wody i powietrza;
- energia wodna - woda w mieście także jako źródło energii, pozwalające na redukcję emisji;
- ochrona jakości wody - unikanie zanieczyszczeń zarówno bezpośrednich (np. z przelewów kanalizacyjnych), jak i pośrednich (np. materiały wykończeniowe infiltrujące zanieczyszczenia do gruntu);
- integracja gospodarki wodnej z planowaniem przestrzennym - gospodarka wodna powinna być brana pod uwagę na samym wstępie planowania i podejmowania decyzji planistycznych i traktowana na równi z takimi zagadnieniami jak rozwój infrastruktury.³⁵

Dzięki włączaniu do projektów miejskich narzędzia jakim jest Water Sensitive Urban Design możliwe jest stworzenie wyjątkowych miejsc o lokalnej tożsamości, jako że środowisko naturalne stanowi kluczową rolę w budowaniu poczucia miejsca. Wyjątkowe miejsca posiadają charakterystyczne elementy fizyczne, które wyróżniają je spośród innych miejsc i wpływają na tworzenie unikalnej atmosfery. Do takich elementów należą m.in. obiekty wodne, takie jak rzeki,

³⁵ Dolman N., Savage A., Ogunyoye F.: *Water-sensitive urban design: Learning from experience*. W: Municipal Engineer, Londyn 2013, s. 89-93

strumienie, stawy czy fontanny, wokół których ludzie chętnie się gromadzą, a także zagospodarowane tereny zielone, stanowiące miejsca rekreacji i relaksu.³⁶ Jak twierdzi Lynch fizyczne aspekty środowiska pełnią kluczową rolę społeczną. Czytelne, charakterystyczne i dobrze zorganizowane elementy środowiska naturalnego przyczyniają się do zwiększania ilości i jakości doświadczeń w danym miejscu, kształtują poczucie bezpieczeństwa i tworzą specyficzną atmosferę.³⁷ Z podaną tezą zgadza się także Relph, który twierdzi, że miejsca nie są definiowane przez ich lokalizację, ale przez sumę wrażeń, których dostarczają, a na te wrażenia w równym stopniu składają się naturalne elementy jak i te zbudowane.³⁸ Z kolei Hough zauważa, że tworzenie poczucia miejsca wiąże się z tworzeniem powiązań między tożsamością miejsca a jego zrównoważeniem. Projekt powinien zatem uwzględniać i podkreślać ekologiczne walory miejsca i wykorzystywać je do budowania relacji między człowiekiem a naturą.³⁹ Water Sensitive Urban Design, dzięki integracji środowiska przyrodniczego ze środowiskiem zbudowanym pozwala na rozwój tej relacji i tym samym buduje poczucie przywiązania do danego miejsca, nadając im wyjątkową atmosferę. Dzięki ekologicznemu i społecznemu podejściu, pozwala na kształtowanie jakościowych miejsc, w których ludzie dobrze się czują i w których chcą przebywać.

³⁶ Vernon B., Tiwari R.: *Place-making through Water Sensitive Urban Design*. W: Sustainability, Curtin University of Technology, Perth 2009, s. 789-790

³⁷ Lynch K.: *The Image of the Environment and The City Image and Its Elements*. W: The Urban Design Reader, Nowy Jork 2007, s. 153-166

³⁸ Relph E.: *Prospects for Places*. W: The Urban Design Reader, Nowy Jork 2007, s. 119-124.

³⁹ Hough M.: *Principles for Regional Design*. W: The Urban Design Reader; Nowy Jork 2007, s.174-182

4. PLACEMAKING JAKO NARZĘDZIE PROJEKTOWANIA MIAST

4.1 Miejsce jako kluczowy element krajobrazu miejskiego

W celu wyjaśnienia czym jest placemaking - w dosłownym tłumaczeniu proces tworzenia miejsc - konieczne jest zobrazowanie czym są wspomniane miejsca. Yi-Fu Tuan wyjaśnia pojęcie miejsca zestawiając je z pojęciem przestrzeni. Oba terminy są według niego nierozdzielalne, gdyż „to co na początku jest przestrzenią staje się miejscem w miarę poznawania i nadawania wartości.”⁴⁰ Na podstawie tej definicji można stwierdzić, że przestrzeń jest bytem bardziej abstrakcyjnym, ciężko wytyczyć jej granice i przypisać jej konkretną powierzchnię. Miejsce z kolei działa w odwrotny sposób. Jest ono wyraźne, możemy przypisać mu konkretny kształt oraz zdefiniować jego charakter. Do miejsca możemy wejść i przebywać w nim, natomiast w przestrzeni się przemieszczamy.⁴¹ Według Yi-Fu Tuan'a dzięki skojarzeniu przestrzeni z ruchem, miejsca stają się poniekąd przystankami, które pozwalają użytkownikom przestrzeni na określenie położenia w mieście.⁴² Zbliżoną tezę podaje Kevin Lynch, według którego miejsca tworzą obraz miasta. Lynch traktuje miejsca jako uniwersalne elementy krajobrazu miejskiego, które budują percepcję przestrzeni. Im bardziej czytelne miejsce, tym łatwiej jest jego użytkownikom zlokalizować je na mapie mentalnej.⁴³

Pojęcie miejsca jest bezpośrednio związane z pojęciem tożsamości. Bohdan Jałowiecki definiuje miejsce w podany sposób: „Miejsce jest zawsze fragmentem przestrzeni wyróżnionym, z uwagi na jakieś szczególne cechy, przez postrzegający podmiot.”⁴⁴ Wspomnianym wyróżnikiem mogą być charakterystyczne budowle, obiekty historyczne, elementy architektonicznego wystroju w postaci rzeźb bądź pomników. Przede wszystkim jednak są to takie elementy miasta, które ludzie zapisują w pamięci, którym nadają wyjątkowe znaczenie i emocjonalny charakter. W rezultacie to właśnie miejsca budują tożsamość miasta i jego mieszkańców.⁴⁵ Mogą one mieć charakter globalny, jak na przykład Wieża Eiffla w Paryżu i bezpośrednio kreować wizerunek miasta. Jednakże z perspektywy miasta nie mniej istotne są miejsca o charakterze lokalnym, takie jak skwery, parki, a nawet ulice czy chodniki. Form jest wiele, ale tym co je łączy jest aspekt społeczny. Miejsca stanowią scenę życia publicznego, na której rozgrywa się codzienne życie mieszkańców i rozmaite interakcje społeczne. Dzięki czytelnej formie, mnogości funkcji i atrakcyjności otoczenia przyciągają do siebie ludzi niczym magnes i zachęcają do spędzania w nich czasu.⁴⁶ Budowanie tożsamości miejsca i ich znaczenie dla lokalnych wspólnot podkreśla Małgorzata Dymnicka, twierdząc, iż miejsca to „przestrzenie znaczące dla konkretnych jednostek i wspólnot. Wiąże się z nimi system wiedzy, wyobrażeń i wartości oraz reguł zachowania, dzięki którym zachodzi proces identyfikacji i integracji społecznej.”⁴⁷ Na podstawie przywołanych

⁴⁰ Tuan Yi-Fu: *Przestrzeń i miejsce*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s.16

⁴¹ Tuan Yi-Fu: *Przestrzeń i miejsce*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s.23-24

⁴² Tuan Yi-Fu: *Przestrzeń i miejsce*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s.16

⁴³ Lynch K.: *Obraz miasta*, Wydawnictwo Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1960, s. 92

⁴⁴ Jałowiecki B.: *Miejsce, przestrzeń, obszar*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Stowarzyszenie, Łódź 2011, s.12

⁴⁵ Jałowiecki B.: *Miejsce, przestrzeń, obszar*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Stowarzyszenie, Łódź 2011, s.17

⁴⁶ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.19-20

⁴⁷ Dymnicka M.: *Od miejsca do nie-miejsca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 42

koncepcji miejsce można scharakteryzować jako element charakterystyczny, dobrze znany, nacechowany emocjami nadawanymi mu przez społeczeństwo i budujący tożsamość miasta.

4.1.1 Funkcje miejsc

Miejsca pełnią bardzo istotne role w funkcjonowaniu miast. Do najważniejszych zaliczyć można:

- tworzenie miejsc spotkań i kreowanie poczucia wspólnotowości;
Mnogość miejsc przekłada się na zwiększenie liczby interakcji, zarówno tych zaplanowanych, jak i spontanicznych. Miejsca publiczne o wysokiej jakości wpływają bezpośrednio na zachowania społeczne. Gdy miejsce jest zadbane i atrakcyjne, mieszkańcy chętniej z niego korzystają i często sami przyczyniają się do dbania o nie, integrując się przy tym z innymi użytkownikami.
- nadanie tożsamości miastu;
Miejsca stają się tym co wyróżnia miasto dla tle pozostałych ośrodków. Atrakcyjne i dobrze funkcjonujące miejsca stają się wizytówką miast i kreują jego wizerunek w oczach mieszkańców oraz przyjezdnych.
- wsparcie gospodarki miasta;
Miejsca mają realną wartość ekonomiczną. Parki, skwery czy targi miejskie przyczyniają się do wzrostu cen sąsiadujących nieruchomości i często stanowią główny katalizator rewitalizacji. Największe zmiany w funkcjonowaniu obszarów można zauważyć na skutek rewitalizacji ulic w celu dostosowania ich do pieszych. Wpływa to bezpośrednio na zwiększenie ruchu na ulicach, a tym samym na bardziej intensywne użytkowanie pobliskich lokali usługowych.
- pomoc środowisku;
Miejsca dostarczają miastu także korzyści środowiskowych. Mnogość atrakcyjnych miejsc przyczynia się do wzrostu ruchu pieszego – mieszkańcy chętniej spacerują po swojej okolicy, bo mają w tym jakiś cel. Tym samym zmniejsza to zapotrzebowanie na użytkowanie samochodów, gdyż większość niezbędnych funkcji znajduje się w odległości sprzyjającej spacerom. Najbardziej atrakcyjne miejsca to zazwyczaj te bogate w zieleń, która stanowi nie tylko walor wizualny, ale także praktyczny, dając cień w słoneczne dni. „Zielone” przestrzenie publiczne wpływają także na wzrost troski o środowisko wśród mieszkańców i kształtują korzystne warunki siedliskowe zwierząt.
- organizacja wydarzeń kulturalnych;
Miejsca publiczne stanowią idealną przestrzeń do organizacji wydarzeń kulturalnych, stanowiących świetny sposób na promocję miasta i jego działań. Wydarzenia kulturalne wpływają także na ożywienie wcześniej opustoszałej przestrzeni, przyciągając nie tylko użytkowników zainteresowanych sztuką, ale także takich, którzy na co dzień nie mają z nią styczności.⁴⁸

⁴⁸ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych.* Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.20-23

4.1.2. Nie-miejsca i problemy związane z ich powstawaniem

W obecnych czasach wiele miejsc traci rolę społeczne lub od początku jest ich pozbawiona. Coraz częściej zauważalną tendencją jest sztuczne kreowanie miejsca i nadawanie mu fałszywej autentyczności, co skutkuje powstawaniem tak zwanych nie-miejsc. Według Marca Augé „miejsce można określić tożsamościowo, relacyjnie i historycznie, zaś przestrzeń, której nie można zdefiniować ani tożsamościowo, ani relacyjnie, ani historycznie, jest nie-miejscem.”⁴⁹ Nie-miejsca stanowią zatem przestrzenie bezosobowe, w których nie jest możliwe organiczne życie społeczne, ponieważ interakcje ludzkie są zbędne.⁵⁰ Do takich nie-miejsc zaliczyć można autostrady, lotniska, wielkie centra handlowe i parki tematyczne.⁵¹ Są to przestrzenie o charakterze mocno komercyjnym, pozbawione charakteru i odizolowane od krajobrazu miejskiego.

Na problem nie-miejsc zwraca uwagę także William Whyte, który twierdzi, że powstają one w oparciu o przekonanie, że ludzie wolą miejsca ustronne i pozbawione zgiełku. Tym czasem to właśnie obecność innych ludzi sprawia, że dane miejsce jest atrakcyjne.⁵² Whyte zwraca także uwagę na problem niechcianych użytkowników jako jeden z czynników prowadzących do powstawania nie-miejsc. Wielu inwestorów obawia się, że atrakcyjna przestrzeń przyciągnie nie tylko mile widzianych użytkowników, ale także takich których obecność nie jest pożądana. Dlatego też stosowane są takie zabiegi jak grodzenie, tworzenie krótkich, niewygodnych ławek, na których nie można się położyć, czy też umieszczanie kolców na chodnikach. W efekcie powstaje miejsce, które nie tylko odstrasza niechcianych, ale jakichkolwiek użytkowników.⁵³

Na skutek rozwoju technologii, postępującej globalizacji i prywatyzacji, w miastach powstaje coraz więcej nie-miejsc, a prawdziwe miejsca, które nadają im tożsamość zanikają lub ich ubywa. Obecny trend w urbanistyce, polegający na odzyskiwaniu przestrzeni dla ludzi, w który wpisuje się idea placemaking'u, daje nadzieję na zmianę tej tendencji.

4.2. Placemaking jako odpowiedź na problemy współczesnych miast

Idea placemaking'u narodziła się w drugiej połowie XX wieku w Stanach Zjednoczonych, a tym co doprowadziło do jej powstania był reakcja na popularne wówczas nurty urbanistyczne, takie jak odnowa miast i decentralizacja, które zamiast naprawiać miasta miały skutki niszczące. Były to czasy rozkwitu modernistycznych idei, które w znaczącym stopniu przekształciły amerykańskie miasta, pozbawiając je dawnego charakteru. Rozpoczęło się od idei miast-ogrodów Ebenezera Howarda, która zaczęła rozkwitać w Stanach w latach 20. Myśl Howarda była następnie dalej rozwijana, a idee, które powstały na jej podstawie ukształtowały ówczesną amerykańską urbanistykę, prowadząc do decentralizacji miast i stałego rozrastania się przedmieść. Wszystkim tym ideom przyświecała myśl strefowania, czyli podziału na odizolowane od siebie jednostki pełniące podstawowe funkcje. Na zasadzie strefowania działało także miasto

⁴⁹ Augé M.: *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s.53

⁵⁰ Dymnicka M.: *Od miejsca do nie-miejsc*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 45

⁵¹ Jałowiecki B.: *Miejsce, przestrzeń, obszar*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Stowarzyszenie, Łódź 2011, s.23

⁵² Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.19

⁵³ Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.60

promienne Le Corbusiera. Jednakże tej idei przyświecały także wielokondygnacyjne wieżowce i wielkie estakady, wprowadzające do miast nieludzką skalę. Idea Le Corbusiera doprowadziła do powstania w miastach amerykańskich wielkich wysokościowców, a jego rozwiązanie ruchu kołowego, w obliczu rozwijającej się motoryzacji, również spotkało się z wielkim entuzjazmem. Jako reakcja na obie idee powstał ruch odnowy miast, który w największym stopniu przyczynił się do tego jak wyglądały amerykańskie miasta w połowie XX wieku. Brakowało w nich ludzkiej skali i koncentrowały się głównie na tworzeniu obiektów, a nie przestrzeni miejskich służących lokalnym społecznościom. Masowo wyburzano urokliwe, lecz w oczach władz miejskich, problematyczne dzielnice historyczne, zastępując je zabudową bez charakteru.⁵⁴ Na problemy, z którymi w latach 60. XX wieku zmagają się amerykańskie miasta uwagę zwracała Jane Jacobs, jedna z pierwszych aktywistek, która znacząco przyczyniła się do powstania idei placemaking'u.

Skutki rozwoju modernistycznych idei mocno odczuły także miasta europejskie, które do dziś podejmują działania mające na celu przywrócenie przestrzeni miasta jego mieszkańcom. Wśród prekursorów takich działań należy wyróżnić przede wszystkim miasta holenderskie i skandynawskie. Polska zmagają się z obecnie podobnymi problemami, choć nie na tak wielką skalę, jak miało to miejsce w USA. Tym co było najbardziej niszczące dla polskich miast była wojna, a następnie gospodarka PRL. W czasach PRL-u kwestia przestrzeni publicznych była zupełnie ignorowana. Nacisk kładziono na powstawanie betonowych blokowisk, które do dziś kształtują krajobraz większości polskich miast. Sytuacja nie uległa poprawie również po 1989 roku. Do dziś brakuje w Polsce organów odpowiedzialnych za tworzenie miejsc przyjaznych ludziom. Niektóre samorządy terytorialne zaczynają zdawać sobie sprawę z zapotrzebowania na dobrze funkcjonujące przestrzenie publiczne, jednakże wciąż jest ich zbyt mało i mają zbyt małą moc sprawczą. Największym problemem w Polsce jest jednak obowiązująca praktyka planistyczna, która nie uwzględnia tak kluczowych kwestii jak partycypacja społeczna.⁵⁵

W obliczu problemów, z którymi zmagają się współczesne miasta wzrasta zrozumienie tego jak istotne są miejsca w strukturze miasta. Planiści, architekci i inne osoby odpowiedzialne za wygląd dzisiejszych miast są zwykle zgodni co do tego, że tym co jest kluczowe w kształtowaniu przyjaznych i atrakcyjnych miejsc dla ludzi, są właśnie ludzie – mieszkańcy i użytkownicy. Inicjatywa lokalna coraz częściej staje się nieodłącznym elementem rewitalizacji, a jej wagę podkreślali już w latach 60. XX wieku prekursorzy idei placemaking'u – dziennikarka i aktywistka miejska Jane Jacobs oraz urbanista William H. Whyte. W swoich publikacjach krytykowali ówczesne praktyki planistyczne i zwracali oni uwagę na to, że miasta i miejsca powinny być projektowane z myślą o potrzebach ludzi. Pojęcie placemaking'u zostało spopularyzowane w latach 90. XX wieku przez organizację Project for Public Space, których główną misją jest tworzenie i zachowanie przestrzeni publicznych, budujących lokalność.⁵⁶

Placemaking to proces tworzenia jakościowych miejsc dla ludzi, czyli takich w których ludzie chcą przebywać, żyć, pracować i odpoczywać. Przestrzenie publiczne są traktowane jako

⁵⁴ Jacobs J.: *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*. Fundacja Centrum Architektury, Warszawa 2014, s.35-42

⁵⁵ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.9

⁵⁶https://samorzad.nid.pl/baza_wiedzy/placemaking-jako-metoda-pracy-z-lokalna-spolecznoscia/ [data dostępu: 21.02.2021r.]

serca każdej społeczności, które wzmacniają więź miasta i jego użytkowników. Proces placemaking'u zakłada współpracę na wielu poziomach w celu maksymalizacji wspólnych korzyści.⁵⁷ Utworzenie jakościowego miejsca możliwe jest tylko przy pełnej współpracy wszystkich zaangażowanych podmiotów: mieszkańców, właścicieli nieruchomości, władz instytucjonalnych, lokalnych ugrupowań oraz pozostałych użytkowników, na których oddziałuje dane miejsce.⁵⁸ Placemaking polega nie tylko na promowaniu lepszego designu miejskiego, ale przede wszystkim na kreatywnym wykorzystaniu przestrzeni. Miejsca tworzone w duchu tej idei charakteryzuje trwałość i unikatowość, bo każde z nich bazuje na wyjątkowych dla danego obszaru cechach fizycznych, kulturowych oraz społecznych. Rola placemaking'u wydaje się kluczowa szczególnie w dzisiejszych czasach, kiedy wiele przestrzeni publicznych powstaje głównie z myślą o ich wizualnych aspektach, często zapominając o tym jaka jest ich główna funkcja. Takie przestrzenie nie przyciągają do siebie ludzi, bo nie oferują im nic poza atrakcyjnym wyglądem. Przyczyniają się do tego między innymi takie błędy projektowe, jak brak miejsc do siedzenia, niefunkcjonalność urzędzeń, ścieżki prowadzące donikąd, czy też brak atrakcyjnej oferty. W celu tworzenia udanych miejsc konieczna jest zmiana podejścia do projektowania przestrzeni publicznych. Planowanie ukierunkowane na projekt, oparty na kompetencjach specjalistów należy zastąpić planowaniem wokół miejsca, opartym na kompetencjach lokalnej społeczności. Obecny system sprawia, że społeczność angażowana jest zbyt późno, podczas gdy powinna być obecna już od samego początku pracy nad projektem. Zbiorowość lokalna, jak nikt inny rozumie z jakimi problemami zmagają się dane przestrzeń i jak ona funkcjonuje. Kluczowa rola, jaką placemaking przypisuje społecznym aspektom miejsca i zaangażowaniu lokalnej społeczności przekłada się bezpośrednio na wysokiej jakości przestrzenie publiczne, które przyczyniają się do wzrostu jakości życia mieszkańców.⁵⁹ Podsumowanie głównych założeń idei przedstawia poniższy rysunek.

Rys. 4.1. Główne założenia idei placemaking'u
źródło: opracowanie własne

⁵⁷ <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking> [data dostępu: 21.02.2021r.]

⁵⁸ Schneekloth L.H., Shibley R.G.: *The Practice of Placemaking*. Arch. & Comport. / Arch. & Behav., Nowy Jork 1993, s.122

⁵⁹ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.28-40

4.2.1. Cechy jakościowych miejsc

Jakościowe miejsce można zdefiniować jako budynek, lokalizację lub przestrzeń, posiadającą silne poczucie tożsamości, sprawiające, że ludzie chcą w nim przebywać.⁶⁰ William Whyte wyróżnia kluczową cechę udanych miejsc, który brzmi następująco: „podaż tworzy popyt”.⁶¹ Należy przez to rozumieć, że to miejsce, o ile jest udane, zachęca ludzi do przebywania w nim, kreuje nowe nawyki, wytycza nowe ścieżki i stanowi przystanki, w których mogą się zatrzymać. Według Whyte’a dobre miejsce można rozpoznać także po ilości użytkowników. Dobre miejsca to miejsca przepelnione życiem, w których ludzie spotykają się w grupach, w parach, a więc ich wizyta jest zaplanowana, co podświadomie nasuwa konkluzję, że jest to miejsce atrakcyjne.⁶² Choć mogłoby się wydawać, że takie kwestie jak nasłonecznienie, wygląd sąsiadujących budynków i kształt miejsca stanowią kluczowe aspekty udanego miejsca, badania Whyte’a umniejszają ich znaczeniu. Nie ma wątpliwości co do tego, że wszystkie te czynniki stanowią wartość dodaną i przyczyniają się do odbioru danego miejsca, ale jeśli nie zostaną w danym miejscu zapewnione podstawowe aspekty, takie jak miejsca siedzenia, to sama estetyka miejsca nie zachęci ludzi do przebywania w nim. Udane miejsce wyróżnia zatem także dostępność różnorodnych miejsc siedzących, dających jego użytkownikom wybór co do tego jak chcą daną przestrzeń użytkować.⁶³ Na znaczenie wyboru użytkownika miejsca zwraca uwagę także Jan Gehl dzieląc aktywności w przestrzeni publicznej na trzy typy:

- działania konieczne, wynikające z codziennych potrzeb np. chodzenie do pracy lub do sklepu;
- działania opcjonalne podejmowane jedynie w sytuacji, gdy użytkownik ma na to ochotę i co ważne ma do tego warunki w postaci odpowiedniej przestrzeni pozwalającej na realizowanie danej aktywności;
- działania społeczne podejmowane w celu podjęcia interakcji z innymi ludźmi.

W miejscach o słabej jakości, aktywności ograniczają się do niezbędnego minimum, a więc do działań koniecznych. W dobrych miejscach oprócz działań koniecznych dostępny jest także szeroki wachlarz działań opcjonalnych i społecznych, ponieważ warunki zapraszają ludzi i zachęcają ich do zatrzymywania się i nawiązywania spontanicznych interakcji.⁶⁴

Project for Public Space w wyczerpujący sposób opisuje cechy udanych miejsc, dzieląc je na cztery kluczowe kategorie: dostępność, komfort i wizerunek, funkcje i działania oraz wartość społeczną (rys. 4.2.). Poprzez dostępność należy rozumieć łatwość dotarcia do danego miejsca, jak i przemieszczania się w jego obrębie. Na komfort i wizerunek miejsca wpływają poczucie bezpieczeństwa, czystość, skala i charakter zabudowy oraz wyposażenie w dobre miejsca do siedzenia. Funkcje i działania stanowią czynniki, które zachęcają ludzi do przebywania w danym miejscu i sprawiają, że chętnie do niego wracają. Z kolei wartość społeczna charakteryzuje te

⁶⁰ <https://www.cnu.org/publicsquare/four-types-placemaking> [data dostępu: 10.03.2021r.]

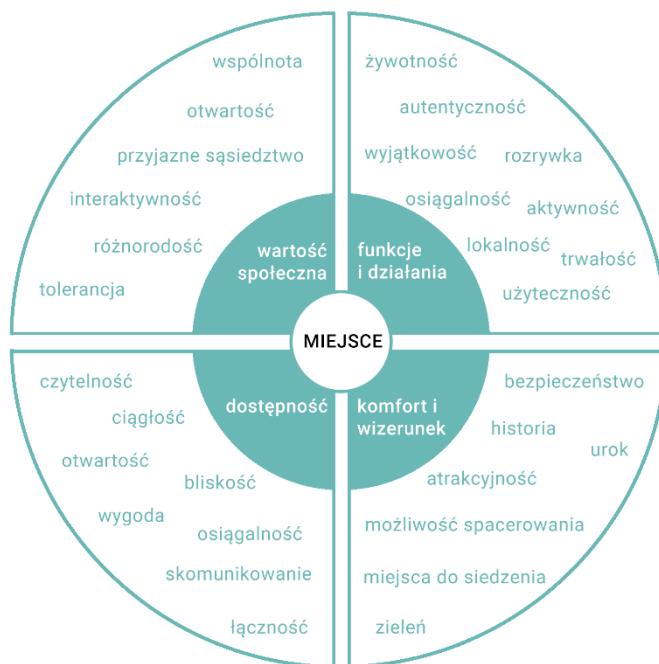
⁶¹ Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.16

⁶² Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.16-17

⁶³ Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.24-28

⁶⁴ Gehl J.: *Życie między budynkami*. Island Press, Waszyngton 2010, s.9-12

przestrzenie, które sprzyjają integracji wzmacniając tym samym poczucie wspólnotowości i przywiązanie do danego miejsca.⁶⁵

Rys. 4.2. Cechy jakościowych miejsc

źródło: opracowanie własne na podstawie *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.25

4.2.2. Zasady kreowania udanych miejsc

Stworzenie udanego miejsca jest możliwe dzięki zastosowaniu narzędzia placemaking'u. Według poradnika sporządzanego przez Project for Public Space do podstawowych zasad kreowania udanych miejsc zaliczyć można:

- zaangażowanie społeczności w proces planowania i wykorzystanie jej jako eksperta; Lokalna społeczność dysponuje najlepszą wiedzą na temat danego miejsca i może się okazać kluczowa przy formułowaniu wizji jego przekształcenia. „Wizja wypracowana przez lokalną społeczność jest w większości przypadków bardzo realistyczna i praktyczna, ale zawiera też pomysły innowacyjne, ponieważ jest znacznie szersza niż to, co może zaproponować pojedynczy ekspert czy agencja.”⁶⁶
- uznanie miejsca za przedmiot projektowania; Placemaking jest bardziej złożonym procesem od samego projektowania, w którym konieczne jest efektywne zarządzanie, a także zaangażowanie wielu różnych dyscyplin.
- zaangażowanie wielu partnerów; Partnerami w procesie placemaking'u mogą być wszyscy interesariusze, od społeczności lokalnej, po lokalne usługi, obecne w sąsiedztwie instytucje publiczne oraz właściciele

⁶⁵ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.25-27

⁶⁶ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.65

nieruchomości. Im więcej partnerów, tym większy rozgłos, więcej pomysłów na dane miejsce oraz więcej środków na jego przekształcenie.

- poznanie miejsca poprzez obserwacje;
Obserwacje pozwalają zrozumieć, jak użytkownicy korzystają z danego miejsca i czego od niego oczekują.
- forma jako wsparcie dla użyteczności miejsca;
Forma przestrzeni publicznej jest jednym z kluczowych aspektów wpływających na jej odbiór przez użytkowników, ale nie może być aspektem decydującym. Najważniejszą cechą miejsc jest ich użyteczność.
- triangulacja;
Triangulacja polega na takim umiejscowieniu poszczególnych elementów miejsca, mającym na celu generowanie jak największej aktywności pomiędzy nimi. Elementy umiejscowione w grupach, takie jak np. ławka, lampa, kosz, generują większą aktywność wokół siebie niż te same elementy umiejscowione oddzielnie.⁶⁷ Pojęcie triangulacji może być także rozumiane jako proces, w którym czynnik zewnętrzny stanowi łącznik pomiędzy ludźmi i zachęca nieznanym do nawiązania kontaktu. Czynnikiem tym może być np. rzeźba lub publiczny występ.⁶⁸ Obie definicje triangulacji łączy fakt dążenia do zwiększonej aktywności.
- docenienie wartości krótkoterminowych działań;
Krótkoterminowe działania pozwalają na przetestowanie danych rozwiązań i sprawdzenie czy funkcjonują zgodnie z pierwotnym założeniem. Takie działania charakteryzuje krótki czas realizacji, niski koszt i stosunkowo szybki efekt. Krótkoterminowe działania są także świetnym sposobem na zaakcentowanie nadchodzących zmian i pokazanie mieszkańcom, że ich pomysły się liczą i są realizowane.
- zasoby finansowe nie są kluczowe;
W przypadku, gdy na projekt przeznaczana jest duża ilość pieniędzy, zazwyczaj jego realizację powierza się profesjonalistom. Przy mniejszych nakładach kluczowa jest kreatywność i zaangażowanie społeczeństwa. Niedrogie udoskonalenia przestrzeni przynoszą szybsze efekty i stopniowo budują poczucie tożsamości miejsca.
- placemaking nie jest procesem skończonym;
Stworzenie udanego miejsca nie jest końcowym etapem procesu. Potrzeby społeczeństwa stale się zmieniają, dlatego miejsce musi pozostawać elastyczne. Aby to osiągnąć niezbędne jest skuteczne zarządzanie danym miejscem, mające na celu dostosowywanie go do istniejących uwarunkowań.⁶⁹

⁶⁷ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.43-74

⁶⁸ Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001, s.94-96

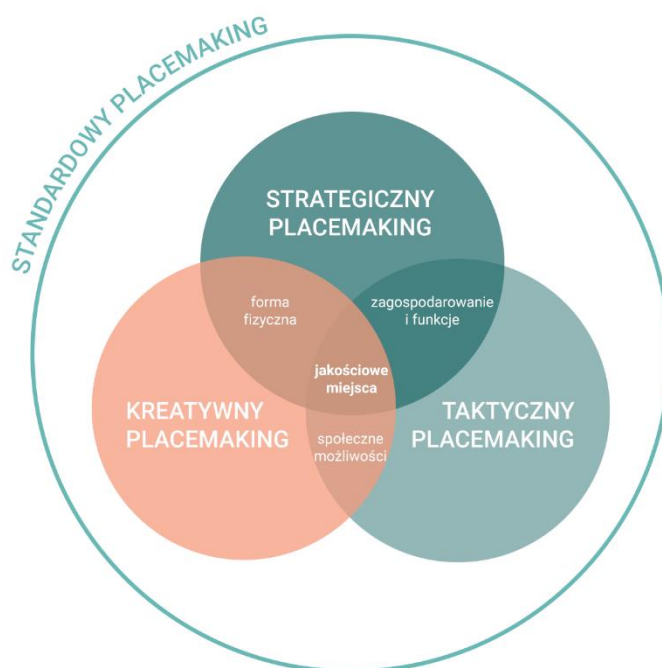
⁶⁹ *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011, s.75-85

4.2.3. Typy placemaking'u

Standardowy placemaking to proces polegający na tworzeniu jakościowych miejsc, w których ludzie chcą przebywać. Proces ten może, jednakże przybrać wyspecjalizowaną formę, w zależności od tego na co jest ukierunkowany. Wyróżnić można trzy typy wyspecjalizowanego placemaking'u:

- Strategiczny placemaking
- Taktyczny placemaking
- Kreatywny placemaking

Wszystkie typy działają na tej samej zasadzie co standardowy placemaking, a więc ich głównym celem jest poprawa jakości życia przy zaangażowaniu społeczeństwa i interesariuszy. Relację poszczególnych typów placemaking'u ukazuje rys. 4.3.

Rys. 4.3. Typy placemaking'u

źródło: opracowanie własne na podstawie cnu.org/publicsquare/four-types-placemaking [data dostępu: 04.05.2021r.]

Strategiczny placemaking wykorzystuje proces tworzenia jakościowych miejsc w celu przyciągnięcia do danego obszaru utalentowanych pracowników. Jakościowe miejsca mają zachęcać ich do przebywania w danym obszarze, a nawet zamieszkania, a powstała na skutek koncentracja wykształconego kapitału ludzkiego ma tworzyć atrakcyjne warunki do powstawania firm i lokali czerpiących korzyści z potencjalnych użytkowników. W efekcie korzyści czerpie także cały obszar, jako że wzrasta ilość miejsc pracy, a zachodzące zmiany wpływają pozytywnie na rozwój gospodarki. Ten rodzaj placemaking'u skupia się głównie na pracownikach umysłowych, którzy ze względu na swoje umiejętności mogą pracować w dowolnym miejscu na świecie i którzy chętnie zamieszkują w miejscach oferujących wiele udogodnień i skupiających innych utalentowanych pracowników.

Idea strategicznego placemaking'u została wykorzystana w procesie rewitalizacji Campus Martius w Detroit. Stanowiąca w połowie XIX wieku serce miasta przestrzeń, utraciła swoją funkcję na początku XX wieku stając się najbardziej ruchliwym skrzyżowaniem w mieście, zupełnie odciętym od dostępu pieszego. Na skutek procesów suburbanizacyjnych w latach 50. i 60. śródmieście Detroit zaczęło się wyludniać, a Campus Martius zyskał miano „skweru gołębi” jako że ptaki były jednymi jego użytkowników. Miasto zaczęło zmagać się z problemem wyludnienia i brakiem wykształconych pracowników. W 1999 roku we współpracy z Project for Public Space przystąpiono do prac nad przywróceniem miejsca do jego pierwotnej funkcji z nadzieją na stworzenie żywej przestrzeni, która sprawi, że ludzie na nowo pokochają miasto. Zebranie 20 milionowego funduszu było możliwe dzięki zaangażowaniu lokalnej społeczności, władz, prywatnych inwestorów i organizacji non-profit Detroit 300 Conservancy. Projekt parku powstał w 2001 roku, a jego autorem był lokalny lider – Edsel Ford II. Prace rozpoczęto w 2003 roku, a po 19 miesiącach powstał wyjątkowy park, który automatycznie zyskał ogólnokrajową renomę, wygrywając nagrodę Urban Land Institute. Park wyposażono w przestrzeń do występów, mobilne sceny, całoroczną kawiarnię z ogródkiem, sezonowe lodowisko, ogródki kwiatowe i przenośne siedziska, a na jego krańcach stanęły fontanna i odrestaurowany granitowy filar, przypominający o bogatej historii miasta.⁷⁰ Projekt okazał się wielkim sukcesem, a przestrzeń Campus Martius na nowo stała się sercem miasta i atrakcyjnym miejscem spotkań. Sukces projektu zwrócił uwagę dużych korporacji, najpierw Compuware, a następnie Quicken Loans, które przenieśli swoje siedziby obok Campus Martius, tworząc nowe miejsce pracy i prowadząc do rozwoju kolejnych inwestycji.⁷¹

Rys.4.4. Campus Martius Park w Detroit przed i po rewitalizacji przy użyciu strategicznego placemaking'u
źródło: [1] mlive.com/business/detroit/2011/09/reviving_woodward_the_heart_of.html, [2] pps.org/projects/the-beach-at-campus-martius [data dostępu: 10.03.2021r.]

Taktyczny placemaking to proces tworzenia jakościowych miejsc wykorzystujący stopniowe podejście do zmian. Proces zaczyna się od działań krótkoterminowych, spełniających realistyczne oczekiwania społeczności. Takie działania charakteryzuje krótki czas realizacji, często niski koszt, a także niewielkie ryzyko. Taktyczny placemaking skupia się głównie na

⁷⁰ <https://www.planning.org/greatplaces/spaces/2010/campusmartiuspark.htm> [data dostępu: 10.03.2021r.]

⁷¹ <https://www.pps.org/projects/the-beach-at-campus-martius> [data dostępu: 10.03.2021r.]

przekształcaniu przestrzeni publicznych, takich jak skwery czy place miejskie. Proces może mieć charakter ciągły, angażując w miarę postępów coraz więcej różnorodnych interesariuszy. Po upływie dłuższego czasu niewielkie interwencje w przestrzeni, na których skupia się taktyczny placemaking, mogą wpłynąć na zupełne przekształcenie danego obszaru.⁷²

Idea taktycznego placemaking'u znalazła zastosowanie w transformacji ikonicznego Times Square w Nowym Jorku, który na początku XXI wieku zmagał się z problemami stałego zakorkowania i wzrastającej ilości wypadków drogowych. W 2008 roku burmistrz Michael Bloomberg i komisarz Departamentu Transportu Janette Sadik-Khan połączyli siły z adwokatami i społecznością biznesową, aby odzyskać i przededefiniować kultową przestrzeń publiczną. Celem interwencji było odzyskanie przestrzeni skweru dla ludzi i zwiększenie bezpieczeństwa pieszych. Pierwszym krokiem w stronę nowego Times Square było zamknięcie części ulic, ale prawdziwa rewolucja nastąpiła z czasem wdrożenia projektu „Zielone Światła dla Midtown”, któremu nadzorował Tim Tompkins, przewodniczący stowarzyszenia Times Square Alliance. Głównym celem projektu było wydłużenie zielonych światła dla samochodów w środkowej części Manhattanu i tym samym uzyskanie dodatkowego hektara przestrzeni dla pieszych na Times Square. W realizację projektu zaangażowano lokalnych przedstawicieli branż hotelarskich, gastronomicznych, kulturalnych oraz duże korporacje z 34 ulicy. 30 maja 2009 roku przy pomocy kilku niedrogich, plastikowych beczek używanych przez nowojorskich drogowców, farb i słupków zamknięto Times Square dla aut, a przestrzeń skweru wypełniło 370 niedrogich leżaków. Po kilku minutach od zamknięcia nie było już ani jednego wolnego leżaka, a przestrzeń zaczęła tętnić życiem. Sukces interwencji doprowadził do stałego zamknięcia ulicy i przekształcenia Times Square w prawdziwą przestrzeń publiczną. Z czasem leżaki zastąpiły zamówione wcześniej kawiarniane stoliki i krzesła, a przestrzeń przeszła zupełną metamorfozę. W 2013 roku oficjalnie otwarto nowy Times Square, którego projekt powierzono uznanemu studiu architektonicznemu Snøhetta. Transformacja skweru doprowadziła do dramatycznego wzrostu ruchu pieszego, przychodów z lokalnych sklepów i zmniejszenia liczby wypadków drogowych. Sukces, jakim okazało się zastosowanie taktycznego placemaking'u udowodnił, że aby przekształcić miasto nie potrzeba dużych nakładów finansowych i stał się inspiracją dla kolejnych interwencji w sercu miasta.⁷³

⁷² Wyckoff M.: *Definition of placemaking: four different types*. MIplace Partnership Initiative, Michigan 2014, s.3-7

⁷³ Sadik-Khan J., Solomonow S.: *Walka o ulice. Jak odzyskać miasto dla ludzi*. Wysoki Zamek, Kraków 2017, s.127-142

Rys.4.5. Times Square w 2009 roku przed i po zastosowaniu idei taktycznego placemaking'u
źródło: smoglab.pl [data dostępu: 10.03.2021r.]

Kreatywny placemaking to proces polegający na przekształcaniu fizycznego i społecznego charakteru obszaru poprzez sztukę i przy zaangażowaniu sektora kreatywnego. Poza kluczową rolę sztuki istotne jest także istniejące lokalne dziedzictwo, wokół którego budowana jest strategia. Kreatywny placemaking jest stosunkowo nowym procesem, jednakże jego istotny wpływ na funkcjonowanie całego miasta można już zauważyć na przykładzie miast amerykańskich, takich jak Filadelfia, w której realizacja programu Mural Arts wpłynęła na diametralne przekształcenie miasta, nadając mu unikatową tożsamość i rozpoznawalność na całym świecie. Ze względu na szerokie oddziaływanie i wyjątkowy charakter miejsc powstałych w idei kreatywnego placemaking'u, to właśnie ten typ został wybrany do dalszego opracowania. Jego szerszą definicję, sposób działania i wpływ na funkcjonowanie miasta opisuje rozdział piąty.

5. KREATYWNY PLACEMAKING JAKO NARZĘDZIE REWITALIZACJI

5.1. Idea miast kreatywnych

Idea miasta kreatywnego narodziła się w późnych latach 80., a u jej podstaw leżało przekonanie, że każde miasto ma do zaoferowania więcej niż mogłoby się na pierwszy rzut oka wydawać.⁷⁴ Narodziny idei opisuje Richard Florida (2002r.) upatrując ich źródła w przeobrażeniach społecznych, których siłą napędową jest ludzka kreatywność. Jak zauważa Florida kreatywność, czyli najprościej mówiąc zdolność wytwarzania nowych form, zdominowała niemalże wszystkie gałęzie współczesnej gospodarki i tym samym zrewolucjonizowała funkcjonowanie miast. W dzisiejszych czasach na ich kształt w znaczącym stopniu wpływa klasa kreatywna, którą tworzą ludzie zajmujący się kreowaniem nowych idei i rozwiązań, a więc m.in. naukowcy, inżynierowie, architekci, projektanci, artyści, muzycy, ludzie pracujący w szkolnictwie i w rozrywce. Jako że głównym źródłem ich zarobków jest tworzenie, cechuje ich znacznie większa indywidualność i elastyczność niż klasę robotniczą i usługową. Ma to odzwierciedlenie także w zakresie wyboru miejsca zamieszkania. Ludzie kreatywni wybierają miejsca jakościowe, w których chcą mieszkać i w których mogą się rozwijać. Nie przywiązują się do miejsca pracy, ponieważ mogą pracować w dowolnym miejscu na świecie. Miejsca dla nich atrakcyjne to takie, które mają wiele do zaoferowania, poprzez szanse ekonomiczne i wszelkie udogodnienia po otwartości na różnorodność i możliwość wyrażania siebie. Zamiast bezosobowych peryferii wybierają więc tętniące życiem śródmieścia.⁷⁵ Tym co przyciąga ich do miast nie są jego fizyczne aspekty, na które miasta przeznaczają większość dochodów, ale to co miasto ma do zaoferowania w kwestii doznań, udogodnień i możliwości rozwoju własnej kreatywnej tożsamości.⁷⁶ Klasa kreatywna stawia więc przed miastem nowe wyzwania, jako że „oprócz klimatu dla biznesu musi posiadać klimat dla ludzi”⁷⁷ oraz wyróżniać się wielowymiarowością i różnorodnością.

Integralną częścią funkcjonowania miasta kreatywnego jest zatem działalność twórcza, która przejawia się nie tylko w kwestii zatrudnienia, ale także w wysokiej jakości infrastrukturze społecznej i kulturowej. Dzięki unikalnej tożsamości i bogatej ofercie kulturalno-rozrywkowej stanowią atrakcyjne miejsca dla ludzi wykształconych, których obecność napędza rozwój gospodarki, przyciągając branże zainteresowane ich zatrudnieniem i szukające lokalizacji w centrach, zapewniających przyjemne, stymulujące środowisko dla pracowników.⁷⁸ Środowisko to definiuje Charles Landry, według którego jest nim miejsce w postaci zespołu zabudowy, części miasta, bądź też całego miasta, a nawet regionu, posiadające niezbędne warunki do rozwoju innowacji i pobudzania kreatywności. Warunki te przejawiają się w odpowiedniej kombinacji

⁷⁴ Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.21

⁷⁵ Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.28-34

⁷⁶ Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.224

⁷⁷ Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.30

⁷⁸ *Creative Economy Report 2010. Creative Economy: A Feasible Development Option*, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva 2010, s.12

twardej i miękkiej infrastruktury, która oddziałuje na wszystkich mieszkańców, ponieważ jak twierdzi Landry u podstaw idei miasta kreatywnego leży przekonanie, że zwykli ludzie mogą wprowadzić niezwykłą zmianę, jeśli tylko da się im taką możliwość. Poprzez miękką infrastrukturę należy rozumieć przede wszystkim miejsca, dzięki którym możliwy jest rozwój sieci i interakcji społecznych.⁷⁹ Na kluczowe znaczenie miejsc w mieście kreatywnym zwraca uwagę także Florida, twierdząc, że to dzięki nim powstaje środowisko o wyrazistym charakterze, w którym możliwe jest umacnianie kreatywnej tożsamości.⁸⁰ Miasta kreatywne bogate są w miejsca otwarte i różnorodne, będące mieszanką różnych kultur i idei, dzięki czemu stają się atrakcyjne dla szerokiego grona odbiorców, ponieważ każdy jest się w stanie w nim odnaleźć i w krótkim czasie stać się częścią społeczności. Wyróżnia je także autentyczność i unikalna tożsamość, wynikająca z umiejętnego przenikania się starej i nowej zabudowy oraz z wysokiej jakości przestrzeni publicznych i walorów przyrodniczych. Z perspektywy klasy kreatywnej szczególnie istotne są także tak zwane „trzecie miejsca”, czyli przeróżne lokale – od kawiarni po księgarnie – w których spędza się czas dla samej przyjemności. Miasto kreatywne to także silna wspólnota, ponieważ ludzie kreatywni, częściej niż przeciętni mieszkańcy, angażują się w jego funkcjonowanie, chcąc przełożyć swoją tożsamość na tożsamość miejsca.⁸¹ Miasto kreatywne to także miasto odporne, ponieważ kreatywność niesie ze sobą wiele możliwości i potencjalnych rozwiązań na wszelkie problemy miejskie.⁸²

Miasto kreatywne nie ma jednej definicji, istnieją jedynie opisane powyżej koncepcje, według których u jego podstaw leży gospodarka kreatywna. W najprostszych słowach miasto można nazwać kreatywnym, w momencie, w którym charakteryzuje się znacznie wyższym od przeciętnej skupiskiem klasy kreatywnej, a także koncentracją przedsiębiorstw działających w sektorze kreatywnym.

5.1.1. Sektory kreatywne

Sektory kreatywne to w najprostszym ujęciu rodzaje działalności twórczej, których symboliczne wartości są równie istotne jak ich wartości użytkowe. Zalicza się do nich dziedziny opierające się na ludzkiej kreatywności, talencie i umiejętnościach, które wytwarzają i wykorzystują własności intelektualne, przyczyniając się do tworzenia dobrobytu i nowych miejsc pracy.⁸³ Według definicji podanej przez UNCTAD sektory kreatywne wyróżniają się następującymi cechami:

- zajmują się tworzeniem, produkcją i dystrybucją towarów i usług, wykorzystujących kreatywność i kapitał intelektualny jako podstawowe zasoby;
- stanowią zestaw działań opartych na wiedzy, skoncentrowanych, ale nie ograniczających się do sztuki;

⁷⁹ Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.21-22, 133

⁸⁰ Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.36

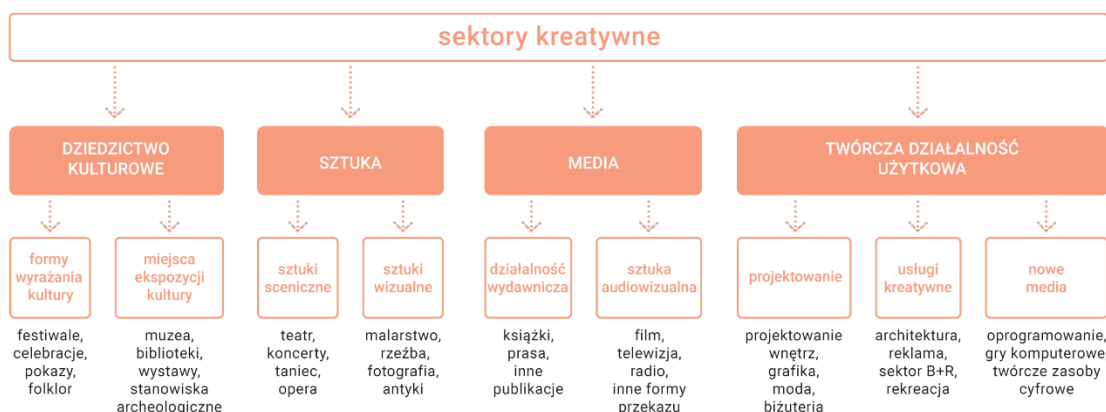
⁸¹ Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.232-237

⁸² Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.22

⁸³ Szmytkowska M.: *Kreacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017, s.41

- obejmują konkretne produkty oraz niematerialne usługi o charakterze intelektualnym lub artystycznym, będące wynikiem działania twórczego;
- można je umiejscowić pomiędzy rzemiosłem, usługami a sektorem przemysłowym;
- stanowią nowy i dynamicznie rozwijający się sektor światowej gospodarki.⁸⁴

Klasyfikację sektorów kreatywnych według UNCTAD przedstawia poniższy rysunek:

Rys. 5.1. Klasyfikacja sektorów kreatywnych UNCTAD

źródło: opracowanie własne na podstawie Szymtkowska M.: Szymtkowska M.: Krecacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017, s.43

Działalności twórcze można podzielić w sposób mniej skomplikowany na cztery grupy:

- Sztuka (sztuki sceniczne, sztuki wizualne, wydarzenia artystyczne);
- Media i rozrywka (film, sektor audiowizualny, książki i inne publikacje, gry komputerowa);
- Usługi o charakterze twórczym (design, moda, architektura, reklama itp.).
- Działalności związane z technologią i produkcją przemysłową (sektor B+R, oprogramowanie)

Działalności twórcze wyróżnia przede wszystkim wartość niematerialna, jako że cechą wytwarzanych produktów jest wkład intelektualny, artystyczny i naukowy. Praca w sektorze kreatywnym jest także w dużym stopniu pracą indywidualną, przez co zauważalna jest dominacja mikroprzedsiębiorstw, które niekiedy stanowią aż 95-98% w danej jednostce terytorialnej. Pomimo dominacji podmiotów prywatnych pod względem liczebnym, do największych podmiotów, mających zarazem największy wpływ na kwestie społeczne, ekonomiczne czy przestrzenne, należą podmioty publiczne, których organizatorami są władze lokalne/regionalne, czy też organy centralne. Jednakże zwykle to te mniejsze działalności wyróżniają się innowacyjnością i przyczyniają się do tworzenia lokalnej tożsamości miejsca, w którym działają.⁸⁵ Znaczenie sektorów kreatywnych stale rośnie, obecnie generują one ponad 5% globalnego PKB. Sektory kreatywne stanowią obecnie alternatywę rozwoju współczesnych miast. Działalność twórcza oparta na wiedzy i innowacjach wpływa na kształtowanie nowoczesnych funkcji w

⁸⁴ UNCTAD: *Creative Economy Report 2008. The Challenge of Assessing the Creative Economy: towards Informed Policy-making*. Nowy Jork 2008, s.13

⁸⁵ Namyślak B.: *Działalności twórcze a rozwój miast. Przykład Wrocławia*. W: *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego* 30, Wrocław 2013, s.28-31

mieście i budowanie atrakcyjnego lokalnego rynku pracy. Z kolei obecność przemysłów kreatywnych w mieście znacząco wpływa na atrakcyjny wizerunek miasta dla użytkowników zewnętrznych, zarówno turystów jak i nowych przedsiębiorców.⁸⁶ Koncentracja wyspecjalizowanych i uzupełniających się działalności w jednym miejscu przynosi korzyści nie tylko ekonomiczne, ale także społeczne, wpływając na tworzenie miejsc o wyjątkowej tożsamości i potencjale.

5.1.2. Pojęcie kreatywnych syntaxów

Kreatywny syntax to pojęcie stworzone przez Dominikę Pazder, która definiuje je jako „zaplanowaną aranżację przestrzenną, sprzyjającą synergii działań twórczych i zwiększaniu popytu i podaży w sektorze kreatywnym”⁸⁷. Kreatywne syntaxy charakteryzują się koncentracją kreatywnego potencjału oraz wysokimi walorami kompozycyjnymi, wizualnymi i emocjonalnymi. Przez wspomniany potencjał należy rozumieć koncentrację przedsiębiorstw działających w sektorze kreatywnym, która umożliwia rozwinięcia funkcji twórczych, służących rewitalizacji i podnoszących atrakcyjność obszaru dzięki kulturze i sztuce. Obszar kreatywnego syntax’u składa się z systemów linowych i mniejszych elementów przestrzennych, które występują w określonych relacjach przestrzennych i semantycznych. Autorka wyróżnia i definiuje następujące relacje:

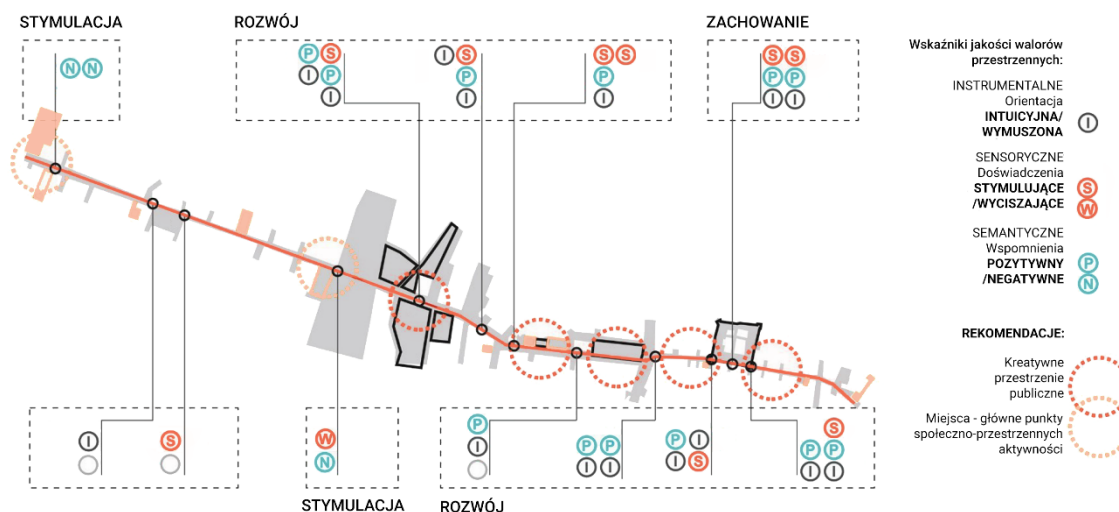
- zasady – liniowe połączenia wyznaczonych układów przestrzennych kreatywnych syntaxów, mające na celu zapewnienie pożądanej kompozycji i gradacji;
- związki – relacje przestrzenne, semantyczne, percepcyjne i sensoryczne, leżące u podstaw wyznaczonego systemu drogowego, służące podkreśleniu kompozycji i walorów przestrzennych układu, a także odczytywaniu wartości semantycznych, estetycznych i emocjonalnych w przestrzeni;
- słowa – poszczególne elementy wyznaczone w ramach kreatywnego syntax’u, posiadające swobodny dostęp do kreatywnych bądź lokalnych przestrzeni publicznych – miejsc będących głównymi punktami spotkań i aktywności społecznej, które charakteryzują się elastycznością, zmiennością funkcji i przestrzenną atrakcyjnością.

Identyfikacja kreatywnego potencjału i relacji zachodzących pomiędzy poszczególnymi systemami i elementami kreatywnych syntaxów posłużyła autorce do stworzenia rekomendacji dotyczących możliwości ożywienia śródmieścia Poznania przy użyciu kreatywności, co przedstawia rysunek 5.2. Opisywaną metodologię można jednak zastosować także w innych obszarach miasta w celu stymulacji ich rozwoju. Proponowane działania w przestrzeni podzielone na trzy kategorie: zachowanie, rozwój i stymulowanie lokalnych wartości. Jako obszary do zachowania wyznaczono przestrzenie o najwyższych wartościach instrumentalnych, sensorycznych i semantycznych, czyli takie, w których ludzie przemierzają się intuicyjnie, a samo przebywanie w nich przynosi stymulujące i pozytywne doświadczenia. Obszary, w których zabrakło jednej z pożądanych wartości wyznaczono jako obszary do rozwoju, czyli takie w których występuje duży potencjał kreatywny, ale jego pełne wykorzystanie wymaga niewielkich

⁸⁶ Szymkowska M.: *Kreacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017, s.42,44

⁸⁷ Pazder D.: *Applying the Idea of Creativity – Creative Syntax as a Tool of Placemaking. Case Study of Downtown Area of Poznan in Poland*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Poznań 2019, s.64

interwencji. Przestrzenie deficytowe wyznaczono jako te wymagające stymulacji, jako że nie posiadały one pożądaných cech, lub było ich zbyt mało. Zdiagnozowano te przestrzenie jako te o największym potencjale rozwojowym, w których rekomendowane jest tworzenie miejsc, które można aktywizować społecznie przy użyciu kreatywności, zarówno pod względem funkcjonalnych jak i infrastrukturalnym.⁸⁸

Rys. 5.2. Rekomendacje Dominiki Pazder dotyczące interwencji w wyznaczonych kreatywnych syntaxach śródmieścia Poznania

źródło: opracowanie własne na podstawie Pazder D.: "Applying the Idea of Creativity – Creative Syntax as a Tool of Placemaking. Case Study of Downtown Area of Poznan in Poland"

Głównym celem formułowania kreatywnych syntaxów jest podniesienie atrakcyjności miejsca zarówno pod względem przestrzennym, funkcjonalnym, społecznym, jak i ekonomicznym, co stanowi podstawę idei placemaking'u. Kreatywne syntaxy skutecznie ożywiają przestrzeń miejską przy użyciu sztuki i kultury, nadając jej wyjątkową tożsamość.

5.2. Kreatywny placemaking i jego wpływ na funkcjonowanie miasta

Kreatywny placemaking to proces opierający się na lokalnych zasobach ludzkich, fizycznych i kulturowych, którego głównym celem jest wzmocnienie i budowanie społeczności. Lokalność jest kluczowym czynnikiem decydującym o kształcie kreowanego miejsca. Kreatywny placemaking opiera swoją strategię na wyjątkowej kulturze i historii danego obszaru, co pozwala na stworzenie niepowtarzalnego miejsca o silnej tożsamości.⁸⁹ Jest to długofalowy proces, dążący do stworzenia atrakcyjnej przestrzeni, przyciągającej ludzi zainteresowanych sztuką, kulturą i szukających rozrywki, których obecność prowadzi do zbudowania silnego zaplecza gospodarczego.⁹⁰ Pojęcie kreatywnego placemaking'u po raz pierwszy zostało opisane w opracowaniu Ann Markusen i Ann Gadwy z 2010 roku. Sporządzona przez autorki definicja brzmi

⁸⁸ Pazder D.: *Applying the Idea of Creativity – Creative Syntax as a Tool of Placemaking. Case Study of Downtown Area of Poznan in Poland*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Poznań 2019, s.64-74

⁸⁹ Borrup T.: *Creative Placemaking: Arts and Culture as a Partner in Community Revitalization*. Fundamentals of Arts Management, Massachusetts 2016, s.1

⁹⁰ Rembeza M.: *Creative Placemaking In Poland. Can Art Become An Effective Tool Of Urban Regeneration?!* Social Sciences & Arts Sgem 2018, Wiedeń 2018, s.1-2

następująco: "W kreatywnym placemaking'u partnerzy z sektorów publicznego, prywatnego, non-profit i społecznego strategicznie kształtują fizyczny i społeczny charakter dzielnicy, miasta lub regionu wokół działalności artystycznej i kulturalnej. Kreatywny placemaking ożywia przestrzenie publiczne i prywatne, odświeża struktury i krajobrazy uliczne, poprawia rentowność lokalnych biznesów i bezpieczeństwo publiczne, a także skupia różnorodnych ludzi, aby świętować, inspirować i być inspirowanym."⁹¹ Z podanej definicji można wywnioskować, że kompleksowym zagadnieniem jest kreatywny placemaking i w jak mocnym stopniu wpływa na funkcjonowanie całego miasta. Kreatywny placemaking to nie pojedyncze instytucje kulturalne, a wiele różnorodnych miejsc i działań, wykorzystujących kreatywność do ożywiania zdegradowanych przestrzeni w mieście. Umiejętne wykorzystanie sztuki i kultury w procesie tworzenia miejsc znacząco wpływa na jakość życia, różnorodność i rozwój gospodarczy obszaru. Jakość życia wzrasta dzięki zwiększeniu bezpieczeństwa na skutek przywrócenia do życia zapomnianych i niebezpiecznych przestrzeni miasta, a także dzięki silnej społeczności lokalnej i poczuciu wspólnotowości. Na lepsze warunki życia wpływa także większa ilość miejsc pracy i jakość środowiska, jako że postulaty lokalności i dbania o wspólne dobro sprzyjają jego poprawie. Z kolei rozwój gospodarczy wzrasta, ponieważ miasto zapewnia mieszkańcom bogatą ofertę kulturalną i rozrywkową, dzięki czemu nie muszą jej szukać poza granicami, a więc przychody pozostają w mieście. Z obecności instytucji i przestrzeni kulturalnych korzystają także przedsiębiorstwa niezwiązane ze sztuką, które czerpią korzyści ze zwiększonego przepływu ludzi w mieście. Ponowne wykorzystanie pustej przestrzeni generuje także lokalny dochód w postaci podatków od nieruchomości i od sprzedaży. Uzyskane przez miasto środki mogą zostać wykorzystane na infrastrukturę drogową i sanitarną, oświetlenie, zieleń i instytucje publiczne.⁹² Kreatywny placemaking jest zatem procesem holistycznym, przynoszącym korzyści całemu miastu. Podsumowanie głównych założeń idei przedstawia poniższy rysunek:

Rys. 5.3. Główne założenia idei kreatywnego placemaking'u
źródło: opracowanie własne

⁹¹ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.3 [tłumaczenie własne]

⁹² Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.3-4

Początków kreatywnego placemaking'u należy szukać w Ameryce. Pierwsze projekty, takie jak Mural Arts Program w Filadelfii, czy też Project Row Houses w Houston powstały na przełomie lat 80. i 90. jeszcze przed sformułowaniem pojęcia kreatywnego placemaking'u. Ich sukces stał się inspiracją dla innych miast i przyczynił się do powstania specjalistycznych organizacji zajmujących się tą dziedziną. Obecnie w Ameryce funkcjonuje m.in. National Endowment for the Arts, American for the Arts, Artplace America i wiele innych.⁹³ Sztuka i kultura stała się kluczowym aspektem rewitalizacji wielu amerykańskich miast, na stałe zmieniając ich oblicza. Kreatywny placemaking staje się coraz bardziej popularnym narzędziem także w miastach Europy, a przykładowe realizacje można znaleźć m.in. w Bilbao, Kopenhadze czy w Amsterdamie. W polskich miastach jest to stosunkowo nowe zagadnienie i choć spotyka się z entuzjastycznym odbiorem, wciąż nie stanowi strategii, dla której przeznaczony jest wyższy budżet na rzecz kultury. Niemniej jednak istnieją w Polsce przykłady udanej realizacji procesu kreatywnego placemaking'u. Można do nich zaliczyć takie projekty jak OFF Piotrkowska w Łodzi, Dolne Miasto w Gdańsku, czy też Mała Warszawa w stolicy.⁹⁴ Kreatywny placemaking staje się coraz bardziej popularnym narzędziem kształtowania współczesnych miastach. Władze miast i osoby zaangażowane w kształtowanie polityki lokalnej coraz chętniej wykorzystują rolę sztuki, kultury i kreatywności w przestrzeni miejskiej, zdając sobie sprawę z mnogości korzyści płynących z ich zastosowania.⁹⁵

5.3. Rola sztuki, kultury i kreatywności w kształtowaniu miejsc i świadomości społecznej

Sztuka, kultura i kreatywność stanowią filary kreatywnego placemaking'u. To wokół nich powstają miejsca, to one ożywiają przestrzeń miasta, wpływają na jego rozwój i przede wszystkim to one łączą różnorodnych użytkowników, dając im powód do wspólnego świętowania i działania na rzecz lokalnej społeczności.⁹⁶ Obecność sztuki w mieście przejawia się w jego przestrzeniach publicznych⁹⁷ i może przyjmować bardzo zróżnicowane formy – od pomników, rzeźb i innych instalacji, poprzez sztukę uliczną, po rozmaite wydarzenia, występy i festiwale.⁹⁸ Sztuka publiczna od zawsze pełniła kluczową rolę w mieście, nadając mu wyjątkowości i stanowiąc odzwierciedlenie historii miejsca i jego mieszkańców. Niegdyś eksponowana była w kluczowych obszarach miasta, takich jak tereny wokół instytucji publicznych, czy też skwery miejskie, a jej główną cechą było podkreślenie reprezentatywności miejsca. Obecnie sztuka przestała służyć jedynie dekoracji przestrzeni i zaczęła pojawiać się w miejscach nieoczywistych, często takich, które nie są uznawane za atrakcyjne i warte odwiedzenia. Dzięki temu zdegradowane i

⁹³ *How to do Creative Placemaking?* National Endowment for the Arts, Waszyngton 2016, s.202

⁹⁴ Rembeza M.: *Creative Placemaking In Poland. Can Art Become An Effective Tool Of Urban Regeneration?!* Social Sciences & Arts Sgem 2018, Wiedeń 2018, s. 3

⁹⁵ <https://www.pps.org/article/creative-communities-and-arts-based-placemaking> [data dostępu: 28.02.2021r.]

⁹⁶ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.3

⁹⁷ Rembeza M.: *Shaping Places Through Art. The Role of Creative Placemaking in Philadelphia*. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts: SGEM 2016, Albena 2016, s.1

⁹⁸ Niziołek K.: *Przestrzeń miasta – przestrzeń sztuki. Sztuka publiczna w Białymstoku*, W: Rocznik Białostocki t.19, Białystok 2014, s.208

zapomniane przestrzenie zamieniają się w miejsca o wyjątkowej tożsamości, identyfikowane z obecnością sztuki i różnorodnych działań artystycznych.⁹⁹

Rewitalizująca rola sztuki wpływa nie tylko na samo miejsce, ale przede wszystkim na jego mieszkańców i użytkowników. Sztuka publiczna odwróciła relację między sztuką a jej odbiorcami. W przestrzeni publicznej to nie odbiorca poszukuje sztuki, ale to sztuka poszukuje odbiorcy, a styczność z nią często ma charakter spontaniczny.¹⁰⁰ Zmiana tej relacji sprawia, że sztuka staje się bardziej dostępna, a możliwość obcowania z nią w codziennym życiu, poza instytucjami kulturalnymi, przykuwa uwagę szerszej publiczności, pobudzając jej wyobraźnię i wpływając na głębsze postrzeganie środowiska, w którym się znajdują.¹⁰¹ Jak zauważa Bogusław Dziadzia: „relacja ze sztuką pozostawia ślady w świadomości, nawet jeśli doświadczenie to nie jest podparte głębszą refleksją.”¹⁰² Dostrzeżenie wpływu sztuki publicznej na jej odbiorców doprowadziło do jej ewolucji - od sztuki w miejscach publicznych, poprzez sztukę zorientowaną na miejsce, po sztukę aktywnie angażującą społeczność, czyli sztukę partycypacyjną.¹⁰³ Współcześnie osoby odpowiedzialne za kształtowanie miasta są coraz bardziej świadome roli sztuki w komunikacji z i pomiędzy jej odbiorcami. Projekty partycypacyjne oparte o działania artystyczne, wykraczają daleko poza świat sztuki, w sposób aktywny i twórczy angażując społeczność we wspólne kształtowanie rozwiązań konkretnych problemów społecznych.¹⁰⁴

W celu lepszego zrozumienia jak pomocna w funkcjonowaniu miasta jest sztuka należy zrozumieć jakie funkcje pełnią w nim artyści i osoby kreatywne. Przede wszystkim są to osoby, które częściej niż pozostali mieszkańcy angażują się we wspólne sprawy i szukają pomysłów na ulepszenie przestrzeni miejskiej.¹⁰⁵ Artyści to ludzie, którzy znają dane miejsce, kochają je i wykorzystują swoją kreatywność w celu uwydatnienia jego potencjałów i możliwości.¹⁰⁶ Obecność wśród mieszkańców osób kreatywnych jest nieocenionym walorem w partycypacji ze względu na to, że dzięki swojej kreatywności wnoszą mnogość pomysłów na daną przestrzeń. Przeciętnym mieszkańcom niekiedy może być ciężko wyobrazić sobie inną przyszłość miejsca. Artyści mogą im w tym pomóc, przekładając ich potrzeby i życzenia w konkretne działania. Ułatwia to pracę także władzom miasta i inwestorom, którzy często mają problem z zrozumieniem czego dana społeczność oczekuje. Dzięki zrozumieniu potencjałów związanych z tożsamością miejsca, artyści mogą także pomóc planistom w rozwoju projektów wspierających i celebryjących wyjątkowość miejsca i jego istniejące mocne strony. Zaangażowanie osób kreatywnych w proces planowania może się okazać pomocne w osiągnięciu zaangażowania ze strony lokalnej społeczności. Posługując się takimi narzędziami jak prototypowanie i eksperymentowanie, artyści

⁹⁹ Wojtowicz-Jankowska D.: *Rewitalizująca rola sztuki w miejskiej przestrzeni publicznej*, W: *Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*, Warszawa 2019, s.5-7

¹⁰⁰ Niziołek K.: *Przestrzeń miasta – przestrzeń sztuki. Sztuka publiczna w Białymstoku*, W: *Rocznik Białostocki t.19*, Białystok 2014, s. 207

¹⁰¹ *Public Art Network Council: Green Paper*. American for the Arts, Waszyngton 2014, s.1-2

¹⁰² Dziadzia B.: *Kiedy sztuka wytwarza kapitał, Zaangażowanie i sztuka w przestrzeni publicznej*, Fundacja Animacji Społeczno-Kulturalnej, Bielsko-Biała 2015, s. 16

¹⁰³ Kwon M.: *Sztuka publiczna w przestrzeni: integracja czy interwencja*, W: *Kultura Współczesna nr 4*, Warszawa 2009, s.103-131

¹⁰⁴ Niziołek K.: *Przestrzeń miasta – przestrzeń sztuki. Sztuka publiczna w Białymstoku*, W: *Rocznik Białostocki t.19*, Białystok 2014, s.208

¹⁰⁵ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.7

¹⁰⁶ *How to do Creative Placemaking?* National Endowment for the Arts, Waszyngton 2016, s.9

zachęcają mieszkańców do partycypacji i zainteresowania się danym projektem, ułatwiając im zrozumienie funkcjonowania danej przestrzeni. Osoby kreatywne można znaleźć w każdym sąsiedztwie. Wykorzystanie ich umiejętności w procesie powstawania miejsc może pomóc w kształtowaniu miejsc autentycznych, pełnych życia i odzwierciedlających wizję lokalnej społeczności.¹⁰⁷

Rys. 5.4. Rola sztuki, kultury i kreatywności w kształtowaniu miejsc i świadomości społecznej
źródło: opracowanie własne

5.4. Wyzwania wiążące się z ideą kreatywnego placemaking'u

Proces kreatywnego placemaking'u wiąże się z licznymi wyzwaniami, z którymi należy się zmierzyć w celu osiągnięcia pożądanego rezultatu. Markusen i Gadwa wymieniają następujące:

- nawiązanie i utrzymanie partnerstwa;
- przeciwdziałanie sceptycznemu nastawieniu społeczeństwa;
- pozyskanie odpowiedniego finansowania;
- usuwanie przeszkód regulacyjnych;
- zapewnienie utrzymania miejsca;
- unikanie przesiedlenia i gentryfikacji;
- opracowanie wskaźników wydajności i oceny.¹⁰⁸

Międzysektorowe partnerstwa mają kluczowe znaczenie dla udanych inicjatyw kreatywnego placemaking'u. Ich zbudowanie wymaga sporo czasu i energii i niekiedy może prowadzić to do opóźniania całego procesu. Aby partnerstwa działały, każda ze stron musi zrozumieć i poważnie potraktować priorytety swoich partnerów. Ważne jest także dobranie takich partnerów, którzy wnoszą do projektu unikalne umiejętności i wzajemnie się uzupełniają, dzięki czemu możliwe jest utworzenie kompleksowego projektu. Kiedy jednak wzajemna współpraca nie przynosi pożądanego skutku należy wiedzieć, kiedy ją zakończyć. Wśród wielu wyzwań związanych z budowaniem partnerstwa wymienić należy także uzyskanie wsparcia władz publicznych i społeczeństwa, co wymaga dużego zaangażowania każdej ze stron.¹⁰⁹

Zwiększenie zaangażowania społecznego w procesie kreatywnego placemaking'u przynosi niewymierne korzyści w postaci projektu odpowiadającego na potrzeby społeczeństwa.

¹⁰⁷ *How to do Creative Placemaking?.* National Endowment for the Arts, Waszyngton 2016, s.6-9

¹⁰⁸ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary.* National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.15

¹⁰⁹ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking: How to Do It Well.* Community Development Innovation Review, San Francisco 2014, s.36-37

Jednakże wiąże się to także ze zwiększonym sceptycyzmem co do proponowanych rozwiązań, jako że każdy członek społeczeństwa ma prawo je zakwestionować. Utrudnia to pozyskanie publicznego uznania, a także zasobów. W celu przezwyciężenia sceptycznego nastawienia społeczeństwa niezbędne jest podejście do miejscowej ludności z nastawieniem wzmocnienia wspólnoty i zrozumienie jej charakteru oraz potrzeb. Konieczne jest także zaangażowanie społeczeństwa od samego początku procesu i po cały czas jego trwania, a nie tylko w momencie, w którym podjęto już kluczowe decyzje. Dzięki temu członkowie społeczeństwa czują, że mają faktyczny wpływ na zachodzące zmiany, co sprzyja wzmocnieniu wspólnoty i kształtowaniu zrównoważonych rozwiązań.¹¹⁰

Pozyskanie funduszy należy do jednych z cięższych wyzwań związanych z procesem kreatywnego placemaking'u. Inicjatorzy to często niewielkie organizacje bądź zrzeszenia, którym ciężko pozyskać wsparcie wpływowych instytucji, jako że nie cieszą się dużym zaufaniem. Większym organizacjom, ze względu na posiadaną renomę, jest zdecydowanie łatwiej. Pomocne w pozyskiwaniu funduszy jest nawiązywanie partnerstw, dzięki którym zwiększa się krąg zainteresowanych osób, a także łatwiej jest pozyskać fundusze z budżetu miasta.

Inicjatywy kreatywnego placemaking'u, podobnie jak wszelkie miejskie inicjatywy zmagają się także z problemami regulacyjnymi. Mogą to być zarówno regulacje zawarte w miejscowych planach, w rozporządzeniach dotyczących ruchu transportowego, wytycznych konserwatorskich, czy też problemy związane z własnością. W wielu przypadkach należy poświęcić sporo czasu na dostosowanie projektu do obowiązujących regulacji, bądź też na ich zmianę.¹¹¹

Podczas gdy dużo pieniędzy przeznacza się na tworzenie miejsca, znacznie niższe budżety są dostępne na wsparcie działań związanych z jego utrzymaniem. Dlatego też kluczowe jest uwzględnianie tych kwestii już na etapie projektu, a nie po jego powstaniu. Kluczowe w utrzymaniu miejsca jest nie tylko wsparcie miasta, ale przede wszystkim działalność mieszkańców. Dlatego też tak istotne jest zaangażowanie ich od samego początku procesu, co wzmocnia poczucie wspólnotowości, przywiązania i odpowiedzialności za daną przestrzeń.¹¹²

Rewitalizacja miejsca przy użyciu sztuki może wpłynąć na rozwój procesu gentryfikacji i w efekcie wypieranie obecnych mieszkańców i małych firm. Jednakże nie sam proces kreatywnego placemaking'u ma na to wpływ, ale jak twierdzi Leonardo Vasquez każda interwencja w przestrzeni prowadząca do jej ożywienia może prowadzić do gentryfikacji, a zmiany miejsca są naturalnym procesem, którego nie da się uniknąć.¹¹³ Kreatywny placemaking kojarzony jest z gentryfikacją, ponieważ władze miejskie często wykorzystują sztukę i jej status dla promocji miejsca i stworzenia estetycznej przestrzeni, która przyciągnie konsumentów i inwestycje w nieruchomości. Należy pamiętać jednak co jest głównym celem procesu i komu ma on służyć. W kreatywnym placemaking'u lokalność pełni kluczową rolę, a przestrzenie tworzone

¹¹⁰ Kelkar N., Spinelli G.: *Building social capital through creative placemaking*. Strategic Design Research Journal, Londyn 2016, s.57-58

¹¹¹ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.16

¹¹² <https://www.blog.urbact.eu/2017/11/from-placemaking-to-placekeeping/> [data dostępu: 18.03.2021r.]

¹¹³ <https://www.cpcommunities.org/post/fighting-gentrification-with-creative-placemaking> [data dostępu: 18.03.2021r.]

są z mieszkańcami i dla mieszkańców przy jednoczesnym wsparciu lokalnej działalności artystycznej. Dlatego też tak kluczowe jest, aby tą lokalność zachować i wykorzystać sztukę jako formę podkreślenia wyjątkowości miejsca. Działalność artystyczna i twórcza przybiera niezliczone formy i może zdziałać znacznie więcej niż napędzać gentryfikację i wysiedlenia. W uniknięciu gentryfikacji kluczowa jest rola miast, które mogą zdziałać wiele na rzecz wsparcia organizacji artystycznych, angażujących się w prace na rzecz rozwoju społeczności. Programy kreatywnego placemaking'u powinny bazować na istniejącym w danym miejscu potencjale i wykorzystywać działające w nim podmioty artystyczne. Ponadto konieczna jest także zmiana struktury finansowania przez podmioty publiczne i organizacje non-profit. Większość funduszy przeznaczonych na działalności artystyczne w mieście trafia do dużych, uznanych miejsc kosztem tych mniejszych działalności, które tak naprawdę kształtują lokalność miejsca i jego wyjątkową tożsamość. Inwestowanie w mniejsze i mniej renomowane organizacje przynosi dodatkowe korzyści dla lokalnej społeczności, ponieważ mają one tendencję do bezpośredniego angażowania się w prace na rzecz jej rozwoju.¹¹⁴

Ostatnim wyzwaniem, z którym musi mierzyć się proces kreatywnego placemaking'u jest ocena jego rezultatów. Trudno jest określić dokładne oddziaływanie podjętych interwencji, bo tak wiele innych rzeczy jednocześnie wpływa na dane środowisko. Ciężko jest także opracować uniwersalne wskaźniki, jako że każde miejsce cechuje się indywidualnymi uwarunkowaniami i potrzebuje dostosowanych rozwiązań.¹¹⁵

Kreatywny placemaking to kompleksowy proces, który zarówno wpływa na wiele aspektów funkcjonowania miasta, jak i wymaga zrozumienia oraz pogodzenia wielu często sprzecznych interesów. Wyzwania stojące przed jego inicjatorami, często prowadzą do znacznego wydłużenia procesu, jednakże większość z nich da się pokonać dzięki odpowiedniemu zarządzaniu procesem i zrozumieniu kluczowych celów realizacji.

5.5. Modelowe zastosowanie narzędzia kreatywnego placemaking'u

Odpowiednio przeprowadzony proces kreatywnego placemaking'u to taki, którego inicjatywy zrealizowane przy użyciu partycypacji, przynoszą korzyści w postaci ożywienia miejsca, jego zrównoważonego rozwoju, jak i utworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju gospodarczego obszaru.¹¹⁶ Dodatkowo efektywny proces generuje poczucie przynależności, które pomaga w budowaniu tożsamości miejsca i silnej wspólnoty.¹¹⁷ Jakie kroki należy podjąć, aby osiągnąć sukces? Odpowiedzi udzielają Markusen i Gadwa, które na podstawie analiz pionierskich inicjatyw, wyróżniły następujące elementy, wspólne dla wszystkich przypadków:

- kreatywni inicjatorzy;

Proces kreatywnego placemaking'u zwykle rozpoczyna się od jednej osoby bądź organizacji, której wizja i zaangażowanie napędza jego dalszy rozwój. Najczęściej tymi

¹¹⁴ Grodach C.: *Arts, Gentrification and Planning for Creativity*. Carolina Planning Journal, Brisbane 2016, s.2-5

¹¹⁵ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.17

¹¹⁶ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.18

¹¹⁷ Borrupt T.: *Creative Placemaking: Arts and Culture as a Partner in Community Revitalization*. Fundamentals of Arts Management, Massachusetts 2016, s.3

inicjatorami są artyści, ale może zostać nim każdy członek społeczeństwa, niekoniecznie związany z sektorem kreatywnym, któremu zależy na ożywieniu danego miejsca.

- projektowanie oparte na wyjątkowości miejsca;
Najbardziej udane projekty to te, które bazują na wyjątkowych cechach danego miejsca, takich jak jego historia, czy lokalna kultura i wykorzystują je dla stworzenia oryginalnej wizji, dostosowanej do potrzeb lokalnej społeczności. Wyróżniającym czynnikiem, stanowiącym podstawę zmian mogą być także specyficzne problemy miejsca, które zazwyczaj również wynikają z unikalnej natury danego miejsca.
- mobilizacja woli publicznej;
Bez silnego wsparcia sektora publicznego, zwykle niemożliwe jest wdrożenie projektu w życie. Zyskanie przychylności władz miasta jest konieczne zarówno dla uzyskania wszelkich pozwoleń, jak i dla możliwości pozyskania funduszy z miejskiego budżetu.
- pozyskanie wsparcia sektora prywatnego;
Deweloperzy, pożyczkodawcy, sponsorzy, filantropi i lokalne przedsiębiorstwa artystyczne w wielu przypadkach stanowią kluczowych organizatorów procesu, widząc w nim potencjał do generowania znaczących korzyści dla całego sąsiedztwa, a nawet regionu.
- zapewnienie zaangażowania społeczności artystycznej;
Kreatywny placemaking nie jest możliwy do realizacji bez znacznego wkładu czasu, talentu i zaangażowania finansowego ze strony społeczności artystycznej. Najczęściej to mniejsi i mniej uznani przedsiębiorcy związani z sektorem kreatywnym przewodzą procesowi, jako że to właśnie oni stanowią o lokalności miejsca i zwykle lepiej rozumieją drzemiące w nim potencjały i wyzwania.
- budowanie partnerstw;
Ostatnim, ale nie mniej istotnym elementem udanego procesu jest budowanie partnerstw. Zarówno inicjatorzy, jak i politycy, urzędnicy miejscy, biznesmeni, filantropi, organizacje artystyczne i mieszkańcy są aktorami kreatywnego placemaking'u i każdy z nich wnosi do niego wyjątkowe wartości w postaci wiedzy i możliwości.¹¹⁸

5.5.1. Mural Arts Program w Filadelfii jako modelowy przykład realizacji

Mural Arts w Filadelfii stanowi modelowy przykład realizacji procesu kreatywnego placemaking'u. Skala założenia przekroczyła wszelkie oczekiwania – począwszy od letniego programu dla młodzieży, po jedną z większych organizacji artystycznych w Stanach Zjednoczonych. Program Mural Arts, określany w literaturze jako „przepis na sukces”, stał się inspiracją dla społecznych, ekonomicznych i przestrzennych przeobrażeń struktury miasta.¹¹⁹

Filadelfia, niegdyś silnie przemysłowe miasto borykające się z masowym odpływem ludności, dziś znane jest jako Miasto Murali. Program Mural Arts wystartował w 1984 roku w ramach Anti-Graffiti Network, jako odpowiedź na rosnący problem nielegalnych graffiti. Jego

¹¹⁸ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.18-22

¹¹⁹ Rembeza M.: *Shaping Places Through Art. The Role of Creative Placemaking in Philadelphia*. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts: SGEM 2016, Albena 2016, s.3

inicjatorką była Jane Golden, profesjonalna muralistka, którą burmistrz Wilson Goode zatrudnił do pracy ze skazanymi autorami graffiti. Golden zauważyła potencjał w tych młodych ludziach i pomogła im przełożyć ich artystyczną wrażliwość w tworzenie publicznych dzieł sztuki. Od początku programu lokalna społeczność pełniła kluczową rolę we współpracy nad projektowaniem murali. Była to społeczność problemowa, której większość członków nigdy wcześniej nie miała styczności z innymi przedstawicielami miejskimi niż policja. Golden udało się jednak pozyskać wsparcie miasta na rzecz pracy z problemowymi mieszkańcami.¹²⁰ Zbiorowy proces tworzenia murali okazał się być potężnym narzędziem do generowania dialogu, budowania relacji, wzmacniania społeczności i pobudzania rewitalizacji miasta.¹²¹ W 1996 roku, po 12 latach działania programu, który znacząco przyczynił się do budowania wspólnoty i rozwoju idei placemaking'u, Anti-Graffiti Network zostało przeorganizowane, a w jego miejsce powstała organizacja non-profit Philadelphia Mural Arts Advocates, na której czele stanęła Jane Golden. Zwiększony fundusz przyczynił się do jeszcze bardziej dynamicznego rozwoju programu i zwiększenia ilości podejmowanych inicjatyw.¹²²

Obecnie Mural Arts Philadelphia to ponad trzy tysiące murali, odzwierciedlających wyjątkową kulturę miasta, które ożywiły przestrzeń miasta, jego ulice, budynki, przestrzenie publiczne i przede wszystkim jego społeczność. Każdego roku 15 tysięcy zwiedzających odwiedza plenerową galerię sztuki Mural Arts, która stała się częścią miejskiego krajobrazu i źródłem dumy miasta. Corocznie powstaje 50-100 projektów, angażujących lokalne społeczności, a stale rosnąca kolekcja utrzymywana jest poprzez stałą renowację.¹²³ Program zatrudnia artystów o różnorodnym poziomie doświadczenia i różnym pochodzeniu. Wielokulturowość stała się mocną stroną miasta, a dzięki tworzonej muralom, chociażby takim jak „Peace Wall”, przedstawiony na rys. 5.5, każdy może poczuć się częścią społeczeństwa. Program Mural Arts to nie tylko dzieła w przestrzeni miejskiej, ale przede wszystkim działania na rzecz lokalnej społeczności, takie jak edukacja artystyczna młodzieży i praca z wymiarem sprawiedliwości nad przywracaniem byłych przestępców do społeczeństwa.

Rys. 5.5. Mural „Peace Wall” w Gray’s Ferry
źródło: <https://www.muralarts.org/ignite/> [data dostępu: 21.03.2021r.]

¹²⁰ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.49

¹²¹ <https://www.muralarts.org/ignite/> [data dostępu: 21.03.2021r.]

¹²² Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.50

¹²³ <https://www.muralarts.org/about/> [data dostępu: 21.03.2021r.]

Program Mural Arts w Filadelfii stanowi modelowy przykład kreatywnego placemaking'u, posiadający wszystkie komponenty udanego procesu wymienione w rozdziale 5.5. Prezentują się one następująco:

- kreatywny inicjator – Jane Golden, artystka, muralistka i założyciel programu;
- projektowanie oparte na wyjątkowości miejsca – wykorzystanie problemu graffiti i artystycznej wrażliwości ich twórców jako głównego potencjału;
- mobilizacja woli publicznej – zyskanie wsparcia burmistrza i rozwój organizacji możliwy dzięki funduszom z budżetu miasta opłacającego personel i usługi;
- pozyskanie wsparcia sektora prywatnego – prywatne dotacje, darowizny i zarobki pokrywają połowę rocznego budżetu programu, wynoszącego 6,5 miliona dolarów, dodatkowo program zyskuje wsparcie od Pennsylvania Council for the Arts i National Endowment for the Arts;
- zapewnienie zaangażowania społeczności artystycznej – wykorzystanie kreatywnego potencjału lokalnych twórców graffiti i zatrudnianie artystów o różnorodnym poziomie doświadczenia;
- budowanie partnerstw – współpraca z władzami miasta, mieszkańcami, lokalnymi artystami, departamentem ulic, uniwersyteckim wydziałem projektowym, lotniskiem, urzędem parkingowym, bankami.¹²⁴

¹²⁴ Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010, s.50

6. ANALIZA WYBRANYCH STUDIÓW PRZYPADKU POD KĄTEM KREATYWNEGO PLACEMAKING'U

Analiza studiów przypadku ma na celu ukazanie różnych sposobów przeprowadzania rewitalizacji przy użyciu narzędzia jakim jest kreatywny placemaking. Badane przypadki – NDSM Wharf w Amsterdamie, Superkilen w Kopenhadze i OFF Piotrkowska w Łodzi - stanowią modelowe przykłady wykorzystania kreatywnego placemaking'u, jako że uwzględniają wszystkie komponenty udanego procesu wymienione w podrozdziale 5.5. Dowodem na to jest poniższa tabela opisująca poszczególne komponenty zależnie od przypadku.

Tab. 6.1. NDSM Wharf, Superkilen oraz OFF Piotrkowska jako modelowe przykłady zastosowania kreatywnego placemaking'u

	NDSM WHARF, AMSTERDAM	SUPERKILEN, KOPENHAGA	OFF PIOTRKOWSKA, ŁÓDŹ
kreatywny inicjator	Eva de Klerk z zespołem Kinetisch Noord	BIG, Superflex, TOPOTEK 1	OPG, Fabrystrefa Stowarzyszenie Fabrykancka
projektowanie oparte na wyjątkowości miejsca	rewitalizacja przemysłowej zabudowy i rozwinięcie dotychczasowego użytkowania	zbudowanie wyjątkowej tożsamości miejsca opartej na wielokulturowości lokalnej społeczności	kontynuacja dawnej historii poprzez zachowanie historycznej zabudowy i utrzymanie funkcji przemysłowej
mobilizacja woli publicznej	władze miasta odpowiedzialne za udostępnienie darmowego promu, dofinansowania i zapewnienie pozwolenia na budowę	władze miejskie odpowiedzialne za organizację konkursu i finansowanie realizacji projektu	promocja miejsca poprzez marketing terytorialny miasta
pozyskanie wsparcia sektora prywatnego	kreatywni przedsiębiorcy jako współprojektanci przestrzeni	dofinansowanie ze strony filantropijnego stowarzyszenia Realdania	prywatny inwestor OPG odpowiedzialny za realizację i finansowanie
zapewnienie zaangażowania społeczności artystycznej	oparcie projektu na współpracy z młodymi, lokalnymi artystami i architektami	lokalni artyści z Superflex jako współprojektanci i współorganizatorzy procesu partycypacyjnego	powierzenie przestrzeni lokalnym branżom artystycznym i kreatywnym
budowanie partnerstw	architekci jako uczestnicy i inicjatorzy procesu, a użytkownicy	multidyscyplinarny zespół, zaangażowanie mieszkańców w proces przekształceń	współpraca pomiędzy prywatnym inwestorem i kreatywnymi przedsiębiorcami oraz

	obszaru jako współprojektanci		pomiędzy kreatywnymi przedsiębiorcami i użytkownikami
--	----------------------------------	--	---

źródło: opracowanie własne na podstawie Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*

W dalszej analizie powyższych przypadków skupiono się na kwestiach kluczowych dla obranego tematu pracy. Są to przede wszystkim takie zagadnienia jak podejście do współpracy z lokalną społecznością artystyczną, sposób przeprowadzenia partycypacji społecznej oraz zrównoważone aspekty, które uwzględniono w projekcie.

6.1. NDSM Wharf, Amsterdam

Stolica Holandii – Amsterdam, uznawana jest za jedno z najciekawszych i najbardziej zróżnicowanych europejskich miast. Charakterystyczna zabudowa wśród sieci kanałów przeplata się tu z bogatą kulturą i rozrywką. Amsterdam to miasto kontrastów, które umiejętnie łączy historię z nowoczesnością. Dowodem na to jest dzielnica Amsterdam Noord, oddzielona od reszty miasta rzeką IJ (rys. 6.2.). Noord łączy w sobie zarówno rozległe zielone przestrzenie, małe, klimatyczne sąsiedztwa, jak i jedne z najnowocześniejszych obiektów architektonicznych w mieście, festiwale, pracownie artystów i stylowe miejsca spotkań. Ze stałym rozwojem dzielnicy wiąże się jej rosnąca popularność – Amsterdam Noord wraz poprzemysłowym nabrzeżem NDSM to obecnie ikoniczne miejsce na mapie miasta.

Rys. 6.2. Delimitacja Amsterdam Noord i nabrzeża NDSM
źródło: opracowanie własne

Rewitalizacja dawnego najważniejszego obszaru przemysłowego miasta rozpoczęła się na początku XXI wieku, a jej siłą napędową było zainteresowanie się obszarem młodych, kreatywnych ludzi. Wraz z osiedlaniem się w dzielnicy, zaczęli oni wpływać na wzrost ilości przestrzeni kulturowych i miejsc spotkań. Zdegradowane tereny przemysłowe były sukcesywnie przekształcane w przestrzenie służące rozrywce i organizacji festiwali, a opuszczone obiekty

zaczęły zajmować firmy i start-upy.¹²⁵ Obecnie Amsterdam Noord to wielofunkcyjna, tętniąca życiem przestrzeń, która łączy w sobie zarówno duże, komercyjne instytucje kulturowe takie jak Eye Filmmuseum, którego oryginalna bryła na stałe wpisała się w wizerunek miasta, jak i lokalne, zrównoważone rozwiązania, takie jak kawiarnia De Ceuvel, powstała i działająca w duchu 're-use' (rys. 6.3.). Na szczególną uwagę zasługuje jednak nabrzeże NDSM, od którego zaczął się proces zmian i rozwoju dzielnicy.

Rys. 6.3. Eye Filmmuseum i kawiarnia De Ceuvel, Amsterdam Noord
źródło: [1] cinematreasures.org, [2] iamsterdam.com [data dostępu: 02.05.2021r.]

W 1984 roku, po bankructwie firmy NDSM, tereny, na których dotychczas funkcjonowały stocznie, opustoszały i zaczęły stanowić martwą przestrzeń, która ożywała jedynie sporadycznie, w trakcie organizacji pchlich targów lub przedstawień teatralnych eksperymentalnej grupy artystycznej Dogtroep. Po upadku stoczni obszar, jak i cała dzielnica zaczęły być postrzegane jako biedne sąsiedztwo zamieszkałe głównie przez imigrantów i byłych pracowników stoczni. Nie pomagała także słaba dostępność obszaru, która sprawiała, że był on odcięty od reszty miasta nie tylko mentalnie, ale także fizycznie. Opustoszałe magazyny i inne obiekty przemysłowe zaczęły być z czasem zajmowane w nielegalny sposób, na zasadzie *squat'u*¹²⁶, przez osoby kreatywne, w tym artystów, rzemieślników, projektantów czy aktorów i tym samym wizerunek nabrzeża zaczął się stopniowo poprawiać. Jednakże w 1998 roku, w związku z planami miasta na przekształcenie obszaru, większość z artystów została zmuszona do opuszczenia swoich siedzib. Zaledwie rok później władze miasta zdały sobie sprawę, że nie są w stanie uzyskać kompleksowego i wykonalnego projektu rewitalizacji przestrzeni, dlatego też zdecydowały się na zainicjowanie konkursu na propozycję przekształceń terenów dawnej stoczni. Zwycięski projekt miał stanowić tymczasowe rozwiązanie, do czasu wdrożenia projektu właściwego. Władze miasta zobowiązały się wówczas do zapewnienia dostępności obszaru, poprzez udostępnienie darmowego promu, dofinansowanie niektórych działań i zapewnienie pozwolenia na budowę, podczas gdy zwycięski zespół projektowy odpowiadałby za realizację projektu i zapewnienie jego finansowania.¹²⁷ W 2000 roku Eva De Klerk – jedna z artystek zmuszonych do opuszczenia swojej siedziby – wygrała konkurs na znalezienie tymczasowej funkcji dla wschodniej części

¹²⁵ Van den Kamp L.: *The heritagization of post-industrial re-development and social inclusion in Amsterdam*. W: *Journal of Urban Cultural Studies*, Amsterdam 2019, s.200-201

¹²⁶ squat - opuszczona nieruchomość, zajęta przeważnie bez zgody właściciela

¹²⁷ <https://arquikunst.wordpress.com/2014/07/28/the-renewal-of-ndsm-wharf-amsterdam-noord/> [data dostępu: 30.04.2021r.]

terenu NDSM o powierzchni 84 000 m². W oparciu o założoną koncepcję rozwoju obszaru, zebrała zespół roboczy o nazwie Kinetisch Noord, który odpowiadał za cały proces, od planowania po projekt. Zespół swoją działalność rozpoczął w jednym ze starych magazynów i na początku zajmował się tworzeniem samych pomysłów na przestrzeń. Z czasem jednak pomysły te zaczęto wdrażać w życie, a Kinetisch Noord stało się podmiotem odpowiedzialnym za administrowanie i inicjację takich projektów jak Kunststad, Amsterdam Skatepark czy restauracja Noorderlicht. Projekt przekształcenia NDSM okazał się dużym sukcesem, a w 2002 roku został okrzyknięty przez Ministerstwo Planowania Środowiska i Gospodarki „modelowym projektem odnowy miejskiej w Holandii”.¹²⁸ NDSM Wharf to obecnie dynamiczna i kreatywna przestrzeń wypełniona biurami, kontenerami mieszkalnymi, pracowniami artystycznymi, w której odbywają się popularne festiwale muzyczne i teatralne, a swoje siedziby mają globalne firmy takie jak MTV czy Red Bull. Pomimo, że początkowo zakładano tymczasowość projektu, NDSM Wharf stało się jednym z najpopularniejszych ośrodków kulturowych w mieście, a także jednym z największych inkubatorów kreatywnych w Europie. Proces przekształceń NDSM Wharf na przestrzeni lat ukazuje poniższy rysunek.

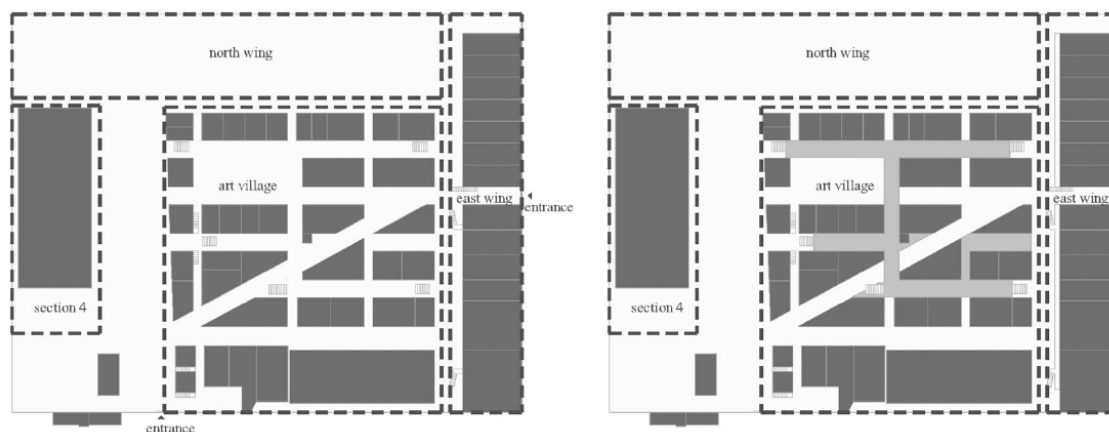

Rys. 6.4. NDSM Wharf w czasie funkcjonowania stoczni, po jej upadku i po rewitalizacji
źródło: [1,3] levenopndsm.nl, [2] evadeklerk.com [data dostępu: 02.05.2021r.]

W transformacji NDSM zrezygnowano z pracy ze znanymi architektami na rzecz pracy z młodymi artystami, którzy nie mogli się pochwalić znacznym doświadczeniem w branży, ale którzy dobrze znali sytuację z jaką borykał się teren, jako że byli wcześniej zaangażowani w procesy legalizacji squatów w Hadze i w Amsterdamie. Zamiast sztywnej relacji klient-architekt postawiono tutaj na partnerstwo, w którym architekci byli uczestnikami i inicjatorami procesu, a klienci, czyli głównie użytkownicy obszaru, współprojektantami projektu. Projekt NDSM zakładał utworzenie miejsca skierowanego przede wszystkim do obecnych użytkowników, czyli osób młodych, kreatywnych, artystów i imigrantów. Celem nie było stworzenie wysokobudżetowego założenia, które będzie generować duże zyski dla miasta, ale stworzenie miejsca sprzyjającego integracji i tworzeniu wspólnoty. Dlatego też kluczowe było zaangażowanie lokalnej społeczności w proces zmian już od samego początku, czyli jeszcze na etapie eksploracji i wstępnie zarysowanych założeń. Na tym etapie zaangażowano także lokalnych architektów, którzy

¹²⁸ <http://www.evadeklerk.com/en/ndsm-werf/> [data dostępu: 30.04.2021r.]

potrzeby społeczności potrafili przełożyć na konkretne rozwiązania. Dzięki otwartemu i partycypacyjnemu podejściu do procesu projektowania wizja przekształceń powstała w sposób organiczny i każdy uczestnik miał wpływ na jej finalny kształt. W efekcie powstał oryginalny, dostosowany do lokalnych uwarunkowań projekt, odpowiadający na potrzeby użytkowników obszaru. Na etapie konstrukcyjnym postawiono na metodę warsztatową, podczas której dalej testowano sposoby interwencji w przestrzeni. Przestrzeń nabrzeża podzielono na strefy funkcjonalne zgodnie z oczekiwanymi aktywnościami. Niektóre obszary celowo pozostawiono otwarte i niezagospodarowane, z myślą o elastycznym rozwoju przestrzeni w przyszłości i dostosowywanie jej do bieżących potrzeb. Strefowanie oparto nie tylko na istniejącej zabudowie przemysłowej, ale także na stopniu upublicznienia danego programu funkcjonalnego i ilości różnorodnych użytkowników, których będzie on przyciągać. W zachodniej części nabrzeża - Sectie 4, dedykowanej młodym, aktywnym użytkownikom, zaprojektowano skatepark, ściankę wspinaczkową oraz centrum muzyczno-taneczne. Północna część nabrzeża miała stanowić przestrzeń wspólną, miejsce spotkań, dlatego też przewidziano w niej skwer z restauracją, przestrzeń wystawową oraz punkt informacyjny. Środkowa część założenia dedykowana była dominującej grupie użytkowników i miała stanowić serce całego założenia. Zaprojektowano tam strefę artystyczną – Kunststad, o elastycznej formie, pozwalającej na dowolną interpretację przestrzeni. Wschodnią część nabrzeża dedykowano produkcji teatralnej (rys. 6.5).

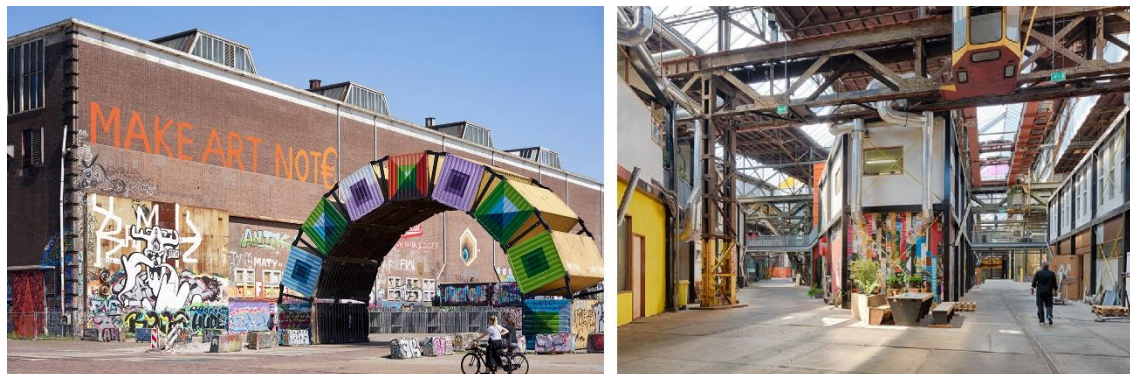

Rys. 6.5. Plan parteru i pierwszego piętra budynku NDSM

źródło: Havik K., Pluumbi D.: *Urban Commoning and Architectural Situated Knowledge: The Architects' Role in the Transformation of the NDSM Ship Wharf, Amsterdam.*

Przez cały proces przekształceń NDSM kładziono nacisk na elastyczność działania, zarówno na etapie sporządzania wizji, jak i na etapie konstrukcyjnym. Zasadę elastyczności zachowano także na etapie użytkowania, dzięki czemu zaprojektowane przestrzenie mogą zmieniać swoją formę, dostosowując się do bieżących potrzeb użytkowników. Wspomniana wcześniej strefa artystyczna – Kunststad, powstała w ogromnej hali stoczniowej. W jej środku zaprojektowano stalową konstrukcję służącą za ramę, w której użytkownicy mogą budować swoje biura, atelier i warsztaty (rys.6.6.). Odgórnie zostało zaprojektowane jedynie założenie, ale to jak dana przestrzeń będzie funkcjonować zależy już tylko i wyłącznie od jej użytkowników i ich kreatywności. Obecnie Kunststad stanowi organizację non-profit, której głównym celem jest

promocja NDSM, określanego jako „wylęgarnia talentów” oraz artystów, rzemieślników i innych kreatywnych firm działających na jego obszarze. Sieć niemalże 250 kreatywnych przedsiębiorstw może się swobodnie rozwijać, dzięki zapewnieniu dostępnych cen wynajmu i brak ograniczeń przestrzennych.

Rys. 6.6. Strefa artystyczna – Kunststad, NDSM Wharf
źródło: [1] silverkris.com, [2] evadeklerk.com [data dostępu: 02.05.2021r.]

Taka sama idea przyświecała projektantom w trakcie tworzenia skatepark'u. W tym przypadku architekci ograniczyli się jedynie do skonstruowania wyniesionej platformy, ale pozostałe elementy, takie jak rampy, pozostawiono w kwestii użytkowników. Otwarta przestrzeń i obiekty warsztatowe pozwalały im na dowolne kształtowanie elementów wyposażenia, które mogły ulegać zmianom w przyszłości. Architekci ograniczyli się także w kwestii wykorzystanych materiałów i dekoracji. Ściany pokryto neutralnymi materiałami i dano użytkownikom wolną rękę w kwestii nanoszenia na nie graffiti.¹²⁹ Partycypacyjne podejście, które wykorzystano w konstruowaniu przestrzeni NDSM, sprawia, że użytkownicy stają się bardziej przywiązani do miejsca i odpowiedzialni za nie, jako że sami je tworzą i mają realny wpływ na jego kształt.

Poza kreatywnym podejściem do procesu rewitalizacji, projekt NDSM Wharf wyróżnia także jego zrównoważony charakter. Świadczy o nim już sam aspekt przywrócenia do życia zdegradowanych terenów nabrzeża, ale NDSM nie ogranicza się tylko do tego i mocno stawia na proekologiczne działania. Ekologiczne podejście można zauważyć na przykładzie opisywanej wcześniej strefy artystycznej, w której materiały z odzysku często stanowią bazę tworzonych dzieł sztuki i elementów infrastruktury miejskiej. Znalazły one zastosowanie także w tworzeniu zabudowy mieszkaniowej dla studentów, powstałej z kontenerów oraz przestrzeni biurowych, powstałych ze starych łódek. W ideę zrównoważonej przestrzeni wpisują się także donice z lokalnymi uprawami, kompostowniki oraz zbiorniki magazynujące wodę deszczową.¹³⁰ Idealnymi przykładami na to jak NDSM promuje nie tylko kreatywny, ale także ekologiczny styl życia, są obiekty IJ Hallen oraz Noorderlicht (rys. 6.7.). Pierwszy z nich to największy pchli targ w Europie, w którym użytkownicy mogą nabyć wyjątkowe przedmioty z odzysku, promując tym samym zasadę 3R: Reduce-Reuse-Recycle, czyli dosłownie tłumacząc Ograniczaj-Ponownie Używaj-Utylizuj. Raz w miesiącu dwa magazyny przemysłowe zapelniają się 750 stoiskami, na których

¹²⁹ Havik K., Pluumbi D.: *Urban Commoning and Architectural Situated Knowledge: The Architects' Role in the Transformation of the NDSM Ship Wharf, Amsterdam*. W: *Architecture and Culture*, Londyn 2020, s.292-299

¹³⁰ <https://www.explorewiththecokats.com/ndsm-wharf-sustainable-hotspot-amsterdam/> [data dostępu: 02.05.2021r.]

sprzedaje się używaną odzież, obuwie, antyki, biżuterię, książki, a nawet meble.¹³¹ Drugi obiekt, Noorderlicht, to kawiarnia i restauracja, której budynek i wnętrze powstały niemalże w całości z surowych, naturalnych i pochodzących z recyklingu materiałów. Ekologiczne podejście nie ogranicza się jednak do samej konstrukcji. Noorderlicht przekłada tę zasadę także do kuchni i serwuje swoim gościom potrawy powstałe wyłącznie przy użyciu zrównoważonych, lokalnych i nieprzemysłowych produktów. Kawiarnia przyczynia się także do tworzenia zrównoważonej społeczności wspierając organizację kreatywnych i kulturalnych inicjatyw, ekologicznych projektów oraz programów społecznych.¹³² Co najważniejsze w inicjatywy proekologiczne podejmowane w NDSM Wharf bezpośrednio angażowani są jego użytkownicy i mieszkańcy dzielnicy, razem współtworząc zrównoważoną społeczność na obszarze.

Rys. 6.7. IJ Hallen i Café Noorderlicht, NSDM Wharf
źródło: [1] amsterdamplanner.nl/ij-hallen, [2] conscioustravelguide.com [data dostępu: 02.05.2021r.]

NDSM Wharf to drugie, alternatywne centrum miasta – kreatywne, otwarte na różnorodnych użytkowników i pełne wydarzeń kulturalno-rozrywkowych. Dzięki zastosowaniu narzędzia kreatywnego placemaking'u możliwe było stworzenie unikalnej przestrzeni, dostosowanej do lokalnych uwarunkowań i jej użytkowników. Wizerunek opuszczonych i zdegradowanych terenów postoczniowych zmienił się diametralnie – obecnie jest to tętniące życiem miejsce i centralny punkt twórczych ambicji miasta. Sukces rewitalizacji nabrzeża przełożył się na zainteresowanie obszarem mieszkańców, turystów, a także inwestorów. Efektem tych zainteresowań jest między innymi wspomniane wcześniej Eye Filmmuseum, które na stałe wpisało się w wizerunek miasta. NDSM Wharf stanowi świetny dowód na to, że aby stworzyć wyjątkowe miejsce nie potrzeba znacznych środków, ale liczy się przede wszystkim zaangażowanie lokalnej społeczności i wykorzystanie istniejących potencjałów.

6.2. Superkilen, Kopenhaga

Kopenhaga, stolica i największe miasto w Danii, od wielu lat znajdują się w czołówce rankingu najlepszych miast do życia. Tytuł ten zawdzięcza działaniom podejmowanym w celu poprawy jakości życia mieszkańców, zarówno w kwestii infrastruktury, dbałości o środowisko, ale

¹³¹ <https://ijhallen.nl/en/index.php> [data dostępu: 02.05.2021r.]

¹³² <https://noorderlichtcafe.nl/en/about-us/#about-us> [data dostępu: 02.05.2021r.]

także podejścia, opierającego się na szeroko pojętej otwartości. Podobnie jak Amsterdam, Kopenhaga stanowi miasto przepelnione różnorodnością i właśnie na tej różnorodności opiera swoją siłę. Z hasłem „Copenhagen. Open for You.” (pl: *Kopenhaga. Otwarta dla Ciebie.*) promuje się jako miasto otwarte na wszystkich mieszkańców i turystów, niezależnie od kultury czy pochodzenia. Nie są to, jednakże puste słowa i miasto rzeczywiście podejmuje działania w celu stworzenia przyjaznej atmosfery i środowiska, w którym każdy ma głos i rolę do odegrania. Zauważyć to można szczególnie w podejściu władz miejskich do wdrażania nowych inwestycji na terenie miasta, gdzie partycypacja społeczna stanowi postawę działania. Jednakże jak każde duże miasto Kopenhaga zmagają się także z obszarami problemowymi, w których nie wszystko wygląda tak idealnie jak opisano powyżej. Jednym z takich problemowych obszarów było jeszcze do niedawna Nørrebro, najbardziej zróżnicowana pod względem kulturowym i etnicznym dzielnica miasta. Nørrebro znajduje się w północno-zachodniej części Kopenhagii, bezpośrednio przy historycznym centrum (rys. 6.8.). Już od czasów włączenia w granice miasta w połowie XIX wieku stanowiła dzielnicę imigrantów (obecnie stanowią oni ok. 30% mieszkańców). Multikulturowość uwydatnia się w tak zwanym Outer Nørrebro, a w szczególności na osiedlu Mjølnerparken.¹³³ To właśnie od tego miejsca zaczęła się rewitalizacja dzielnicy, której początek dał projekt parku Superkilen, zrealizowany w 2012 roku i stanowiący obecnie sztandarowy przykład rewitalizacji tkanki miejskiej. Nørrebro określana jest obecnie jako najmodniejsza i najbardziej tętniąca życiem dzielnica miasta. Obszar słynie ze swojej kreatywności, wynikającej z bogatego życia kulturalno-rozrywkowego, klimatycznych barów, imigranckich sklepików, kawiarni oraz niewielkich parków, które przeplatają się ze starą zabudową. Skuteczne działania rewitalizacyjne, którym początek dało Superkilen, sprawiły, że wizerunek dzielnicy uległ kompletnej zmianie i obecnie cieszy się ona coraz większą popularnością wśród młodych osób i artystów.

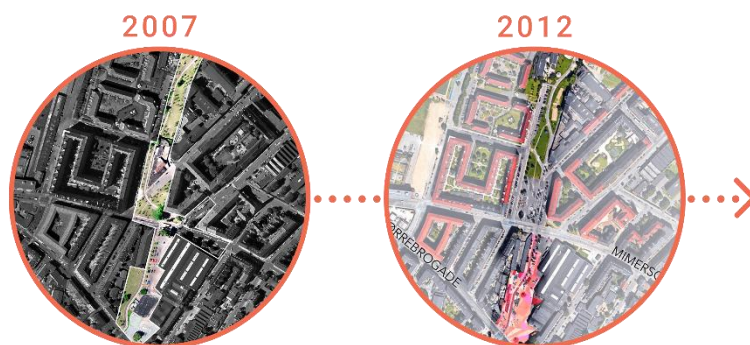

Rys. 6.8. Delimitacja Nørrebro i parku Superkilen
źródło: opracowanie własne

¹³³ Pallarés V., Castellanos I.: *Public participation process as a tool for innovation in the design of public spaces. The case of Superkilen Park by Bjarke Ingels Group.* University of Alicante, Alicante 2016, s. 210

Projekt Superkilen jest częścią większego planu rewitalizacji dzielnicy, obejmującego także kompleks sportowy Nørrebrohallen i park Mimersparken. Przed przystąpieniem do rewitalizacji niemalże półtora kilometrowy, linearny teren stanowił mocno zaniedbaną, niszczącą przestrzeń, położoną w atrakcyjnej części miasta – w sąsiedztwie ulicy handlowej Nørrebrogade, łączącej dzielnicę ze śródmieściem Kopenhagi. Do lat 30. funkcjonowały w tym miejscu tory kolejowe, a następnie do lat 70. linia tramwajowa. Po zlikwidowaniu linii teren zajęli mieszkańcy, którzy wykorzystywali go jako miejsce organizacji pikników i spotkań towarzyskich, ale także jako miejsce nielegalnego handlu oraz zamieszek. W 2003 roku pozostałość po linii kolejowej wykorzystano w celu utworzenia ścieżki rowerowej Grønne Cykelruter Nørrebro – jednej z najważniejszych ścieżek rowerowych w mieście, łączącej północną część miasta z południem, przecinając miasto Fredriksberg, zlokalizowane w centralnej części Kopenhagi. Nie wpłynęło to jednakże na wizerunek przestrzeni, w której poza pasem zieleni nie było nic co zapewniałoby mieszkańcom miejsce integracji, którego tak bardzo potrzebowała multikulturowa społeczność. Przystępczość w rejonie stale rosła, a koncentracja przedstawicieli niemal 60 kultur doprowadzała do licznych konfliktów między mieszkańcami związanych z różnicami światopoglądowymi i kulturowymi, w efekcie których dochodziło nawet do strzelanin.¹³⁴ Niebezpieczny, zaniedbany obszar wymagał interwencji władz miejskich. W 2007 roku wraz z filantropijnym stowarzyszeniem Realdania, zaangażowanym w rozwój wielu projektów rewitalizacji miast i przestrzeni publicznej, ogłoszono konkurs architektoniczny. Jego celem było opracowanie nowych, innowacyjnych metod, mających podnieść walory architektoniczne oraz urbanistyczne obszaru i tym samym uczynić go kreatywną przestrzenią odzwierciedlającą jego różnorodność kulturową. Projekt Superkilen powstał jako wspólny wysiłek trzech zespołów: architektów krajobrazu z TOPOTEK 1, lokalnej grupy artystów Superflex, mającej siedzibę w samym Nørrebro oraz odpowiedzialnego za kierownictwo biura architektonicznego BIG-Bjarke Ingels Group, z siedzibą w Kopenhadze. Dzięki multidyscyplinarnemu podejściu i zaangażowaniu lokalnych artystów powstał wyjątkowy projekt, dostosowany do lokalnych uwarunkowań i wyróżniający się nieszablonową formą. Jego wyjątkowość tkwi w potraktowaniu różnorodności i wielokulturowości obszaru jako jego siłę a nie słabość. Superkilen to kilometrowy park, podzielony na trzy strefy – Czerwony Plac, Czarny Rynek i Zielony Park, które pomimo wizualnego podziału stanowią przestrzeń integracji. Projekt wpłynął na diametralną zmianę wizerunku obszaru, zapewniając lepszą łączność i zwiększone poczucie bezpieczeństwa na otaczających osiedlach. Sukces rewitalizacji przełożył się na liczne nagrody, a sam projekt stanowi obecnie jedną z najbardziej oryginalnych i znanych przestrzeni publicznych oraz modelowy przykład rewitalizacji problemów obszarów miejskich.

¹³⁴ Orchowska A.: *Atrakcyjna przestrzeń rekreacyjna miasta odpowiedzią na potrzeby społeczne mieszkańców*. W: Środowisko Mieszkaniowe, Kraków 2016, s. 97

Rys. 6.9. Teren parku Superkilen przed i po rewitalizacji

źródło: [1] akdn.org/architecture/project/superkilen, [2] pedrojoseborges.com/perspectives [data dostępu: 08.05.2021r.]

Etap realizacji projektu rozpoczął się w 2009 roku. Od samego początku, a dokładniej od stycznia do października towarzyszył mu proces partycypacji, stanowiący jego nieodłączną część. Zaangażowanie mieszkańców tak konfliktowego obszaru, zamieszkiwanego przez przedstawicieli 57 różnych narodowości stanowiło duże wyzwanie. Dlatego też zamiast próbować stworzyć nową tożsamość miejsca, dostosowaną do wszystkich mieszkańców, zespół projektowy zdecydował się wykorzystać potencjał różnorodności i to właśnie wokół niej wykreować tożsamość miejsca i fundament silnej wspólnoty. W efekcie zamiast jednorodnej, spójnej przestrzeni powstało miejsce, które otwarcie prezentuje różnorodność jego użytkowników i udowadnia, że różne kultury mogą funkcjonować tuż obok siebie, bez potrzeby ich ujednolicania i ograniczania. Superkilen poza przestrzenią publiczną stanowi także światową wystawę, na którą składają się obiekty pochodzące ze wszystkich narodowości obecnych na obszarze. To właśnie dobór tych elementów stanowił przedmiot partycypacji społecznej. Znaczenie partycypacji zostało podkreślone już w samym opisie konkursu projektowego. Umiejętne zarządzanie procesem partycypacyjnym i przeprowadzenie go w ciekawy, konstruktywny sposób stanowiło jeden z najważniejszych wymogów, na które musiała odpowiedzieć zwycięska drużyna. Podkreślano także znaczenie zaangażowania mieszkańców w samym etapie konstrukcyjnym. Zespół projektowy odpowiedział na te wymogi umożliwiając każdemu mieszkańcowi zaproponowanie obiektu, który zgodnie z jego życzeniem miałby zostać usytuowany w projektowanym parku. Dobór elementów stanowił zupełnie indywidualną kwestię, propozycje nie były ograniczone żadnymi ogólnymi wymogami, dając mieszkańcom swobodę działania i możliwość wyrażenia swojej kreatywności. Propozycje w dalszym etapie ulegały ocenie jury w skład, którego wchodził multidyscyplinarny zespół projektowy oraz grupa złożona z przedstawicieli mieszkańców. Jury po przeprowadzeniu selekcji wybrało obiekty nadające się do umieszczenia w parku na zasadzie „kopiuj-wklej”. Mieszkańców zachęcano do udziału w procesie w dość konwencjonalny sposób – poprzez reklamy w lokalnej prasie, dedykowaną stronę internetową oraz poprzez instalację fizycznych skrzynek na terenie powstającego parku, do których mieszkańcy mogli wrzucać listy ze swoimi propozycjami. Należy jednak pamiętać, że proces miał miejsce w 2009 roku, kiedy to narzędzia takie jak prototypowanie przestrzeni nie były jeszcze na tyle popularne. Gdyby proces ten miał miejsce w dzisiejszych czasach prawdopodobnie twórcy projektu zdecydowali by się na bardziej innowacyjne metody promocji.

Jednakże należy docenić fakt, iż samo oddanie mieszkańcom zupełnej swobody w zakresie doboru elementów wyposażenia przestrzeni i włączenie mieszkańców w jury, stanowiło duży krok w stronę uspołecznienia procesu. Pierwsze efekty nie były jednak obiecujące – zamiast konkretnych obiektów pojawiały się raczej same sugestie co do tego co mogłoby się znaleźć na terenie parku. W marcu ogłoszono ostateczny projekt przestrzeni, pozbawiony elementów wyposażenia, których wybór miał należeć do mieszkańców. Ze względu na dotychczasowy niski stopień zaangażowania mieszkańców, zdecydowano się jedynie przedstawić propozycje obiektów, które mogłyby się znaleźć w parku, w formie ogólnie dostępnego katalogu, tak aby uzmysłwić mieszkańcom czego się od nich oczekuje i jakie mają możliwości. Wciąż kontynuowano zachęcanie społeczności do przejścia aktywnej roli, poprzez umieszczenie w przestrzeni plakatów z proponowanymi przez twórców obiektami. Proces partycypacyjny zakończono we wrześniu, organizując wystawę w pobliskim Nørrebrohallen, na której zaprezentowano wszystkie otrzymane propozycje w celu wybrania tych zwycięskich, które znajdą swoje odzwierciedlenie w przestrzeni Superkilen. Z powodu małego odzewu społeczeństwa, jedynie 5 z 108 zwycięskich obiektów zostało bezpośrednio zaproponowanych przez mieszkańców (rys.6.10). Większość obiektów, które można obecnie podziwiać w Superkilen zostały utworzone przez samych autorów projektu. Reprezentanci mieszkańców mieli, jednakże częściowy wpływ na ich wybór, będąc częścią jury. Po wystawie, której wyniki nie sprostają oczekiwaniom podjęto jeszcze jeden krok w celu większego uspołecznienia procesu. Tym razem proces powierzono grupie artystów z Superflex, którzy podeszli do sprawy w nieco inny sposób i wprost zapytali mieszkańców co by zrobili, gdyby mogli umieścić w parku cokolwiek by tylko zechcieli. Proces określono mianem „ekstremalnej partycypacji”. W jego efekcie umożliwiono pięciu grupom składającym się z mieszkańców odbycie podróży w dowolny zakątek świata w celu wybrania obiektu, który zostanie dosłownie skopiowany i przeniesiony do Superkilen. Wśród wybranych obiektów znalazły się m.in. rzeźba byka z Hiszpanii, pawilon taneczny z USA czy ziemia z Palestyny (rys.6.10). Pomimo zupełnego braku powiązania między obiektami, autorzy projektu znaleźli dla nich wszystkich miejsce w Superkilen. W efekcie ilość obiektów bezpośrednio wybranych przez mieszkańców zwiększyła się i ostatecznie wyniosła 10 z 108. Intencją autorów było, aby wszystkie obiekty zostały zaproponowane przez mieszkańców, jednakże zaangażowanie mieszkańców w proces przekształceń nie sprostało oczekiwaniom. Niewątpliwie było to częściowo spowodowane trudną społecznością, z którą musiał się zmierzyć zespół. Autorzy projektu mogli jednak zrobić więcej, aby zachęcić mieszkańców do udziału w procesie, poza jego promocją i zorganizowaniem kilku spotkań konsultacyjnych. Być może organizacja wydarzeń kulturalnych bądź warsztatów na terenie powstającego parku wpłynęłaby na większy odzew mieszkańców i tym samym na większą ilość zgłaszanych propozycji. Rola mieszkańców w wyborze zwycięskich projektów również mogłaby być większa – zamiast reprezentatywnej grupy o wyborze mogli decydować wszyscy mieszkańcy, np. poprzez umożliwienie im głosowania na stronie internetowej oraz przy wykorzystaniu rozmieszczonych w przestrzeni skrzynek. Należy jednak podkreślić, że niskie zaangażowanie mieszkańców w proces przekształceń nie oznacza, iż projekt nie osiągnął zamierzonych celów. Autorom projektu udało

się skutecznie ukazać różnorodność kulturową obszaru i zbudować wokół niej miejsce o wyjątkowej tożsamości, albo wręcz o wielu tożsamościach, odpowiadających na potrzeby wielokulturowego społeczeństwa.¹³⁵

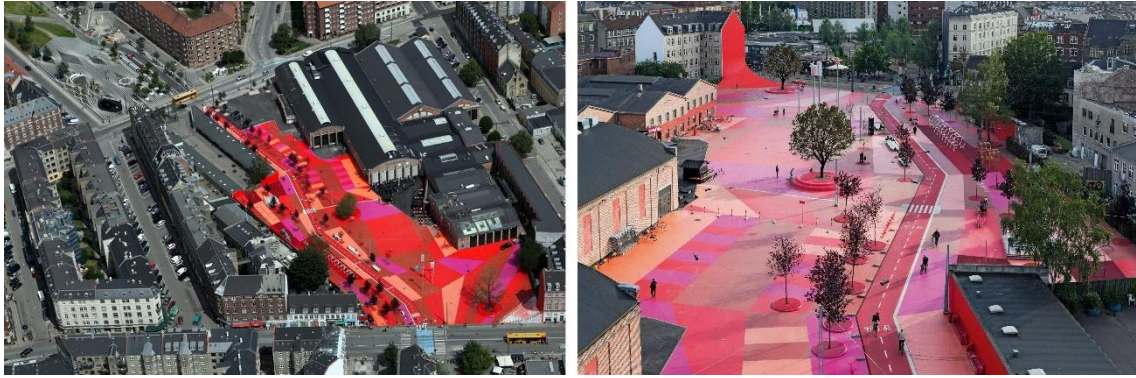

Rys. 6.10. Obiekty w Superkilen zaproponowane bezpośrednio przez mieszkańców (z lewej) i obiekty wybrane w trakcie „ekstremalnej partycypacji” (z prawej).

źródło: Pallarés V., Castellanos I.: *Public participation process as a tool for innovation in the design of public spaces. The case of Superkilen Park by Bjarke Ingels Group. University of Alicante, Alicante 2016, s. 214, 215*

Idea projektu Superkilen opiera się na podziale na trzy strefy odzwierciedlające wcześniejszy sposób użytkowania terenu. W celu rozróżnienia ich odrębności funkcjonalnej zastosowano mocne kolory – czerwony, czarny i zielony. Plac Czerwony stanowi poszerzenie funkcji sportowych i kulturowych odbywających się w pobliskiej hali Nørrebrohallen. Nawierzchnia placu kolorystycznie, jak i materiałowo stanowi odzwierciedlenie wnętrza hali, sprawiając wrażenie, że „wylewa” się ona na zewnątrz, tworząc jedną, spójną całość. Także samo wyposażenie placu i jego gumowa nawierzchnia pozwalają na kontynuowanie rekreacyjnej funkcji hali. Przestrzeń może być wykorzystywana do uprawiania różnorodnych sportów zespołowych i indywidualnych, a przenośne trybuny pozwalają na organizację zawodów sportowych, pokazów filmowych oraz innych wydarzeń kulturalno-rozrywkowych. Charakterystyczny czerwony kolor znalazł się także na ścianie budynku, tworząc wraz z placem obraz trójwymiarowego założenia. Plac ograniczony jest z dwóch stron ulicami, w tym handlową ulicą Nørrebrogade, a z pozostałych dwóch stron ogranicza go równoległe usytuowana zabudowa. Dzięki wprowadzeniu akcentu kolorystycznego całość zyskała bardziej dynamiczny i otwarty charakter – przestrzeń zaprasza do wejścia i przyciąga przechodniów. Plac Czerwony zdobią wybrane przez mieszkańców obiekty służące rekreacji pochodzące z różnych zakątków świata m.in. centrum fitnessowe z Turcji, ring bokserski z Bangkoku, zjeżdżalnie z Czarnobyli, system dźwiękowy z Jamajki czy stojaki na rowery z Finlandii.

¹³⁵ Pallarés V., Castellanos I.: *Public participation process as a tool for innovation in the design of public spaces. The case of Superkilen Park by Bjarke Ingels Group. University of Alicante, Alicante 2016, s. 211-215*

Rys. 6.11. Plac Czerwony, Superkilen
 źródło: [1] akdn.org, [2] archello.com [data dostępu: 09.05.2021r.]

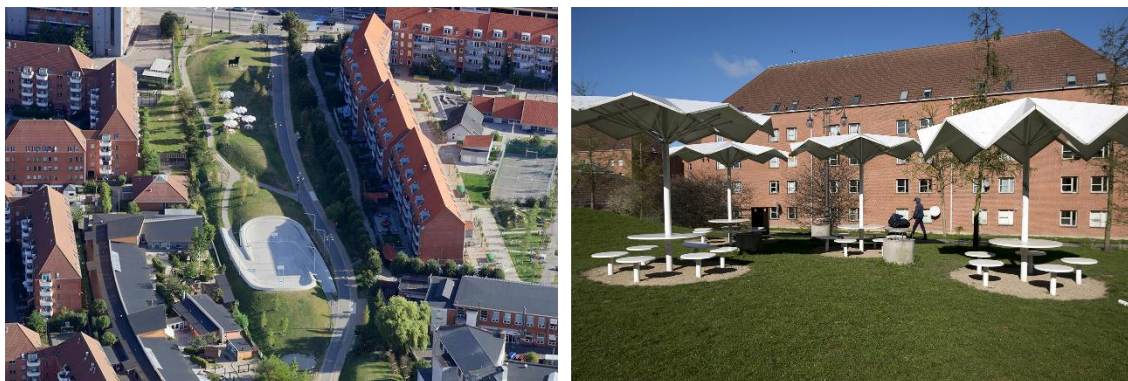
Plac Czarny - centrum założenia, pełni rolę placu miejskiego. Jest to miejsce spotkań, zabawy i rekreacji. Czarną posadzkę ozdobiono białymi liniami wijącymi się wokół mebli i zieleni, akcentując ich obecność. Nawierzchnia idealnie wkomponowuje się w elementy wystawy, tworząc z nią spójną całość. We wschodniej części obszaru zaprojektowano wzgórze rekreacyjne, z którego można podziwiać cały obszar Superkilen, wyposażone w miejsca do grilla, stoły oraz ławki do gry w szachy i gry terenowe. Również na Placu Czarnym pojawiają się obiekty z całego świata, z czego do najbardziej charakterystycznych należy marokańska fontanna i japoński plac zabaw w kształcie ośmiornicy. Znaleźć tu można także m.in. chińskie plamy, brazylijskie krzesła, czy tureckie ławki. Egzotyczne drzewa posadzono na specjalnych powierzchniach przepuszczających wodę.

Rys. 6.12. Plac Czarny, Superkilen
 źródło: [1] miesarch.com, [2] superflex.net [data dostępu: 09.05.2021r.]

Największą ze stref stanowi Zielony Park, stworzony na życzenie mieszkańców, którym zależało na dużym udziale zieleni w projekcie. O ile w pozostałych strefach pojawia się ona jedynie punktowo w postaci pojedynczych drzew, tutaj pojawia się ona niemalże na całej powierzchni. Myślą przewodnią w projektowaniu tej strefy było stworzenie przestrzeni aktywności ruchowej wszystkich mieszkańców bez względu na wiek i pochodzenie. Naturalna nawierzchnia została wzbogacona o pomalowane na zielono fragmenty posadzki, ścieżki piesze i rowerowe, dla wzmocnienia zielonego krajobrazu przestrzeni. W parku każdy użytkownik znajdzie miejsce dla siebie – znajduje się tu pagórkowaty rekreacyjny teren, miejsce do grillowania, plac zabaw, boiska

oraz otwarta siłownia zewnętrzna. Również tutaj nie zabrakło elementów wyposażenia z całego świata, takich jak neonowy znak z USA, byk z Hiszpanii czy żyrandol z Włoch.¹³⁶ Wszystkie obiekty wyposażenia znajdujące się w Superkilen posiadają stalowe płytki z podpisami w języku duńskim i kraju pochodzenia, a więcej informacji o każdym z nich można uzyskać dzięki dedykowanej aplikacji mobilnej.

Rys. 6.13. Zielony Park, Superkilen
źródło: [1] miesarch.com, [2] akdn.org [data dostępu: 09.05.2021r.]

Zielony Park w największym stopniu przyczynia się do przepuszczalności obszaru. Superkilen w 45% składa się w powierzchni utwardzonej, pozostałe 55% to powierzchnie miękkie, takie jak rośliny, trawa i drzewa, dzięki czemu możliwe jest naturalne odprowadzanie wody deszczowej na terenie. Jednakże na te 55% składa się głównie Zielony Park, w pozostałych strefach zieleni występuje jedynie punktowo. Autorom projektu nie do końca udało się odpowiedzieć na problemy retencyjne z którymi zmagają się miasto. Projekt powinien zawierać więcej zieleni, tak aby umożliwić łatwiejsze odprowadzanie wody. Pomimo innowacyjnej formy projektu zabrakło innowacji w zakresie technologii. W tej kwestii Superkilen mogłoby wziąć przykład z innego placu w Kopenhadze - Tåsinge Plads, bogatego w rozwiązania magazynowania wody deszczowej i odpowiadającego na problemy adaptacji do zmian klimatu. Pewne wątpliwości co do zrównoważenia procesu występują także w kwestii importu elementów wyposażenia z całego świata zamiast wykorzystania lokalnych zasobów. O ile w kwestii promowania różnorodności kulturowej jest to świetna idea, o tyle w kwestii ekologicznej zdecydowanie tak nie jest. Na uwagę w Superkilen zasługują jednak podejście zespołu dotyczące wykorzystania istniejącego zagospodarowania i oszczędności energii. Ze względu na fakt, iż teren był relatywnie niedawno odnawiany zdecydowano się na pozostawienie istniejącej ścieżki rowerowej i zachowanie w jak największym stopniu istniejącego krajobrazu oraz nawierzchni. Architekci w stu procentach wykorzystali glebę z terenu, dzięki czemu zaoszczędzono energię i fundusze.¹³⁷

Wykorzystanie sztuki, kreatywności i mocnych akcentów kolorystycznych przyczyniło się do stworzenia wyjątkowej przestrzeni publicznej, nie tylko w skali miasta, ale w skali światowej.

¹³⁶ Orchowska A.: *Atrakcyjna przestrzeń rekreacyjna miasta odpowiedzią na potrzeby społeczne mieszkańców*. W: Środowisko Mieszkaniowe, Kraków 2016, s. 98-100

¹³⁷ <https://www.miesarch.com/work/2780> [data dostępu: 09.05.2021r.]

Rewitalizacja obszaru stała się sukcesem nie tylko ze względu na docenienie w światowych rankingach na najlepsze przestrzenie publiczne. Przede wszystkim zmienił się wizerunek lokalnej społeczności. Z jednego z najniebezpieczniejszych obszarów w mieście Superkilen stało się jednym z najbardziej atrakcyjnych punktów, miejscem spotkań mieszkańców, a także destynacją turystów, którzy z zaciekawieniem odwiedzają oryginalną przestrzeń. Drobne akty wandalizmu wciąż się pojawiają, chociażby w postaci kradzieży tablic informacyjnych i niewielkich elementów, będących częścią wystawy. Jednakże stopień przestępczości spadł znacząco w porównaniu do tego sprzed rewitalizacji. Park Superkilen stworzył warunki do dzielenia się swoją kulturą i sztuką oraz do wzmocnienia poczucia wspólnoty i wzajemnej tolerancji.

6.3. OFF Piotrkowska, Łódź

Łódź stanowi jedno z największych miast w Polsce, zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby ludności. Niegdyś kojarzona wyłącznie z przemysłem włókienniczym dziś Łódź określana jest mianem jednego z głównych ośrodków kulturowych w Polsce. Niewątpliwie wpływ na to mają inwestycje zarówno w rewitalizację poprzemysłowych obszarów miasta jak i jego skuteczny marketing. Miasto promuje się poprzez nowoczesną gospodarkę, opartą na kreatywności, niezależną kulturę i artystyczną edukację. Na szczególną uwagę zasługują podejście do rozwoju miasta, które musiało w przyspieszonym tempie poradzić sobie z wyzwaniem miasta poprzemysłowego – bezrobociem strukturalnym, odpływem mieszkańców oraz postępującą degradacją zabudowy. Skutki transformacji ustrojowej najdotkliwiej odczuło Śródmieście miasta, jako że zakłady produkcyjne i osiedla robotnicze lokalizowano głównie w centrum miasta. Popadające w ruinę fabryki, skupiska bezrobotnych i szerzenie się patologii społecznych doprowadziło do degradacji struktury miejskiej. Miasto podjęło jednak kompleksowe działania w kwestii modernizacji, restauracji i rewitalizacji zespołów pofabrycznych. Programem rewitalizacji objęto niemalże cały obszar Śródmieścia. W procesach przekształceń wykorzystano bogate dziedzictwo w celu stworzenia wyjątkowej tożsamości miasta opartej na kreatywności. W efekcie historia Łodzi nierozdzielnie związana jest z przemysłem - niegdyś przemysłem włókienniczym, a obecnie przemysłem filmowym i kreatywnym. Łódź umiejętnie łączy stare z nowym – tereny pofabryczne, będące symbolem tego pierwszego są współcześnie adaptowane między innymi na potrzeby kultury i rozwoju przedsiębiorstw kreatywnych. Pierwszym spektakularnym przykładem przekształceń zabudowy poprzemysłowej było przekształcenie fabryki Izraela Poznańskiego, w miejscu utworzono centrum handlowo-rozrywkowe Manufaktura, otwarte w 2006 roku. Sukces Manufaktury pociągnął za sobą kolejne inwestycje – m.in. loftu „u Scheiblera” na terenie dawnej przędzalni bawełny w zespole Księżnego Młyna, Łódź Art. Center i Fabryka Sztuki w dawnych magazynach fabrycznych Scheiblerów, Piotrkowska 217 w fabryce maszyn Józefa Johna oraz centrum przemysłów kreatywnych – OFF Piotrkowska w miejscu dawnej fabryki Franciszka Ramischa.¹³⁸ Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza ten ostatni przykład, uznawany za sztandarowy przykład udanej rewitalizacji. OFF Piotrkowska,

¹³⁸Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2017, s.130-131

zlokalizowana w sercu Śródmieścia (rys.6.14.), to unikalny projekt w skali całego kraju, którego podstawą jest kreatywność ludzi tworzących jego przestrzeń. Założenie przy Piotrkowskiej 138/140 stanowi dziś najmłodniejszy punkt na kulturalnej mapie miasta oraz klimatyczne miejsce o wyjątkowej tożsamości lokalnej.

Rys. 6.14. Delimitacja Śródmieścia i OFF Piotrkowskiej
źródło: opracowanie własne

OFF Piotrkowska powstało w miejscu dawnego kompleksu fabrycznego wyrobów bawełnianych Franciszka Ramischa założonego w drugiej połowie XIX wieku. Zachowane do dzisiaj budynki produkcyjne wznoszono od 1893 roku do lat 30. XX wieku. Funkcja produkcyjna utrzymywała się na tym terenie do 1990 roku. W międzyczasie zmieniały się spółki i właściciele fabryki, jednakże niezmiennie przez niemalże wiek zajmowano się w tym miejscu produkcją bawełny. Na skutek transformacji ustrojowej przemysł włókienniczy w Łodzi zaczął upadać. Nie ominęło to także terenu fabryki Ramischa. Pod koniec XX wieku zabudowania fabryczne opustoszały i zaczęły ulegać degradacji. Zaniedbana zabudowa z czasem zaczęła podlegać adaptacji pod wynajem lokali takich jak kluby, biura czy sklepy. W funkcjonowaniu tych lokali brakowało jednak kompleksowego założenia i całość funkcjonowała w bardzo chaotyczny sposób. Na dziedzińcu od strony Piotrkowskiej, przed zabudową zaczęły się lokować budki z azjatyckim jedzeniem, przez które tą część ulicy zaczęto określać mianem Chinatown. Tereny pofabryczne stanowiły miejsce poniekąd zapomniane i zupełnie odłączone od reszty miasta, a w szczególności od przyległej, reprezentatywnej ulicy Piotrkowskiej.¹³⁹ Estetyka miejsca pozostawiała wiele do życzenia i wzbudzała negatywne skojarzenia wśród użytkowników. Jednocześnie, pomimo niezbyt atrakcyjnego wyglądu miejsce to wypełniało się w weekendy, stanowiąc przystanek dla osób korzystających z rozgrywającego się na ulicy Piotrkowskiej nocnego życia.¹⁴⁰ Już w tym czasie można było zauważyć, jak duży jest potencjał tej przestrzeni

¹³⁹ Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2017, s.138

¹⁴⁰ Piotrowska A.: W poszukiwaniu odrodzenia miejskiego – OFF Piotrkowska Center jako przykład nowych tendencji społeczno-kulturowych w miejskich przestrzeniach. W: Zeszyty Wiejskie, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s.338

do bycia miejscem spotkań z prawdziwego zdarzenia. Jednakże szpecący wygląd placu położonego wzdłuż historycznej ulicy wymagał zdecydowanych interwencji. W 2003 roku tereny dawnej fabryki Ramischa zostały wykupione przez prywatnego inwestora OPG w celu zaadaptowania pod kompleks biurowy z loftami i hotelem. Inwestycja miała ruszyć w 2005 roku, jednakże została wstrzymana ze względu na postępujący kryzys i przesunięta na dalsze lata. Inwestorom zależało, żeby miejsce nie stało puste i żeby przynosiło chociaż minimalny zysk, dlatego też zdecydowano się na wynajem powierzchni małym lokalnym przedsiębiorcom rozwijającej się branży kreatywnej. Powierzenie przestrzeni lokalnym artystom i osobom kreatywnym okazało się wielkim sukcesem i na stałe zdefiniowało kreatywny wizerunek miejsca. W latach 2008-2012 przestrzeń fabryki powierzono działalności FabrySTREFY Stowarzyszenia Fabrykancka, zrzeszającej młodych aktywistów, zajmujących się działaniami kulturalno-artystycznymi ściśle związanymi z miejscowością. FabrySTREFA dała początek dalszemu rozwojowi atrakcyjnego ośrodka kulturowego. Charakter opuszczonej, zaniedbanej przestrzeni uległ kompletnej zmianie. Tereny pofabryczne przy Piotrkowskiej stały się miejscem wydarzeń kulturalnych, inicjatyw artystycznych oraz akcji prospołecznych. W 2011 roku pojawili się pierwsi najemcy z branży kreatywnej, a sam projekt nazwano „Piotrkowska Center”. Z czasem nazwa została zmieniona na „OFF Piotrkowska Center”, by ostatecznie przyjąć nazwę „OFF Piotrkowska”, która funkcjonuje obecnie.¹⁴¹ Proces przekształceń fabryki Ramischa przedstawia poniższy rysunek.

Rys. 6.15. Teren fabryki Ramischa w czasie funkcjonowania przemysłu włókienniczego, po jego upadku i po utworzeniu OFF Piotrkowskiej

źródło: [1] piotrkowskacenter.pl, [2] culture.pl, [3] readersdigest.co.uk [data dostępu:07.05.2021r.]

OFF Piotrkowska to miejsce tworzone przez ludzi, użytkujących pofabryczne tereny. Jak już wcześniej wspomniano idea oddania miejsca branżom kreatywnym miała stanowić jedynie tymczasowe rozwiązanie, które z czasem miało się przekształcić w komercyjną przestrzeń. Jednakże sukces jakim okazało się udostępnienie przestrzeni FabrySTREFIE sprawił, że zdecydowano się na stałe zachować pomysł udostępnienia przestrzeni działalnościom i inicjatywom związanym z kulturą, sztuką i przemysłami kreatywnymi. Zauważono potencjał tkwiący w aktywizacji przestrzeni poprzez rozwój kreatywnych działalności i zdecydowano się go

¹⁴¹ *Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2017, s.138

wykorzystać. Głównym celem założenia stało się stworzenie alternatywnej przestrzeni funkcjonującej w kontrze do masowej kultury konsumpcyjnej. Inwestor postanowił otworzyć się na działalność młodych, kreatywnych Łodzian, proponując im niskie czynsze, dobrą lokalizację i stworzenie spójnego projektu pod nazwą OFF Piotrkowską. W zamian za preferencyjne rozwiązania finansowe, nowi lokatorzy zaangażowali się w renowację starych wnętrz. Jedynym warunkiem, który musieli spełnić były niestandardowe pomysły na przestrzeń wpisujące się w jej kreatywny charakter. Podejście OPG do właścicieli lokali, których sam inwestor określa „lokatorami” pozwoliło na stworzenie silnej wspólnoty. Dzięki niemu lokatorzy chętnie i czynnie uczestniczą w projektowaniu przestrzeni OFF Piotrkowskiej i podejmowaniu strategicznych decyzji dotyczących jej rozwoju.¹⁴² W obrębie założenia funkcjonuje obecnie ponad 40 różnego rodzaju firm, z czego wyróżnić można siedem głównych kategorii ich działalności: design, sztuki wizualne, edukacja, gastronomia, architektura, muzyka i public relations. Ta różnorodność stanowi jeden z najważniejszych aspektów stymulowania kreatywności na obszarze. Lokatorzy OFF Piotrkowskiej oferują użytkownikom lokalne wyroby, warsztaty artystyczne dla różnych grup wiekowych, wystawy, szkolenia i przede wszystkim atrakcyjne miejsce spotkań. Na uwagę zasługuje nie tylko różnorodność branż kreatywnych na obszarze, ale także wielotorowość ich działań. Niemalże wszystkie podmioty (poza wyspecjalizowanymi pracowniami architektonicznymi) podejmują różnego typu działania, wykraczające poza standardowy program. Przykładowo pracownia ceramiczna, nie tylko oferuje lokalne wyroby, ale także organizuje warsztaty artystyczne, a jedna z klubokawiarni stanowi połączenie pracowni, sklepu, sztuki, designu, literatury, mody, stylizacji i kuchni.¹⁴³ Lokatorzy podkreślają, że nie chodzi im tylko o to, aby przyciągnąć ludzi w celach konsumpcyjnych, ale także o zaangażowanie ich w uczestnictwo w różnorodnych wydarzeniach oraz inicjatywach i tym samym stworzenie żywej przestrzeni, wobec której użytkownicy będą odczuwać swego rodzaju sentyment.

W przekształcaniu przestrzeni duży nacisk kładziono na zachowanie wyjątkowego charakteru kompleksu pofabrycznego. Zabudowania dawnej fabryki Ramischa stanowią reprezentatywny zespół przemysłowy dla zabudowy śródmiejskiej Łodzi z przełomu XIX i XX wieku, w którym zachowały się czytelny charakterystyczny układ funkcjonalny i niemalże nieprzekształcona elewacja. Pomimo konieczności modernizacji zabudowy i zmiany jego funkcji podkreślano znaczenie zachowania obiektów i detali świadczących o tożsamości miejsca.¹⁴⁴ OFF Piotrkowska stanowi kontynuację dawnej historii miejsca także poprzez oparcie działalności na przemyśle. Integralną częścią przemysłu włókienniczego w Łodzi stanowią obecnie małe przedsiębiorstwa zaliczane do przemysłów kreatywnych, takie jak firma Pan tu nie stał, mająca swoją siedzibę na OFF Piotrkowskiej. Ponadto nawet po modernizacji znalazły się tu obiekty nawiązujące nawet do tej mniej chlubnej historii miejsca, a mianowicie budki z azjatyckim

¹⁴² Piotrowska A.: *W poszukiwaniu odrodzenia miejskiego – OFF Piotrkowska Center jako przykład nowych tendencji społeczno-kulturowych w miejskich przestrzeniach*. W: *Zeszyty Wiejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s.339-340

¹⁴³ *Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2017, s.141-142

¹⁴⁴ Piotrowska A.: *W poszukiwaniu odrodzenia miejskiego – OFF Piotrkowska Center jako przykład nowych tendencji społeczno-kulturowych w miejskich przestrzeniach*. W: *Zeszyty Wiejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s.337

jedzeniem. Dzięki kontynuacji funkcji, które na przestrzeni lat działały na tym terenie możliwe było stworzenie wyjątkowego miejsca, które pomimo przekształceń wciąż nawiązuje do przeszłości, zachowując ducha tej przestrzeni. Rozwój działalności kreatywnych wśród poprzemysłowej zabudowy pozwolił na stworzenie klimatycznego miejsca, którego historia stanowi źródło inspiracji dla obecnych tutaj branż kreatywnych. Ważną rolę w funkcjonowaniu założenia spełnia industrialny klimat podwórka, przy którym ulokowane są lokale. Od ulicy Piotrkowskiej oddziela je brama, dzięki czemu pomimo bezpośredniego sąsiedztwa głównej ulicy jest to odrębna przestrzeń, dająca poczucie swobody i odłączenia od gwarne go miasta. Swobodę tę dają także wszechobecne w przestrzeni leżaki, których mobilność pozwala na elastyczne użytkowanie przestrzeni. Plac stanowi scenę dla różnorodnych działalności – odbywają się tu pokazy i imprezy plenerowe, targi, kiermasze i wiele innych działalności kulturalno-rozrywkowych (rys. 6.16.). OFF Piotrkowska swój sukces zawdzięcza połączeniu wyjątkowej historii z lokalnością, kreatywnymi działalnościami i bogatą ofertą kulturalną. Przydomek „off” można odczytywać jako nawiązanie do kultury alternatywnej oraz do działań, które nie są dostępne nigdzie indziej, ale też jako swego rodzaju odłączenie od głośnie j ulicy Piotrkowskiej.¹⁴⁵ OFF Piotrkowska to alternatywna przestrzeń na mapie miasta oferująca użytkownikom wyjątkowe doznania.

Rys. 6.16. Podwórko na OFF Piotrkowskiej
źródło: [1] polska-org.pl, [2] piotrkowskacenter.pl [data dostępu: 14.05.2021r.]

Kreatywność w OFF Piotrkowskiej przekłada się także na zrównoważone rozwiązania. Przede wszystkim charakterystycznym wyróżnikiem tego miejsca jest jego nastawienie na lokalność – zarówno w kwestii doboru branż jak i oferowanych produktów. Lokatorzy OFF Piotrkowskiej mocno identyfikują się z miastem i poprzez lokalne wyroby wpływają na promocję jego przedsiębiorczości. Lokalność znajduje także odzwierciedlenie w wystroju wnętrza. Wystrój lokalu Spalonych Słońcem wykorzystuje oryginalne wyposażenie z zakładu przemysłu bawełnianego WIMA. Upcycling, czyli nadawie nowego życia przedmiotom i przestrzeniom, odnaleźć można w większości wnętrza lokali, ale także na zewnątrz w ogródkach i na podwórku przy Piotrkowskiej. OFF Piotrkowska podejmuje także liczne działania mające na celu promocję

¹⁴⁵ Piotrowska A.: *W poszukiwaniu odrodzenia miejskiego – OFF Piotrkowska Center jako przykład nowych tendencji społeczno-kulturowych w miejskich przestrzeniach*. W: *Zeszyty Wiejskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s.337, 339

ekologicznego stylu życia. Co weekend odbywa się tutaj Eko Targ, w trakcie którego przestrzeń podwórka wypełnia się straganami pełnymi ekologicznej żywności (rys. 6.17.). Cyklicznie odbywają się tu także wydarzenia promujące ideę życia w zgodzie z naturą, takie jak zorganizowane w 2012 roku warsztaty Eko-Sztuki. Tematy ekologii odnaleźć można także w nowo powstałych i planowanych przestrzeniach biurowych – Teal Office i Fern Office. Teal Office dzięki energooszczędnym technologiom otrzymał bardzo dobrą ocenę w klasyfikacji ekologiczności BREEAM¹⁴⁶, a planowany Fern Office ma wyróżniać gęsto pokrywająca elewacje żywa roślinność, a także publicznie dostępny zielony dach.¹⁴⁷

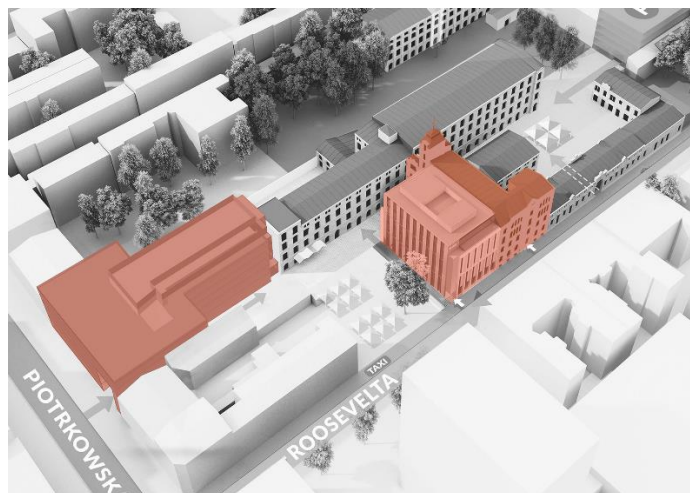
Rys. 6.17. Eko Targ i upcycling na terenie OFF Piotrkowskiej
źródło: [1] dzienniklodzki.pl, [2] piotrkwskacenter.pl [data dostępu: 14.05.2021r.]

OFF Piotrkowska to kultowe miejsce na mapie Łodzi - ulubione miejsce spotkań mieszkańców i atrakcyjna destynacja dla turystów. Postawienie na kreatywność i wykorzystanie lokalnych zasobów doprowadziło do utworzenia wyjątkowej przestrzeni o niepowtarzalnym charakterze. Sukces rewitalizacji potwierdzają liczne nagrody, m.in. pierwsze miejsce w plebiscycie „7 nowych cudów Polski” organizowanego przez „National Geographic Traveler” w 2014 roku, czy też otrzymana w 2019 roku w Konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich nagroda za stworzenie miejsca wydarzeń kulturalnych, inicjatyw artystycznych i prospołecznych oraz budowanie przestrzeni publicznej nakierowanej na przemysł kreatywny.¹⁴⁸ Pomimo początkowego porzucenia planów budowy kompleksu biurowego w tym miejscu, po kilkunastu latach inwestor wrócił do tego pomysłu. W 2018 roku powstały biurowce Teal Office i Sepia Office, a wiosną 2020 roku miały ruszyć prace nad budynkiem Fern Office, jednakże pandemia pokrzyżowała plany inwestorów. Jeśli inwestycja powstanie to zajmie ona znaczną część opisanego powyżej podwórka, stanowiącego scenę wydarzeń kulturalnych, a także doprowadzi do zupełnego przysłonięcia zabudowy pofabrycznej od strony ulicy Piotrkowskiej. Istnieją liczne obawy co do tego jak będzie funkcjonować przestrzeń OFF Piotrkowskiej po realizacji tak dużej inwestycji i czy nie straci ona swojego wyjątkowego lokalnego charakteru. Nie mniej jednak na dzień dzisiejszy OFF Piotrkowska to tętniące życiem miejsce o wyjątkowej tożsamości, które idealnie wpisuje się w kreatywny wizerunek miasta Łodzi.

¹⁴⁶ <https://piotrkwskacenter.pl/teal-office/> [data dostępu: 14.05.2021r.]

¹⁴⁷ <https://piotrkwskacenter.pl/fern-office/> [data dostępu: 14.05.2021r.]

¹⁴⁸ <https://piotrkwskacenter.pl/historia/> [data dostępu: 14.05.2021r.]

Rys. 6.18. Kompleks biurowy realizowany przez inwestora na terenie OFF Piotrkowskiej
źródło: opracowanie własne na podstawie piotrkowskacenter.pl

6.4. Porównanie

Opisane przypadki pokazują różne sposoby podejścia do realizacji procesu kreatywnego placemaking'u. Jak już wcześniej udowodniono są to modelowe przykłady, z których każdy charakteryzuje się wyjątkowością podjętych działań. Jednakże w kontekście obranego tematu pracy niektóre kwestie stają się bardziej kluczowe niż ma to miejsce w przypadku standardowego procesu. Za najważniejsze uznano poniższe zagadnienia:

- zaangażowanie mieszkańców w procesy przekształceń oraz podejmowane inicjatywy lokalne;
- zbudowanie projektu wokół wyjątkowego potencjału miejsca;
- zaangażowanie sektora kreatywnego;
- zmiana wizerunku miejsca i jego społeczności;
- wykorzystanie ekologicznych / zrównoważonych rozwiązań;
- wykorzystanie sztuki w przestrzeni publicznej (zarówno fizycznie, jak i w formie działań kulturalno-rozrywkowych).

Na podstawie wymienionych zagadnień dokonano autorskiej oceny, a następnie porównania wybranych przypadków. Oceny dokonano na podstawie pięciostopniowej skali, w której brak punktów oznacza brak uwzględnienia danego czynnika, a maksymalna ilość punktów oznacza bardzo dobry stopień jego uwzględnienia. Ocenę przypadków pod kątem wyodrębnionych zagadnień przedstawia poniższa tabela.

Tab. 6.2. Ocena przypadków pod kątem kluczowych zagadnień w kontekście obranego tematu

	NDSM WHARF, AMSTERDAM	SUPERKILEN, KOPENHAGA	OFF PIOTRKOWSKA, ŁÓDŹ
zaangażowanie mieszkańców w procesy przekształceń oraz podejmowane inicjatywy lokalne	●●●●●	●●●○○	●●○○○

zbudowanie projektu wokół wyjątkowego potencjału miejsca	●●●●○	●●●●●	●●●●●
zaangażowanie sektora kreatywnego	●●●●●	●●●○○	●●●●●
zmiana wizerunku miejsca	●●●●●	●●●●○	●●●●●
wykorzystanie ekologicznych / zrównoważonych rozwiązań	●●●●○	●●○○○	●●●●○
wykorzystanie sztuki w przestrzeni publicznej (zarówno fizycznie jak i w formie działań kulturalno-rozrywkowych)	●●●●●	●●●●○	●●●●●
Suma	28/30	21/30	26/30

źródło: opracowanie własne

Skala oceny:

- brak uwzględnienia danego wskaźnika
- bardzo niski stopień uwzględnienia danego wskaźnika
- niski stopień uwzględnienia danego wskaźnika
- dostateczny stopień uwzględnienia danego wskaźnika
- dobry stopień uwzględnienia danego wskaźnika
- bardzo dobry stopień uwzględnienia danego wskaźnika

Zdecydowanym liderem w kwestii zaangażowania mieszkańców w procesy przekształceń oraz podejmowane inicjatywy lokalne jest NDSM Wharf w Amsterdamie. W przypadku NDSM partycypacja społeczna była obecna na już na samym początku przekształceń, czyli jeszcze na etapie eksploracji i wstępnie zarysowanych założeń. W dalszych etapach, czyli w kształtowaniu wizji, aż po realizację projektu i jego funkcjonowanie, stanowiła ona równie kluczowy aspekt i bazę dla projektowania. Architekci od początku przyjęli rolę uczestników i inicjatorów procesu, nie narzucając swojej wizji użytkownikom przestrzeni i traktując ich jak pełnoprawnych współprojektantów. Dzięki takiemu podejściu każdy uczestnik procesu miał wpływ na finalny kształt projektu. Pełna elastyczność w podejściu do projektu i oddanie swobody użytkownikom w zakresie kształtowania przestrzeni wpłynęło na stworzenie silnej wspólnoty, przywiązanej do miejsca i odpowiedzialnej za nie. Na zasługę w NDSM zasługuje także zaangażowanie mieszkańców w inicjatywy społeczne już na etapie funkcjonowania projektu. Pozostałe przypadki wypadły znacznie gorzej pod względem uwzględnienia tego czynnika. W Superkilen, podobnie jak w NDSM, proces partycypacji obecny był od samego początku, jednakże nie był on tak kompleksowy i rozwinięty. Mieszkańcy zostali zaangażowani jedynie w dobór obiektów

wyposażenia parku, nie mając wpływu na resztę jego zagospodarowania. Dobór elementów stanowił zupełnie indywidualną kwestię za co należy docenić projektantów. Jednakże już sam ich wybór nie zależał w zbyt dużym stopniu od mieszkańców, jako że jedynie kilku przedstawicieli weszło w skład jury mającego wpływ na ostateczny wybór. Na ocenę przypadku wpłynął także niski stopień zaangażowania mieszkańców w proces partycypacji, wynikający z użycia dość konwencjonalnych metod. Najgorszą ocenę pod względem tego czynnika uzyskała OFF Piotrkowska, w której mieszkańcy nie mieli żadnego wpływu na funkcjonowanie obszaru. Jedynie na etapie funkcjonowania projektu organizowane są liczne inicjatywy i akcje prospołeczne, wpływające na uspołecznienie procesu.

Zbudowanie projektu wokół wyjątkowego potencjału miejsca zostało szczególnie docenione w przypadku Superkilen i OFF Piotrkowskiej, które otrzymały maksymalną punktację w tej kategorii. W pierwszym przypadku szczególnie doceniono potraktowanie różnorodności i wielokulturowości obszaru jako jego siłę, a nie słabość. Zamiast próbować stworzyć nową tożsamość miejsca, dostosowaną do wszystkich mieszkańców, zdecydowano się na wykorzystanie potencjału różnorodności jako fundamentu silnej wspólnoty. Superkilen otwarcie prezentuje różnorodność lokalnej społeczności i udowadnia, że różne kultury mogą funkcjonować obok siebie bez potrzeby ich ograniczania. OFF Piotrkowską doceniono z kolei za kontynuację historii miejsca. W przekształceniu obszaru duży nacisk kładziono na zachowanie wyjątkowej architektury kompleksu pofabrycznego, a już w samym jego funkcjonowaniu postawiono na kontynuację funkcji, działających niegdyś na terenie. Dzięki temu pomimo przekształceń OFF Piotrkowska wciąż nawiązuje do przeszłości i posiada wyjątkową tożsamość, odczuwaną przez jej użytkowników. NDSM uzyskało nieco niższą ocenę pod względem wykorzystania wyjątkowości miejsca, jako że czynnik ten nie wybrzmiewa tak mocno jak w pozostałych przypadkach. W tym przypadku doceniono założenie projektu, którego celem było stworzenie miejsca skierowanego dla obecnych użytkowników, a zatem wykorzystanie potencjału tkwiącego w tamtejszej społeczności artystycznej. Minusem jest jednak brak wykorzystania atrakcyjnego nadwodnego położenia, wokół którego można by zbudować wyjątkową tożsamość miejsca.

Pod względem zaangażowania sektora kreatywnego NDSM Wharf i OFF Piotrkowska uzyskały maksymalną ocenę, jako że w obu przypadkach strategia zbudowana była na współpracy z lokalnymi artystami, którym dano swobodę w wykorzystaniu przestrzeni. W NDSM postawiono na pracę z młodymi, niedoświadczonymi artystami oraz lokalnymi architektami, którzy doskonale rozumieli problemy z którymi zmagają się obszar. Artystom dedykowano serce założenia, czyli strefę artystyczną, pozwalając im na dowolną interpretację przestrzeni. NDSM stanowi obecnie jeden z większych ośrodków kulturowych w mieście, który tworzy sieć niemalże 250 kreatywnych przedsiębiorców. W Łodzi podobnie jak w NDSM przestrzeń w całości dedykowano artystom, którzy w zamian za preferencyjne rozwiązania finansowe zaangażowali się w przekształcenie obszaru. Nawiązanie partnerstwa z sektorem kreatywnym doprowadziło do stworzenia silnej społeczności, której członkowie – lokatorzy, czynnie uczestniczą w projektowaniu i podejmowaniu strategicznych decyzji oraz działań mających na celu rozwój przestrzeni. W przypadku Superkilen zaangażowanie artystów oceniono jako dostateczne, jako

że zaangażowano lokalną grupę artystów z Superflex we współtworzenie projektu i współorganizację procesu partycypacji. Jednakże nie stanowiło to kluczowego aspektu projektu, na którego kształt w znacznej mierze wpływ miały duże uznane firmy – BIG i TOPOTEK 1.

W kontekście zmiany wizerunku miejsca ponownie maksymalnie oceniono przykład NDSM i OFF Piotrkowskiej. NDSM stało się drugim, alternatywnym centrum miasta oraz miejscem organizacji jednych z większych festiwali i wydarzeń kulturalno-rozrywkowych w mieście. Z zaniedbanego miejsca o złej sławie stało się kultowym miejscem na mapie miasta, wpisującym się w jego otwarty charakter. Dziś NDSM określane jest jako „wylęgarnia talentów” i cieszy się dużym zainteresowaniem mieszkańców, turystów oraz inwestorów. Z kolei OFF Piotrkowska z zaniedbanego punktu w centrum miasta przekształciła się w najmodniejszy punkt na kulturalnej mapie miasta, stanowiący alternatywną przestrzeń o wyjątkowej tożsamości. OFF Piotrkowska na stałe wpisała się w wizerunek miasta i nieodłącznie kojarzona jest z jego kreatywnością. Superkilen również odniosło sukces pod względem zmiany wizerunku, a sam projekt parku określany jest jako jedna z najbardziej oryginalnych przestrzeni publicznych na świecie. Dzięki rewitalizacji znacznie zwiększył się poziom bezpieczeństwa na obszarze – z jednego z najniebezpieczniejszych punktów w mieście przekształcił się w jedno z najbardziej atrakcyjnych miejsc w mieście, stanowiący miejsce spotkań mieszkańców i destynację turystów. Pomimo znacznego spadku poziomu przestępczości wciąż pojawiają się drobne akty wandalizmu, dlatego też oceniono stopień uwzględnienia tego czynnika na dobry, nie przyznając mu maksymalnej punktacji.

W kwestii wykorzystania ekologicznych i zrównoważonych rozwiązań żaden z przypadków nie otrzymał maksymalnej punktacji. W każdym z nich doceniono jednak aspekt rewitalizacji zdegradowanej przestrzeni. NDSM otrzymało dobrą ocenę ze względu na upcycling, przejawiający się w wykorzystaniu materiałów z odzysku, które stanowią bazę tworzonych dzieł sztuki oraz elementów infrastruktury miejskiej. W przestrzeni nabrzeża postawiono także na ekologiczne rozwiązania w postaci upraw miejskich, kompostowników oraz zbiorników magazynujących wodę deszczową. Wyróżniono także obiekty IJ Hallen i Noorderlicht, działające w duchu zero waste i promujące ekologiczny styl życia. Dobrą ocenę otrzymała również OFF Piotrkowska, która mocno stawia na lokalność zarówno w kwestii doboru branż, jak i oferowanych produktów. Podobnie jak w NDSM wykorzystano tutaj upcycling przestrzeni, zauważalny zarówno we wnętrzach lokali, jaki i na zewnątrz. W OFF Piotrkowskiej wyróżniono także organizację Eko Targu oraz wykorzystanie energooszczędnych rozwiązań w nowo powstałym kompleksie biurowym. W obu tych przypadkach zabrakło systemowych rozwiązań, charakteryzujących się największą skutecznością w zakresie wpływu na klimat. Niski stopień uwzględnienia ekologii przejawia się w projekcie Superkilen. Jedynie Zielony Park znacząco przyczynia się do przepuszczalności obszaru, w pozostałych strefach zieleń występuje jedynie punktowo. Pomimo innowacyjnego projektu, podobnie jak w pozostałych przypadkach, zabrakło innowacji w zakresie technologii. Na niską ocenę wpływa także import elementów wyposażenia z całego świata zamiast wykorzystania lokalnych zasobów. Na wyróżnienie w Superkilen zasługuje jedynie podejście do istniejącego zagospodarowania, które starano się maksymalnie wykorzystać.

Pod względem ostatniego czynnika, czyli wykorzystania sztuki w przestrzeni publicznej najwyżej oceniono NDSM Wharf i OFF Piotrkowską. W pierwszym przypadku sztuka pojawia się zarówno w formie fizycznej w postaci instalacji artystycznych tworzonych w strefie artystycznej i graffiti tworzonych przez użytkowników, jak i w postaci organizacji popularnych festiwali muzycznych i teatralnych, z których słynie NDSM. OFF Piotrkowska to przede wszystkim tętniące życiem miejsce stanowiące scenę dla różnorodnych działalności – od pokazów i imprez plenerowych, po targi, kiermasze oraz wiele innych wydarzeń kulturalnych i inicjatyw artystycznych. W ujęciu fizycznym sztuka publiczna pojawia się tam w postaci wyjątkowych murali, charakterystycznych dla miasta Łodzi. Nieco niższą, ale wciąż dobrą ocenę otrzymało Superkilen, w którym sztuka publiczna wypełnia całą przestrzeń. Pojawia się przede wszystkim w formie oryginalnych obiektów wyposażenia tworzących światową wystawę, ale także w postaci graffiti oraz mocnego akcentu kolorystycznego na posadzce i ścianach budynków. Całe założenie odbiera się jako dzieło sztuki, jednakże do maksymalnej oceny zabrakło organizacji wydarzeń kulturalno-rozrywkowych.

Najlepszą ocenę spośród analizowanych przypadków otrzymało NDSM Wharf, które wyróżniło się uzyskaniem bardzo dobrej oceny w większości zagadnień uznanych za kluczowe dla obranego tematu pracy. Jednymi wadami tego projektu był brak wykorzystania wyjątkowego nadwodnego położenia, a także brak systemowych rozwiązań w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury. Nieco niższą ocenę uzyskała OFF Piotrkowska, która wypadła znacznie gorzej, w porównaniu do pozostałych przypadków, pod względem zaangażowania mieszkańców w proces przekształceń i inicjatywy lokalne. Najniższą ocenę uzyskał przypadek Superkilen, w którym zabrakło przede wszystkim zrównoważonych rozwiązań, a zaangażowanie mieszkańców i sektora kreatywnego w procesy przekształceń nie stanowiło priorytetowego zagadnienia w projekcie.

7. KREATYWNY PLACEMAKING JAKO JEDNO Z NARZĘDZI KSZTAŁTOWANIA MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO - WNIOSKI

Opisana teoria oraz przedstawione przypadki pozwalają na wyciągnięcie wniosków dotyczących relacji pomiędzy kreatywnym placemakingiem a zrównoważonym rozwojem miasta. Na wstępie należy zaznaczyć, że kreatywny placemaking sam w sobie nie uczyni miasta zrównoważonym, jako że rozwój zrównoważony jest kompleksowym zagadnieniem wymagającym systemowego podejścia i działań multidyscyplinarnych. Jednakże proces ten może znacząco przyczynić się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju miasta. Kreatywny placemaking to przede wszystkim skuteczne narzędzie rewitalizacji, co udowodniono na przykładzie opisanych przypadków. Rewitalizacja z kolei stanowi kluczowy aspekt zrównoważonego rozwoju miasta, ponieważ wpływa na ograniczanie procesów suburbanizacyjnych, przywraca do życia jego zdegradowane struktury i przyczynia się do osiągnięcia zwartej formy. W kreatywnym placemaking'u zmianie ulega nie tylko tkanka miejska, ale przede wszystkim tworząca ją społeczność. Wzmacnianie i budowanie wspólnoty stanowią główny cel tego procesu, a partycypacja społeczna obecna jest na każdym jego etapie. Zaangażowanie mieszkańców we współtworzenie przestrzeni i w lokalne inicjatywy wpływa na budowanie silnej wspólnoty i tworzenie zrównoważonej społeczności, w której zaangażowanie we wspólne dobro stanowi podstawę funkcjonowania. Realny wpływ na proces przekształceń i rozwój środowiska zamieszkania buduje wśród mieszkańców poczucie przywiązania i odpowiedzialności za daną przestrzeń, co przekłada się na większą dbałość o środowisko. Wspomniane lokalne inicjatywy często dotyczą zagadnień ekologicznych, przybierając formę eko targów, czy też upraw miejskich i promując tym samym życie w zgodzie z naturą. Na zmianę nastawienia społeczeństwa znacząco wpływa także sztuka, będąca nieodłącznym elementem procesu. Sztuka, w szczególności ta publiczna, ma duży potencjał w kształtowaniu świadomości mieszkańców, w tym tej ekologicznej. Jej obecność w przestrzeni publicznej zwiększa grono odbiorców i przykuwa wzrok, zmuszając ich do użycia wyobraźni i wpływając na głębsze postrzeganie środowiska. Kolejnym aspektem świadczącym o zrównoważeniu procesu jest bazowanie na lokalnych zasobach – ludzkich, fizycznych i kulturowych. Kreatywny placemaking buduje na potencjałach istniejących w danym miejscu, dzięki czemu powstałe miejsca charakteryzują się trwałością i wysoką jakością. Potencjałem tym często jest dziedzictwo kulturowe, które w wyniku przekształceń odzyskuje dawną świetność i pozostaje zachowane dla przyszłych pokoleń. Wykorzystanie lokalnego potencjału przejawia się także w promocji lokalnej przedsiębiorczości. Sektory kreatywne to przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa, które korzystają z lokalnych zasobów i promują lokalny produkt, nie generując tak dużych kosztów zewnętrznych jak ma to miejsce w przypadku dużych, globalnych firm. Kreatywny placemaking przyczynia się do kształtowania miasta zrównoważonego także poprzez aspekty przestrzenne kształtowanych miejsc. U jego podstaw leży idea tworzenia miejsc dla ludzi, a więc miejsc dostępnych, o przyjaznej skali, nastawionych na ruch pieszy. Miejsca, powstałe w idei kreatywnego placemaking'u wyróżnia także różnorodność funkcji, dużo zieleni oraz dominacja formy zwartej nad rozproszoną. W kreatywnym placemaking'u, co można zauważyć na podstawie

opisanych przypadków, często wykorzystuje się ideę upcydlingu. Materiały z odzysku często stanowią bazę tworzonych elementów infrastruktury miejskiej, czy też powstałych lokali. Ostatnim dowodem świadczącym o wpływie kreatywnego placemaking'u na kształtowanie miasta zrównoważonego jest wzrastająca w wyniku procesu jakość życia, zarówno obecnego, jak i przyszłych pokoleń. Na wzrost ten składa się między innymi jakość środowiska, jako że postulaty lokalności i dbania o wspólne dobro sprzyjają jego poprawie. Bezpośredni wpływ ma także zwiększone poczucie bezpieczeństwa spowodowane rewitalizacją obszarów problemowych, rozwój lokalnego rynku pracy, a także przynależność do silnej wspólnoty.

Podsumowując kreatywny placemaking niesie za sobą wiele możliwości i potencjalnych rozwiązań na wszelkie problemy miejskie - społeczne, ekonomiczne jak i te związane z postępującymi zmianami klimatycznymi. Przy odpowiednim wykorzystaniu może on znacząco wpłynąć na kształtowanie zrównoważonego rozwoju miasta. Pomimo że nie może stanowić samodzielnego narzędzia w osiągnięciu zrównoważenia, charakteryzuje się znaczącą skutecznością w kształtowaniu świadomości mieszkańców i budowaniu silnej, zrównoważonej społeczności, stanowiącej podstawę miasta zrównoważonego.

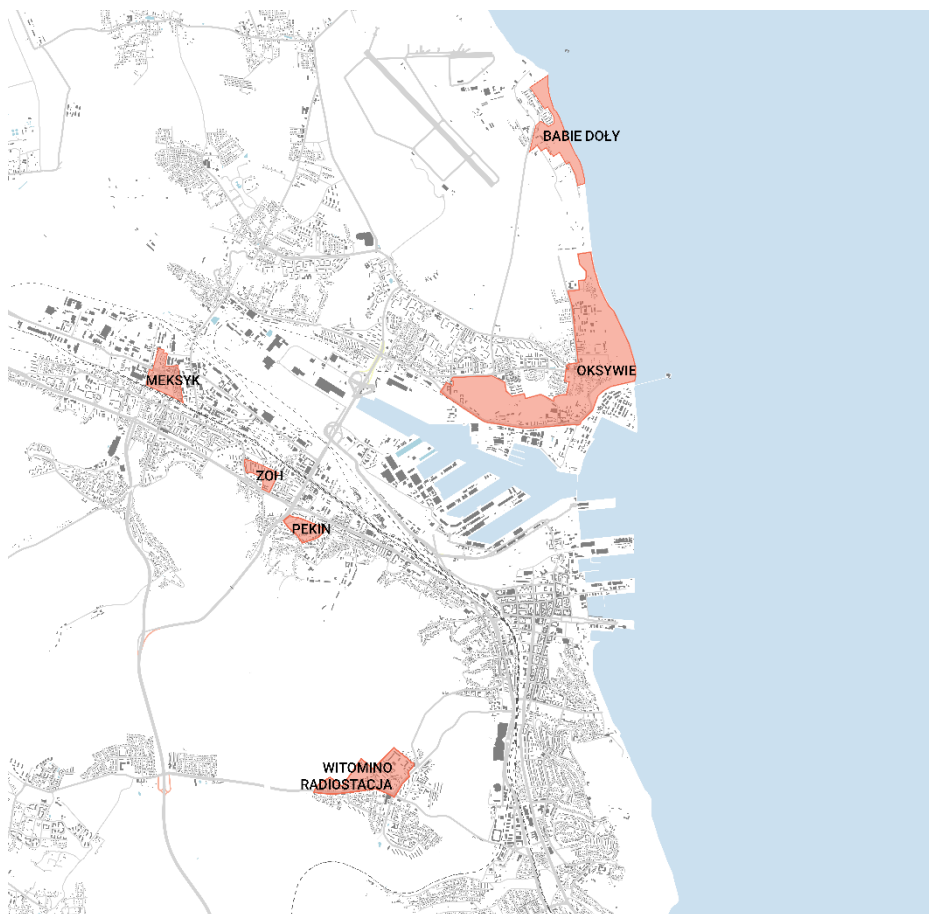

Rys. 7.1. Wpływ kreatywnego placemaking'u na kształtowanie miasta zrównoważonego
źródło: opracowanie własne

8. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU APLIKACYJNEGO

8.1. Delimitacja obszaru aplikacyjnego

Gdynia od wielu lat skutecznie realizuje politykę zrównoważonego rozwoju, czego potwierdzeniem jest otrzymany w 2017 roku certyfikat ISO 37120 dla pierwszego w Polsce inteligentnego miasta. Dbłość o jakość życia przejawia się w podejmowanych przez miasto inwestycjach w zieleni, przestrzenie publiczne czy proekologiczny transport, ale także w działaniach miękkich. W 2016 roku powołano instytucję Laboratorium Innowacji Społecznych, a wraz z nią ruszyły program rewitalizacji Gdynia Odnowa, projekty przystani sąsiedzkich i działania podejmowane przez Urbanlab, które stale angażują mieszkańców w procesy zachodzące w mieście. Podejście do mieszkańców jako kluczowych aktorów w przestrzeni miasta wpływa na coraz większe zadowolenie z życia, czego dowodem jest obecność Gdyni w ścisłej czołówce w rankingach jakości życia w polskich miastach. Gdynia nieodzownie kojarzona jest także z sektorem kreatywnym, który stale się rozwija. Miasto słynie z dużych instytucji kulturowych, takich jak Teatr Muzyczny czy Gdyńskie Centrum Filmowe, a także z corocznych festiwali m.in. Open'er Festival czy Festiwal Filmów Fabularnych. Poza dużymi instytucjami kluczową rolę odgrywają także mniejsze przedsiębiorstwa artystyczne i rzemieślnicze, które uzyskują wsparcie, dzięki takim instytucjom jak Gdyńskie Centrum Wspierania Przedsiębiorczości czy Centrum Designu. Poza sztuką wizualną miasto umiejętnie wykorzystuje także sztukę publiczną w postaci licznych murali czy instalacji, do których powstawania znacząco przyczynia się działalność Traffic Design. Na wizerunek Gdyni jako miasta kreatywnego wpływa także nacisk na rozwój sektora badawczo-rozwojowego. Nowoczesne technologie i kreatywne rozwiązania rozwijane są m.in. w Pomorskim Parku Naukowo-Technologicznym, Bałtyckim Porcie Nowych Technologii czy Parku Konstruktorów. Na podstawie niniejszego opisu można stwierdzić, że działania wpisane w ideę kreatywnego placemaking'u mają duży potencjał do rozwoju w Gdyni. Jednakże opisane miejsca i działania skoncentrowane są w ścisłym Śródmieściu miasta, a także w dobrze rozwiniętych dzielnicach, takich jak Redłowo i Orłowo, które razem stanowią rdzeń sektora kreatywnego. W pozostałych dzielnicach obraz miasta skoncentrowanego na sztuce i innowacjach nie jest już tak widoczny. Gdynia powinna wykorzystać kreatywny potencjał do rozwoju pozostałych dzielnic, w szczególności tych najbardziej problemowych, objętych Gminnym Programem Rewitalizacji (rys. 8.1.). Ze względu na charakterystykę miasta kreatywnego oraz duży potencjał kreatywnego placemaking'u jako narzędzia rewitalizacji na obszar aplikacyjny pracy wybrano jedną z rewitalizowanych dzielnic Gdyni.

Rys. 8.1. Obszary objęte Gminnym Programem Rewitalizacji
źródło: opracowanie własne na podstawie Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017-2026

W celu ostatecznego wyboru obszaru aplikacyjnego zdecydowano się na przeprowadzenie analizy kreatywnego potencjału we wszystkich rewitalizowanych dzielnicach Gdyni, czyli Oksywia, Chyloni, Witomina, Leszczynek oraz Babich Dołów. Analizę przeprowadzono dla całych dzielnic, z uwzględnieniem granic obszarów wpisanych do GPR. Na potrzeby analizy wyodrębniono kluczowe elementy składające się na kreatywny potencjał dzielnicy, takie jak:

- miejsca aktywności lokalnej – instytucje w postaci domów sąsiedzkich oraz wszelkie inne instytucje aktywizujące i zraszające mieszkańców;
- przedsiębiorstwa kreatywne – wszelkie działalności związane ze sztuką, kulturą, rzemiosłem oraz innowacjami;
- dziedzictwo kulturowe – obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz inne obiekty o wartości historycznej;
- wartościowe przestrzenie publiczne – przestrzenie publiczne o czytelnej, atrakcyjnej formie, kreujące miejsca spotkań;
- sztuka publiczna – zarówno w formie fizycznej, jak i organizacja festiwali/wydarzeń kulturalnych.

Jako obszar aplikacyjny wybrana zostanie dzielnica, w której zidentyfikowano najwięcej wyżej wymienionych elementów, a zatem taka, którą charakteryzuje największy kreatywny potencjał.

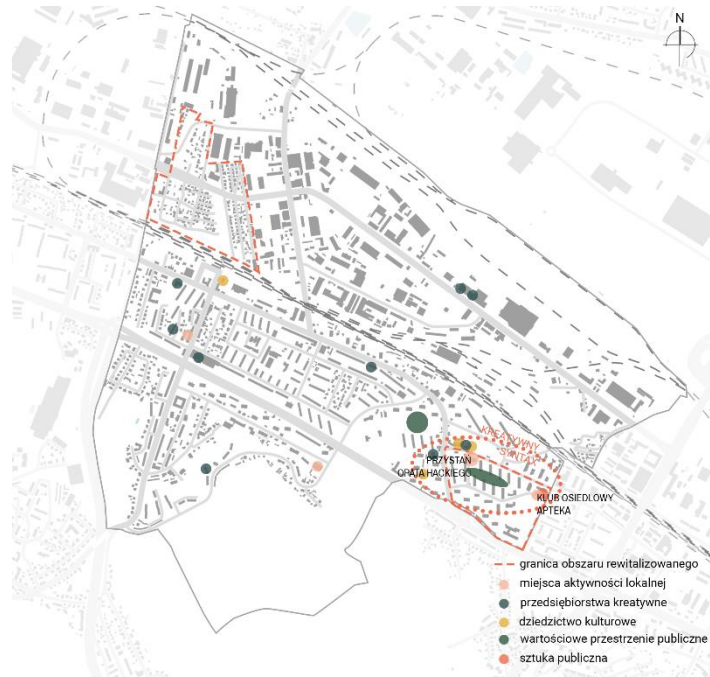
8.1.1. Analiza kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni

Na kreatywny potencjał Oksywiu w znacznej mierze wpływa obecne w dzielnicy dziedzictwo kulturowe, związane głównie z działalnością wojskową. Wśród obiektów wpisanych do rejestru zabytków wyróżnić można zabudowę Akademii Marynarki Wojennej oraz zespół Dowództwa Floty, którego część stanowi obecnie zabudowę mieszkalną. Kolejnym elementem występującym w sporej ilości są niewielkie przedsiębiorstwa kreatywne, zlokalizowane w północnej części dzielnicy. Na Oksywiu obecne są także miejsca aktywności lokalnej, z czego najbardziej kluczowa jest Przystań Śmidowicza, w obrębie której zidentyfikowano kreatywny syntax, na który składa się także sztuka publiczna w postaci murali oraz obiekt dziedzictwa kulturowego w postaci zabytkowego kościoła. Ostatnim elementem, który zidentyfikowano są wartościowe przestrzeni publiczne w postaci bulwaru nadmorskiego oraz polanki, których zasięg wykracza poza granice dzielnicy. Na rys. 8.2. można zauważyć, że większość elementów składających się na kreatywny potencjał dzielnicy znajdują się w obrębie obszaru rewitalizowanego, brakuje w nim jedynie sektorów kreatywnych, które mogłyby pobudzić jego rozwój.

Rys. 8.2. Kreatywny potencjał dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne

Na Chylonii również zidentyfikowano wszystkie elementy składające się na kreatywny potencjał, jednakże jest ich mniej niż na Oksywiu. Kreatywny syntax wyodrębniono w obrębie obszaru rewitalizowanego, w którym w 2019 roku powstała wysokiej jakości przestrzeń publiczna oraz Przystań Opata Hackiego. W pozostałej części dzielnicy elementy kreatywnego potencjału są punktowe i składają się na nie głównie małe przedsiębiorstwa kreatywne (rys.8.3.).

Rys. 8.3. Kreatywny potencjał dzielnicy Chylonia
źródło: opracowanie własne

Na Witominie, podobnie jak w poprzednich przypadkach, najwięcej elementów kreatywnego potencjału zidentyfikowano w obrębie obszaru rewitalizowanego (rys. 8.4.). Pod koniec bieżącego roku ma w nim powstać Przystań Widna, a w 2022r. polana rekreacyjna oraz łączący oba miejsca ciąg pieszo-jezdny. Poza tym na obszarze rewitalizowanym można wyróżnić obecność muralu współtworzonego przez mieszkańców. W pozostałej części dzielnicy, nieobjętej rewitalizacją, dominują przedsiębiorstwa kreatywne, które podobnie jak w poprzednich przypadkach należą do mikroprzedsiębiorstw. Na Witominie nie zidentyfikowano żadnych elementów dziedzictwa kulturowego.

Rys. 8.4. Kreatywny potencjał dzielnicy Witomino
źródło: opracowanie własne

W dzielnicy Leszczynki elementy kreatywnego potencjału występują punktowo i w przypadku tej dzielnicy nie można mówić o ich koncentracji. Znajdują się tu jedynie kilka małych przedsiębiorstw kreatywnych, a także jeden obiekt dziedzictwa kulturowego oraz mural. Kreatywny potencjał dzielnicy należy ocenić jako niski. W odróżnieniu do poprzednich dzielnic na obszarze rewitalizowanym nie zidentyfikowano żadnych elementów kreatywnego potencjału (rys. 8.5.).

Rys. 8.5. Kreatywny potencjał dzielnicy Leszczynki
źródło: opracowanie własne

Babie Doły podobnie, jak Leszczynki charakteryzują się niskim kreatywnym potencjałem. W przypadku tej dzielnicy głównym tego powodem jest zapewne niewielka ilość mieszkańców. Na wyróżnienie zasługuje zespół zabudowy dworsko-folwarcznej oraz torpedowania, które charakteryzują się wysokimi walorami historycznymi, jak i wizualnymi. Poza dziedzictwem kulturowym na terenie dzielnicy znajdują się także dwie wartościowe przestrzenie publiczne w postaci polanek. Co roku w Babich Dołach odbywa się także słynny Open'er Festival, którego działalność nie wykracza jednak poza granice zamkniętego lotniska wojskowego i w większym stopniu nie wpływa na funkcjonowanie dzielnicy.

Rys. 8.6. Kreatywny potencjał dzielnicy Babie Doły
źródło: opracowanie własne

8.1.2. Podsumowanie i wybór obszaru o największym potencjale kreatywnym

Ocenę kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni przedstawia tabela 8.1. Najwięcej elementów kreatywnego potencjału zidentyfikowano w dzielnicy Oksywie, która uzyskała aż 32 punkty, czyli aż o 12 więcej niż w przypadku znajdującej się na drugim miejscu Chyloni. Najślabiej oceniono Leszczynki oraz Babie Doły, w których elementów było niewiele i nie stanowiły one żadnego systemu.

Tab. 8.1. Ocena kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni

	OKSYWIE	CHYLONIA	WITOMINO	LESZCZYNKI	BABIE DOŁY
Miejsca aktywności lokalnej	5	4	3	0	0
Przedsiębiorstwa kreatywne	10	9	10	6	0
Dziedzictwo kulturowe	10	4	0	1	4
Wartościowe przestrzenie publiczne	3	2	2	0	2
Sztuka w przestrzeni publicznej	4	1	2	1	1
Suma	32	20	17	8	7

źródło: opracowanie własne

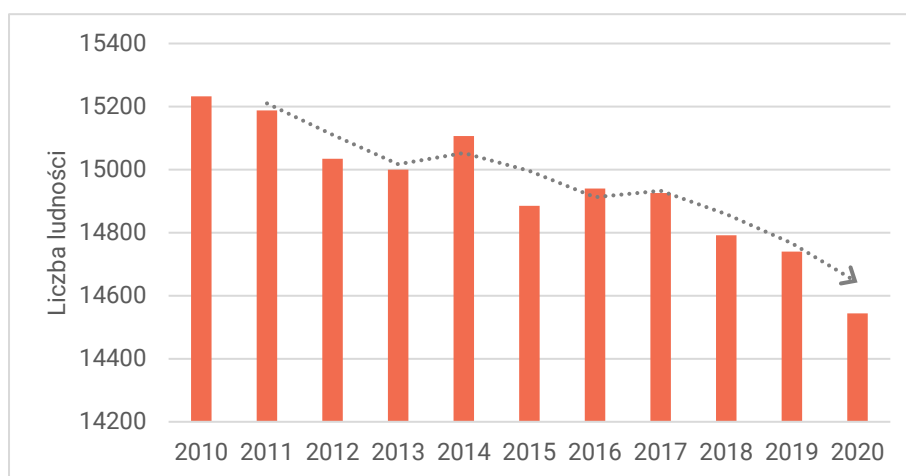
W wyniku przeprowadzonej analizy jako obszar aplikacyjny wybrano dzielnicę Oksywie, która charakteryzuje się najwyższym potencjałem kreatywnym wśród rewitalizowanych dzielnic Gdyni i w której rozwój działań kreatywnego placemaking'u ma największe szanse powodzenia.

9. ANALIZY OBSZARU APLIKACYJNEGO – DZIELNICA OKSYWIE W GDYNI

9.1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

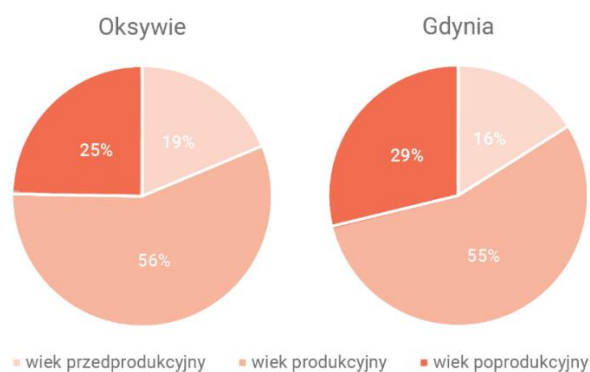
9.1.1. Uwarunkowania demograficzne

Liczba mieszkańców Oksywia wykazuje tendencję malejącą, jednakże stale utrzymuje się w okolicach 15 tys., co czyni je jedną z najliczniejszych dzielnic Gdyni. Z 14544 mieszkańcami Oksywie plasuje się na czwartym miejscu wśród 21 dzielnic miasta. Pomimo wahań w liczbie ludności, zmiany nie są znaczące - w porównaniu do 2010 roku spadła ona o 688 osób (rys. 9.1.). Pod względem gęstości zaludnienia, z wynikiem 3328 os./km², Oksywie plasuje się na siódmym miejscu.

Rys. 9.1. Liczba ludności Oksywia w latach 2010-2020
źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BIP Urzędu Miasta Gdyni

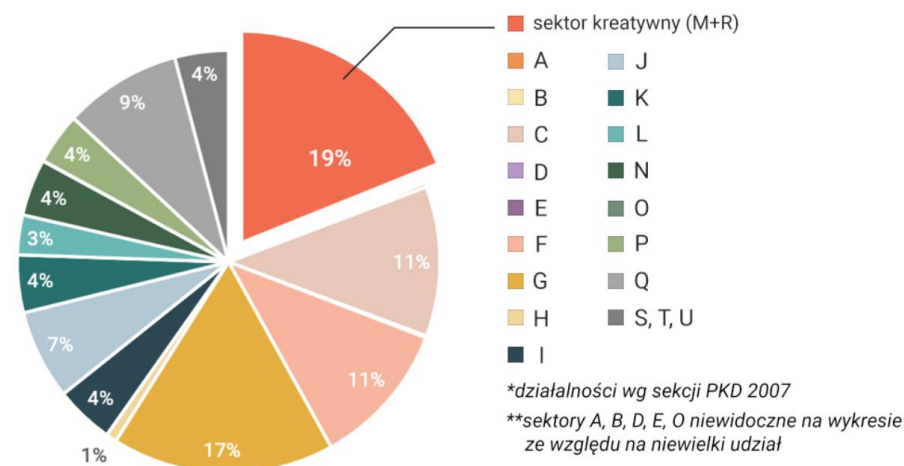
Na Oksywiu przeważa ludność w wieku produkcyjnym, stanowiąca 56% populacji (rys. 9.2.). Struktura wieku dla mieszkańców Oksywia jest zbliżona do tej dla całego miasta. Jedyną różnicą jest liczba osób w wieku poprodukcyjnym, która w przypadku Oksywia jest nieco mniejsza, jednakże wciąż wynosi aż 25% populacji. Na Oksywiu, jak i w całej Gdyni mamy do czynienia ze społeczeństwem starzejącym się, co stanowi niekorzystną perspektywę dla dalszego rozwoju miasta.

Rys. 9.2. Udział poszczególnych grup produkcyjnych w ludności Oksywia i Gdyni w 2020 roku
źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BIP Urzędu Miasta Gdyni

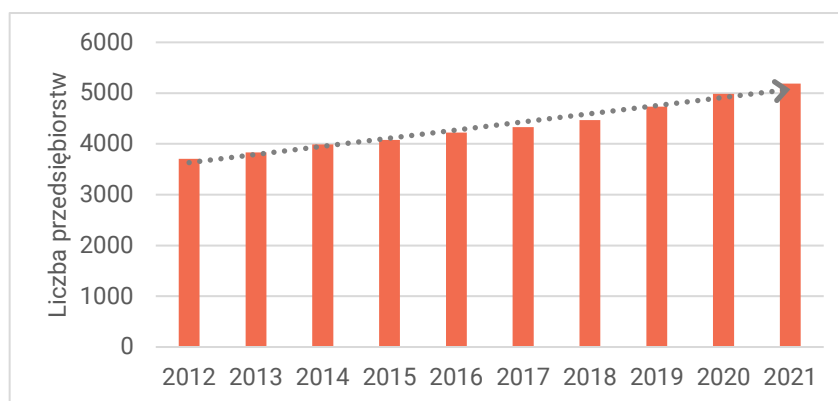
9.1.2. Sektor kreatywny

Sektor kreatywny stanowi istotny element rozwoju gospodarczego Gdyni, czego potwierdzeniem jest rys. 9.3. Na potrzeby analizy wykorzystano podział przedsiębiorstw według sekcji PKD 2007, przy czym sektor kreatywny stanowi połączenie sekcji M i R, czyli działalności profesjonalnych, naukowych i technicznych (M) oraz działalności związanych z kulturą, rozrywką i rekreacją (R). Na podstawie dokonanej analizy można zauważyć, że sektor kreatywny jest dominujący i obejmuje aż 19% wszystkich przedsiębiorstw w mieście.

Rys. 9.3. Rodzaje działalności gospodarczej w Gdyni w 2021 roku wg sekcji PKD 2007
 źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

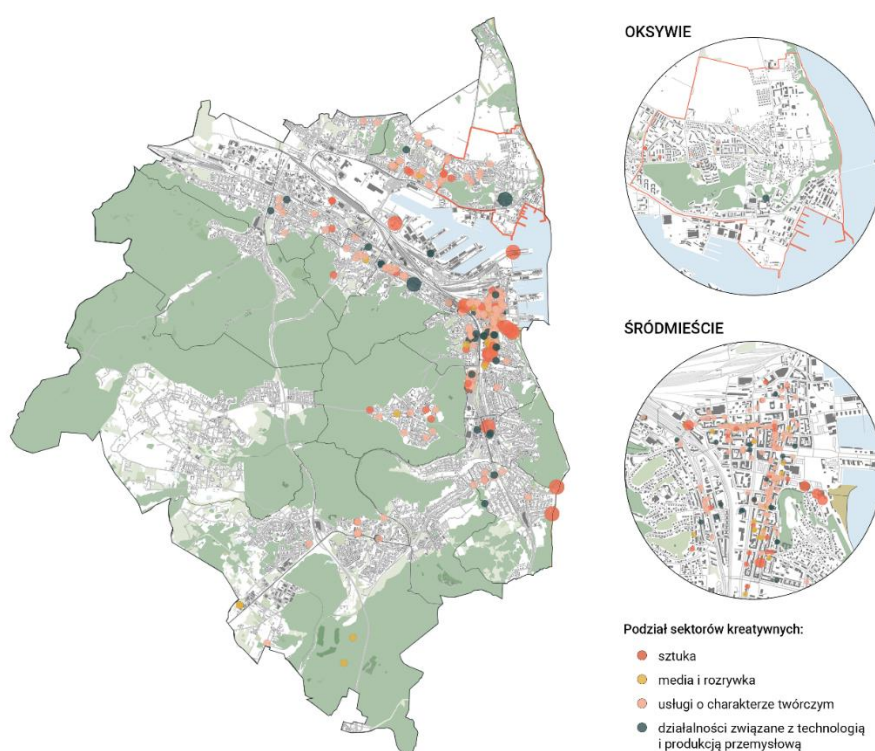
Sektor kreatywny w Gdyni charakteryzuje także duży potencjał rozwoju, czego potwierdzeniem jest rys. 9.4. W ciągu ostatnich dziesięciu lat liczba przedsiębiorstw kreatywnych stale wzrasta, a dzięki działaniom podejmowanym przez miasto (podrozdział 8.1.) można się spodziewać, że ta tendencja nie ulegnie zmianie w ciągu najbliższych lat.

Rys. 9.4. Liczba przedsiębiorstw w sektorze kreatywnym Gdyni wg sekcji PKD 2007 (sekcja M + R) w latach 2012-2021
 źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

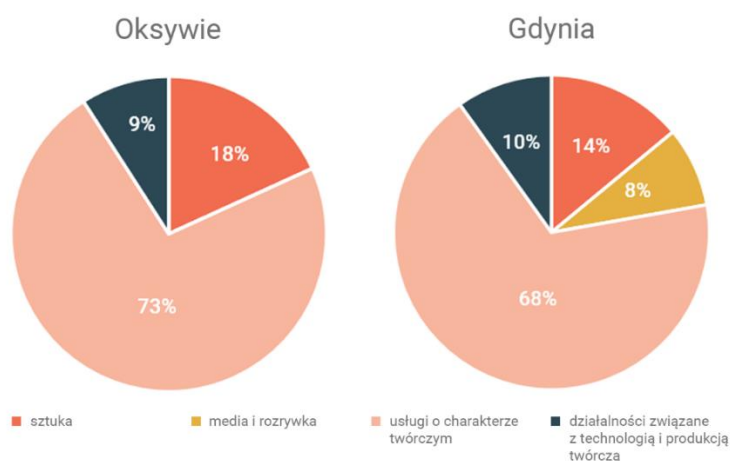
Rys. 9.5. przedstawia rozmieszczenie przedsiębiorstw kreatywnych w Gdyni. W analizie wykorzystano podział działalności twórczych zaproponowany w podrozdziale 5.1.1. W obecnej sytuacji mamy do czynienia z zupełną dominacją funkcji kreatywnej na Śródmieściu, w którym

zlokalizowane są duże instytucje kulturalno-rozrywkowe, wokół których rozwijają się mniejsze działalności. Poza Śródmieściem nie można już mówić o koncentracji w żadnej innej części miasta. Sektor kreatywny rozwija się także częściowo w dzielnicach zlokalizowanych wzdłuż linii SKM oraz na Witominie, Obłuzu, a także Oksywiu, jednakże nie w takiej ilości i nie na taką skalę jak ma to miejsce w centrum miasta. Prawdopodobnie wynika to z faktu braku większych instytucji w tych dzielnicach, które pobudziły by jego rozwój. Śródmieście Gdyni jest zatem pewnego rodzaju kreatywnym rdzeniem, którego oddziaływanie nie jest jednak w pełni wykorzystywane. Równomierny rozwój sektora kreatywnego w pozostałych dzielnicach mógłby doprowadzić do utworzenia sprawnego systemu, w którym Śródmieście wciąż byłoby dominującym ośrodkiem, ale współpracowałoby z sąsiadującymi dzielnicami, stanowiącymi ośrodki satelitarne, co prowadziło do rozwoju społeczno-gospodarczego w całym mieście.

Rys. 9.5. Charakterystyka i rozmieszczenie sektorów kreatywnych w Gdyni
źródło: opracowanie własne

Zgodnie z zaproponowanym podziałem można zauważyć, że w sektorze kreatywnym Gdyni, jak i Oksywiu dominują usługi o charakterze twórczym, a zatem te związane z designem, modą, architekturą czy reklamą (rys. 9.6.). Tak znacząca przewaga wynika z faktu dominacji mikroprzedsiębiorstw w mieście, które według danych z 2020 roku udostępnionych przez GUS, stanowią aż 96,8% wszystkich działalności gospodarczych w Gdyni. Na kolejnym miejscu, z niewielką przewagą nad kolejnymi, plasują się działalności związane ze sztuką, czyli wszelkiego rodzaju sztuki sceniczne, ale także wizualne oraz wydarzenia artystyczne. Następne są działalności związane z technologią i produkcją twórczą, czyli m.in. sektor badawczo-rozwojowy. Najmniej przedsiębiorstw, a na Oksywiu wcale, przynależy do działu media i rozrywka, związanego z sektorem audiowizualnym i publikacjami.

Rys. 9.6. Udział poszczególnych działalności w sektorze kreatywnym Oksywia i Gdyni
źródło: opracowanie własne

9.1.3. Jakość życia mieszkańców

Na podstawie badań jakości życia mieszkańców Gdyni przeprowadzonych w 2020 roku w ramach akcji „Portrety Dzielnic”, można stwierdzić, że jakość życia mieszkańców Oksywia jest wysoka. Aż 86% mieszkańców stwierdziło, że jest zadowolonych z zamieszkania w dzielnicy. Najwyżej oceniono możliwość robienia codziennych zakupów, a najniżej ofertę kulturalno-rozrywkową (rys. 9.7.). Wyniki te ukazują charakter dzielnicy – Oksywie to dzielnica typowo mieszkalna o zadowalającej ilości i jakości usług podstawowych przekładających się na wygodę zamieszkania. Usługi kultury i rozrywki w dzielnicy są jednak średnio rozwinięte i w poszukiwaniu możliwości spędzania wolnego czasu mieszkańcy zdecydowanie chętniej udają się do pobliskiego Śródmieścia, w którym oferta ta jest znacznie bogatsza i urozmaicona.

Rys. 9.7. Zadowolenia z życia mieszkańców dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne na podstawie Portrety Dzielnic. „Szczęśliwa Gdynia” badanie jakości życia mieszkańców Gdyni 2020

W odpowiedzi na to czego mieszkańcom brakuje w dzielnicy, większość respondentów zwróciła uwagę na takie zagadnienia jak:

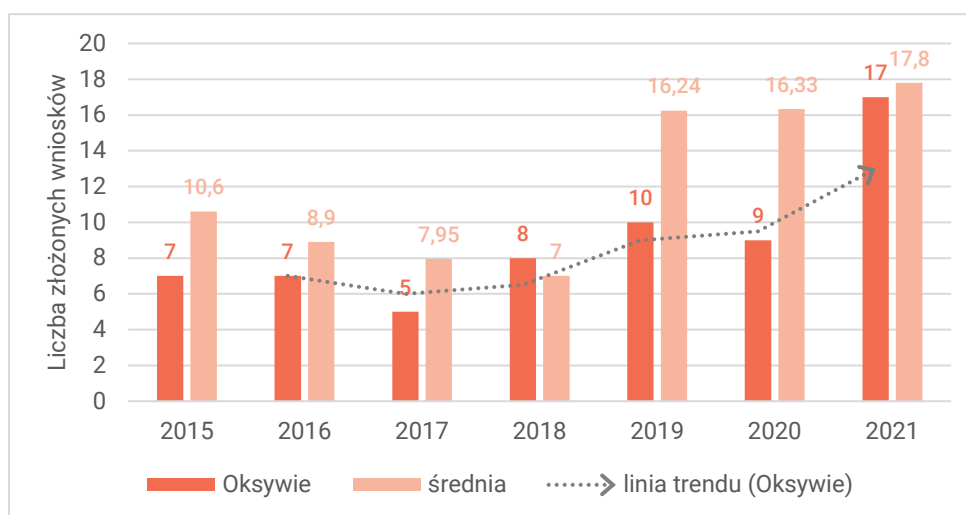
- zieleń miejska;
- drogi rowerowe;
- połączenia komunikacji publicznej;
- wydarzenia kulturalne.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Portrety Dzielnic. „Szczęśliwa Gdynia” badanie jakości życia mieszkańców Gdyni 2020, Gdynia 2020, s.14

Na podstawie powyższych odpowiedzi można zauważyć potencjał działań kreatywnego placemaking'u w rewitalizacji dzielnicy. Odpowiednio skoordynowany proces odpowiadałby na potrzeby mieszkańców w kwestii oferty kulturalno-rozrywkowej, a nastawienie na działania ekologiczne doprowadziłoby do zwiększenia ilości zieleni miejskiej w dzielnicy. Mieszkańcy już w stanie obecnym oceniają jakość życia w dzielnicy na wysokim poziomie, dlatego też niewielkie interwencje w przestrzeni mają potencjał na osiągnięcie jeszcze lepszych warunków zamieszkania i uczynienie Oksywia atrakcyjną dzielnicą zarówno dla swoich mieszkańców, jak i przyjezdnych.

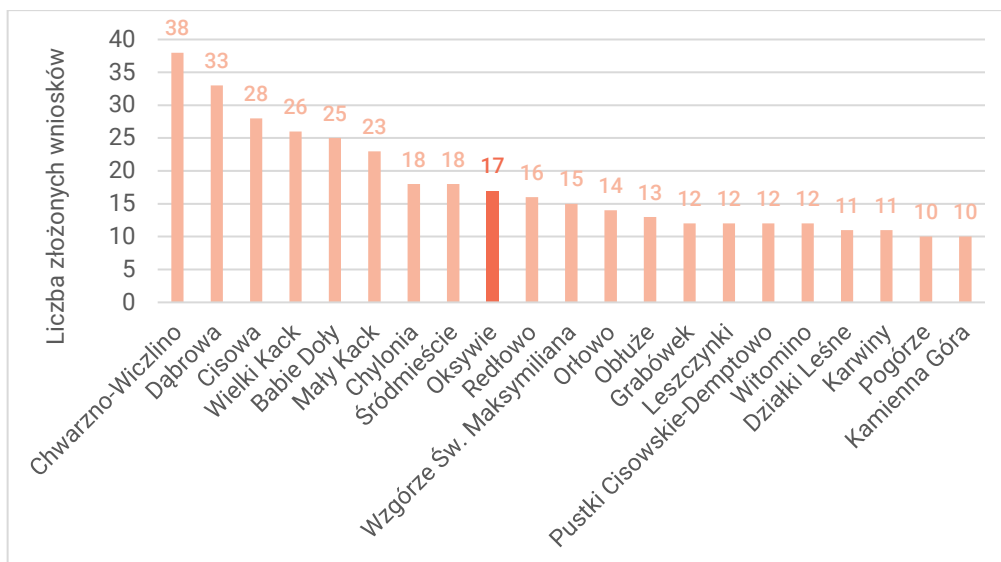
9.1.4. Zaangażowanie mieszkańców

Do oceny zaangażowania mieszkańców Oksywia wykorzystano dane dotyczące ilości projektów zgłoszonych do budżetu obywatelskiego oraz frekwencję w głosowaniu na projekty. Porównując ilość projektów zgłoszonych przez mieszkańców Oksywia do średniej dla Gdyni, w każdej edycji, poza 2018 rokiem, była ona mniejsza. Największą różnicę można zauważyć w latach 2019 i 2020, w których ilość ta była mniejsza o aż ok. 60-70%. 2021 rok okazał się rekordowy dla całej Gdyni i wiele dzielnic, w tym Oksywie zgłosiło znacznie więcej projektów. Na Oksywiu było ich niemalże dwa razy więcej niż w poprzedniej edycji. Jednakże należy pamiętać, że ostatni rok upłynął pod znakiem pandemii, w których społeczeństwo znacząco ograniczyło mobilność i zaczęło zwracać większą uwagę na swoje najbliższe otoczenie. Dlatego też nie można stwierdzić czy ta tendencja utrzyma się w następnych edycjach. Biorąc pod uwagę poprzednie lata można jednak stwierdzić, że społeczeństwo Oksywia charakteryzuje się znacznie mniejszym zaangażowaniem niż ma to miejsce w całym mieście.

Rys. 9.8. Liczba złożonych wniosków dzielnicowych do Budżetu Obywatelskiego w latach 2015-2021
źródło: opracowanie własne na podstawie danych Budżetu Obywatelskiego Gdyni

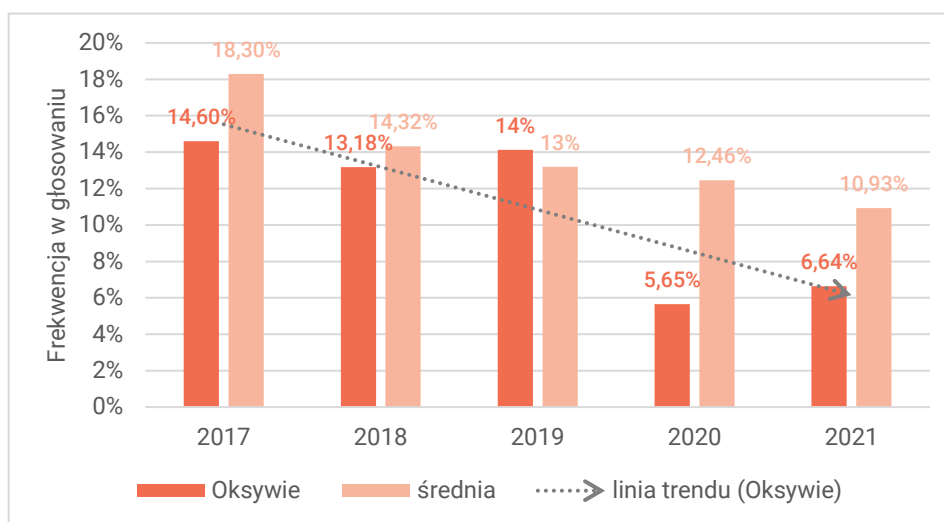
Porównując liczbę projektów zgłoszonych do Budżetu Obywatelskiego w 2021 roku przez mieszkańców Oksywia do pozostałych dzielnic sytuacja prezentuje się dość korzystnie. Oksywie z 17 projektami znalazło się na dziewiątym miejscu wśród 21 dzielnic (rys. 9.9). Jest to znaczna poprawa w stosunku do poprzedniego roku, w którym to Oksywie uplasowało się na dopiero na dwiętnastym miejscu.

Rys. 9.9. Liczba złożonych wniosków dzielnicowych do Budżetu Obywatelskiego w roku 2021 w podziale na dzielnice

źródło: opracowanie własne na podstawie danych Budżetu Obywatelskiego Gdyni

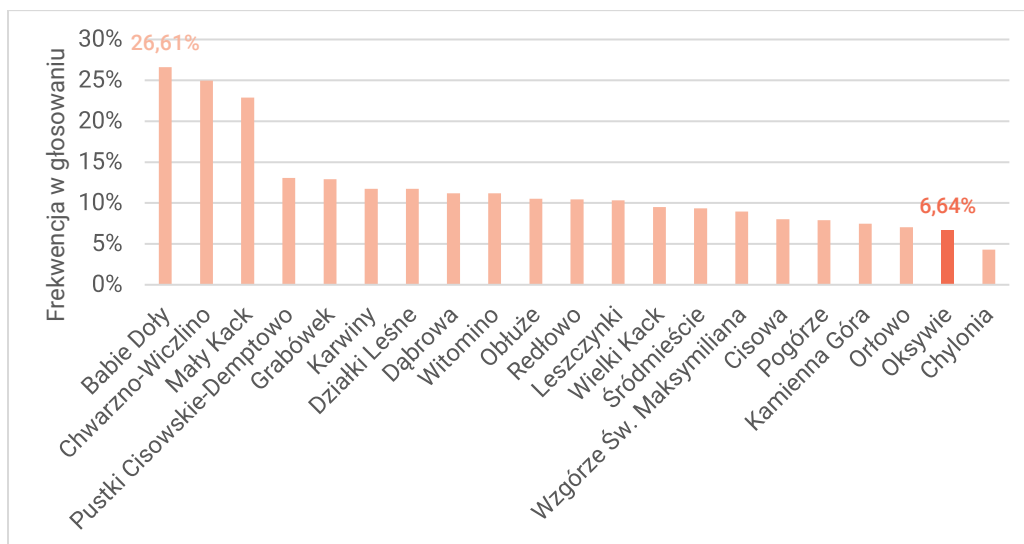
Biorąc pod uwagę frekwencję w głosowaniu na projekty w latach 2017-2021 ponownie można zauważyć, że na tle całego miasta sytuacja na Oksywiu wygląda gorzej (rys. 9.10.). Największą dysproporcję można zauważyć szczególnie w 2020 roku, kiedy to jedynie 5,65% mieszkańców wzięło udział w głosowaniu, co było najniższą wartością wśród dzielnic Gdyni. W bieżącym roku sytuacji uległa nieznacznej poprawie, ale wciąż poziom frekwencji jest bardzo niski. Wzrost w liczbie zgłoszonych projektów nie przełożył się na wzrost frekwencji.

Rys. 9.10. Frekwencja w głosowaniu na projekty zgłoszone do Budżetu Obywatelskiego w latach 2017-2021

źródło: opracowanie własne na podstawie danych Budżetu Obywatelskiego Gdyni

Z frekwencją na poziomie 6,64% Oksywie zajęło przedostatnią pozycję wśród dzielnic Gdyni (9.11.). Dla porównania w dzielnicy o najwyższej frekwencji wynik ten wyniósł 26,61%.

Rys. 9.11. Frekwencja w głosowaniu na projekty zgłoszone do Budżetu Obywatelskiego w roku 2021 w dzielnicach Gdyni
źródło: opracowanie własne na podstawie danych Budżetu Obywatelskiego Gdyni

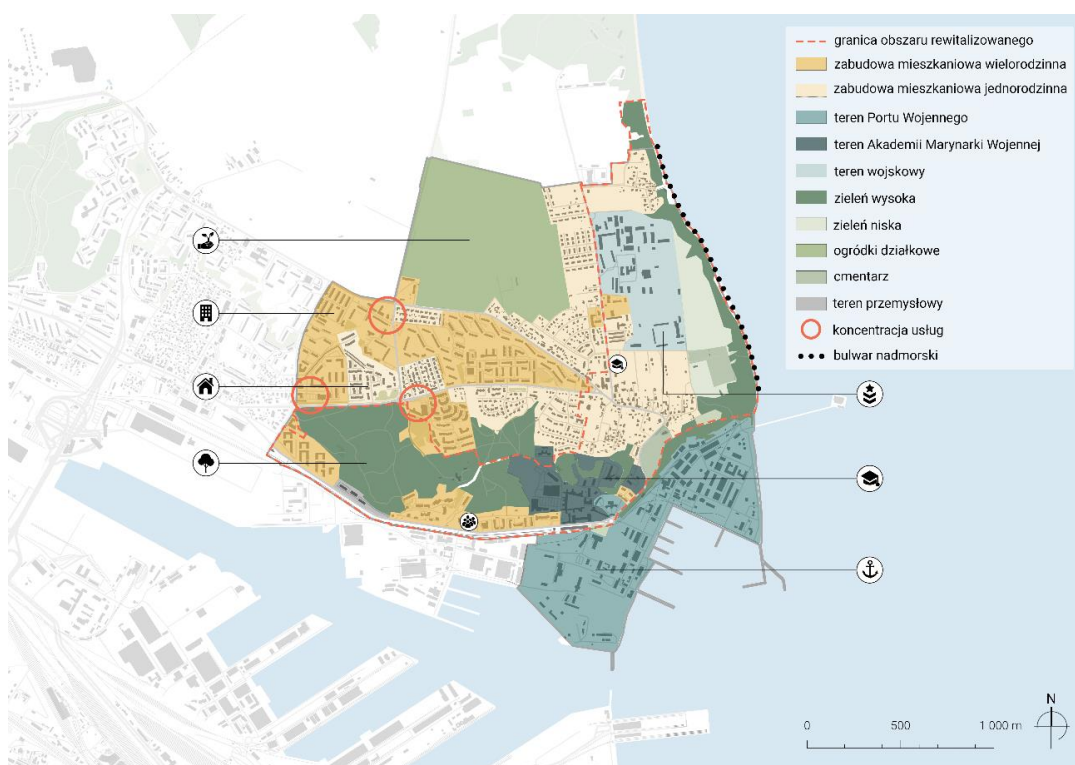
Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że zaangażowanie mieszkańców w rozwój dzielnicy jest niewielkie. Może to wynikać z braku zainteresowania lub też z braku działań, które wpłynęłyby na wzrost tego zaangażowania. W tym miejscu ponownie można stwierdzić, że działania kreatywnego placemaking'u dają nadzieję na poprawę sytuacji. Kreatywny placemaking to przede wszystkim aktywne zaangażowanie mieszkańców we współtworzenie przestrzeni innowacyjny, ciekawy sposób, który ma szansę zainteresować więcej osób. Nie bez znaczenia jest także rola artystów i osób kreatywnych w procesie, jako że są to osoby, które mogą wskazać kierunek zmian i zachęcić mieszkańców do współpracy, pomagając im w zobrazowaniu pomysłów.

9.2. Charakterystyka przestrzenna

9.2.1. Analiza funkcji terenu

Dominującą funkcją na Oksywiu jest funkcja mieszkaniowa, co jest widoczne na rys. 9.12. W mentalności mieszkańców (a także ze względu na rzeźbę terenu) dzielnica podzielona jest na dwie części: górną i dolną. Na Oksywiu Górnym, położonym w północno-zachodniej części, przeważa zabudowa wielorodzinna, na którą składają się zarówno bloki z wielkiej płyty, jak i nowa zabudowa deweloperska. Jest to bardziej rozwinięta część dzielnicy, bogata w infrastrukturę i podstawowe usługi. Cieszy się ona zainteresowaniem inwestorów i nowych mieszkańców, którzy cenią sobie bliskość Śródmieścia Gdyni. Intensywność zabudowy znacznie maleje w północnej części Oksywia Górnego, której znaczną część zajmują ogródki działkowe. Południowo-wschodnia część dzielnicy – Oksywie Dolne charakteryzuje się znacznie mniejszą gęstością zabudowy, jako że dominuje w niej zabudowa jednorodzinna, w tym pozostałości po dawnej wsi Oksywie – najstarszej części miasta. W tej części pojawia się także zabudowa wielorodzinna, jednakże w znacznie mniejszej ilości i głównie komunalna. Charakteryzują ją zdecydowanie gorsze warunki życia niż ma to miejsce w części zachodniej. Oksywie Dolne silnie związane jest

z najbardziej charakterystyczną funkcją dzielnicy, jaką jest działalność wojskowa. Obecność Portu Wojennego oraz Akademii Marynarki Wojennej wyróżniają Oksywie na tle całego miasta i współtworzą jego tożsamość. Większość mieszkańców pytana o pierwsze skojarzenia związane z Oksywiem najczęściej wymienia właśnie działalność wojskową.¹⁵⁰ Zamknięte obszary wojskowe silnie dzielą zabudowę mieszkaniową na wyraźne enklawy. Poza funkcją mieszkalną i wojskową znaczną część Oksywia Dolnego zajmują tereny zieleni, w tym zieleń wysoka wyznaczająca granicę pomiędzy dwiema częściami dzielnicy, tereny zieleni przybrzeżnej i historyczne cmentarze. Na szczególne wyróżnienie zasługuje także powstały w 2015 roku bulwar nadmorski, który wzbogacił funkcje rekreacyjne Oksywia.

Rys. 9.12. Analiza funkcji dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne

9.2.2. Analiza dostępności komunikacyjnej

Pomimo fizycznej bliskości Śródmieścia, Oksywie, podobnie jak wszystkie północne dzielnice Gdyni, ma utrudniony dostęp do centrum. Jest to spowodowane obecnością Portu Gdynińskiego, który stanowi istotną barierę dla komunikacji pomiędzy dzielnicami. Dojazd do centrum możliwy jest jedynie poprzez trasę szybkiego ruchu - Estadkę Kwiatkowskiego, co wiąże się z zakorkowaniem w godzinach szczytu. W normalnych warunkach zajmują on jedyne 10 minut autem i 15 minut komunikacją publiczną. Jedyne dostępne w dzielnicy środki komunikacji publicznej jest komunikacja autobusowa. Na terenie Oksywia funkcjonują linie autobusowe nr 104, 109, 128, 134, 150, 152, 163, 182, 196, 197, 198, 209, 282, 309, 770, linie pospieszne K i X oraz linie nocne: N10 i N40. Spośród wymienionych linii aż jednaście dziennych

¹⁵⁰ Gminny Program Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017-2026, Gdynia 2017, s. 135

i obie nocne prowadzą do centrum miasta. Dostępność komunikacji publicznej należy więc ocenić jako dobrą. Na rys. 9.13. można jednak zauważyć, że jest ona znacznie lepsza na Oksywiu Górnym, gdzie przystanków autobusowych jest więcej i gdzie przebiegają drogi rowerowe, łączące dzielnicę z resztą miasta. Na terenie całej dzielnicy znajdują się równomiernie rozlokowane stacje wypożyczalni rowerów metropolitalnych, które, pomimo iż obecnie nie funkcjonują, w przyszłości wpłyną na lepszą dostępność Oksywia Dolnego. Dostępność piesza pomiędzy dolną i górną częścią dzielnicy obecnie jest utrudniona, ponieważ oddziela je zieleń wysoka. Jednakże miasto dąży do poprawy tej dostępności. Pod koniec 2020 roku rozstrzygnięto konkurs na opracowanie koncepcji architektoniczno-urbanistycznej połączenia pieszego pomiędzy Oksywiem Górnym i Dolnym. W efekcie w niedalekiej przyszłości powstanie atrakcyjny, wygodny i uporządkowany trakt komunikacyjny łączący obie części Oksywia.

Rys. 9.13. Dostępność komunikacyjna dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne

9.2.3. Uwarunkowania przyrodnicze

Nadwodna lokalizacja i ukształtowanie terenu wpływają na wysokie walory przyrodnicze Oksywia. Dzielnica położona jest w obrębie Kępy Oksywskiej, charakteryzującej się pofalowanym ukształtowaniem terenu oraz klifowym zejściem do morza. Dzięki położeniu na wysoczyźnie na Oksywiu wyróżnić można dwa punkty widokowe, z których rozpościera się piękny widok na okolicę – jeden zlokalizowany na Polance, a drugi w miejscu zabytkowego kościoła. Zagrożenie powodzią w dzielnicy jest niewielkie i występuje jedynie na południu, na terenach wojskowych, sąsiadujących z basenami portowymi. Jednakże z tego samego powodu w dzielnicy występują osuwiska i tereny zagrożone ruchami masowymi. Osuwiska znajdują się głównie wzdłuż nabrzeża, natomiast ruchy masowe można odnotować głównie na terenach leśnych. Jedynym

zabudowanym obszarem zagrożonym jest rejon ulic Benisławskiego i Granatowej, w zachodniej części dzielnicy. Niemalże połowę dzielnicy zajmują tereny zielone, w tym rozległe tereny zieleni wysokiej i ogródki działkowe w północnej części. Pomimo wysokich walorów przyrodniczych na terenie dzielnicy nie obowiązują żadne obszarowe formy ochrony przyrody. Jedynie sama Zatoka Gdańska, nad którą położone jest Oksywie, objęta jest ochroną obszarową Natura 2000. W zachodniej części Oksywia, w kwartale zabudowy, znajdują się trzy pomniki przyrody.

Rys. 9.14. Uwarunkowania przyrodnicze dzielnicy Oksywie

źródło: opracowanie własne na podstawie geoserwis GDOS, CBDG GeoLOG i Wody ISOK [data dostępu: 28.07.2021r.]

9.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Okseywie to najstarsza dzielnica Gdyni, bogata w historię i obiekty dziedzictwa kulturowego. Pozostałości po dawnej wsi Okseywie do dziś obserwować można w rejonie ulicy Muchowskiego. Jest to dobrze zachowany i spójny przykład rozlokowania wsi pomorskiej, na który składa się XVI-wieczny kościół Św. Michała Archanioła wraz z cmentarzem oraz kompleks architektoniczny domów wiejskich z XIX i początku XX wieku.¹⁵¹ Cały obszar historycznego zespołu ruralistycznego wpisany jest do rejestru zabytków województwa pomorskiego i objęty strefą ochrony ekspozycji, co oznacza konieczność zachowania istniejącego układu urbanistycznego oraz ekspozycji zabytkowego kościoła, z którego rozciąga się punkt widokowy. Dodatkowo znaczna część obszaru objęta jest strefą ochrony konserwatorskiej I, co oznacza, iż są to obszary pełnej ochrony, które zobowiązują do zachowania i odtwarzania historycznej zabudowy, kompozycji i zieleni oraz nawiązywania do historycznej zabudowy i układu w przypadku nowych inwestycji. Poza bogatą historią osadniczą, historia Okseywia nierozzerwalnie

¹⁵¹ *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gdyni*, Gdynia 2019, s.38

związana jest z działalnością wojskową, której początki sięgają 1921 roku, kiedy to rozpoczęto budowę Portu Wojennego. W 1924 roku powstał zespół Dowództwa Floty i Koszar Marynarki Wojennej, stanowiący wybitny przykład klasycyzmu akademickiego.¹⁵² Część zespołu obejmująca obiekty wpisane do rejestru zabytków objęta jest strefą ochrony konserwatorskiej I, natomiast pozostała część objęta jest strefą ochrony konserwatorskiej II, która pozwala na nieco większą swobodę w przypadku kształtowania nowej zabudowy. W rejonie dawnej wsi Oksywie oraz zabudowy wojskowej zlokalizowane są także strefy ochrony archeologicznej, które wiążą się z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych przed wszelkimi pracami ziemnymi. Na rys. 9.15. można zauważyć, że tereny objęte ochroną konserwatorską są skoncentrowane w południowo-wschodniej części dzielnicy, w centrum obszaru rewitalizowanego i zajmują znaczną część Oksywia Dolnego. Północna część dzielnicy charakteryzuje się nowszą zabudową. Jedynym historycznym obiektem znajdującym się w jej obrębie jest zespół domów robotniczych „Pagedu”, charakteryzujących się niewielką skalą i staranną architekturą. Pomimo, że na Oksywiu dominuje historyczne dziedzictwo kulturowe, można jednak odnaleźć załączki kultury współczesnej, która przejawia się głównie w postaci murali i rzeźb. Nie ma ich wiele, jednakże dają one potencjał na dalszy rozwój sztuki publicznej w dzielnicy i nadanie jej nowej historii.

Rys. 9.15. Uwarunkowania historyczne i kulturowe dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne na podstawie SUIKZP Gdyni

9.2.5. Analiza potencjałów dzielnicy

Niewątpliwie największymi potencjałami dzielnicy są jego bogate dziedzictwo kulturowe i wysokie walory przyrodnicze. Pozostałości po dawnej wsi Oksywie oraz historyczna zabudowa

¹⁵² Gminny Program Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017-2026, Gdynia 2017, s. 103

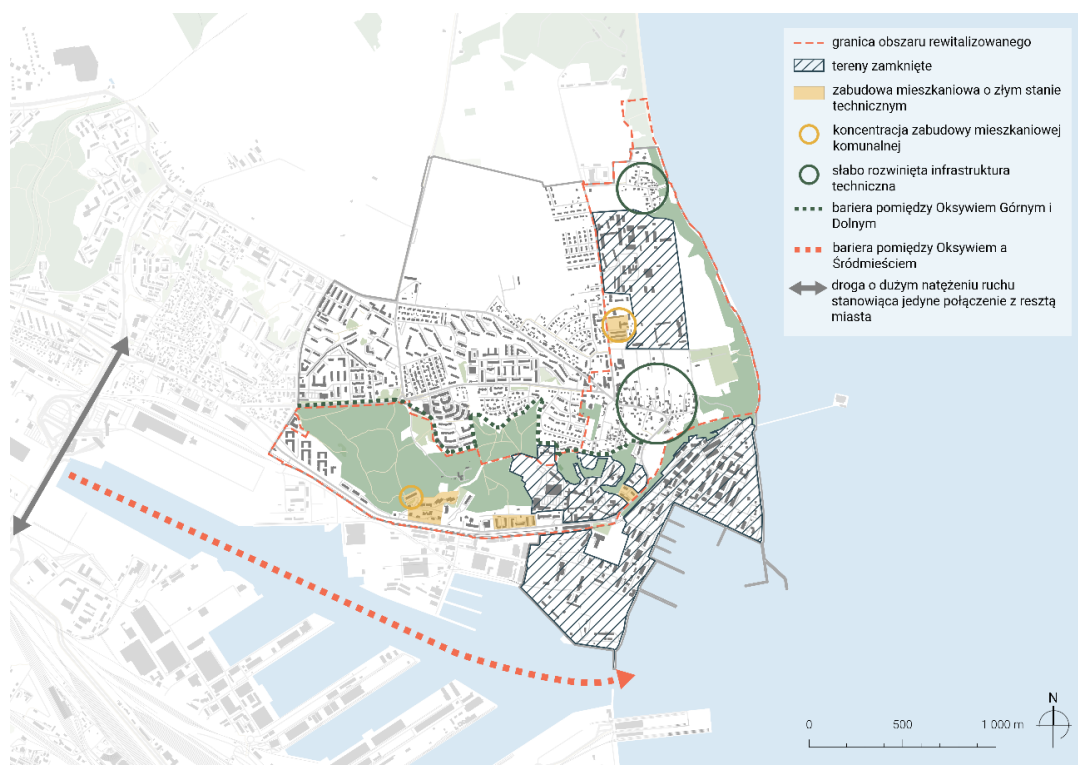
wojenna nadają dzielnicy wyjątkowej tożsamości i wyróżniają ją na tle całego miasta. Dodatkowo Akademia Marynarki Wojennej i Port Wojenny przyciągają do dzielnicy ludzi spoza jej granic. W pierwszym przypadku są to głównie studenci, którzy są otwarci na nowe, kreatywne przedsięwzięcia i dają potencjał ożywienia dzielnicy. W przypadku portu są to natomiast pracownicy, którzy również skorzystaliby z rozwoju infrastruktury w sąsiedztwie. Na wysokie walory przyrodnicze Oksywia wpływają przede wszystkim jego nierównomierne ukształtowanie, zapewniające wysokie walory krajobrazowe w obrębie punktów widokowych i klifowego nabrzeża oraz nadwodna lokalizacja wraz z plażą. Potencjały te są coraz częściej wykorzystywane w celu zapewnienia mieszkańcom jakościowych przestrzeni publicznych – w 2015 roku wzdłuż nabrzeża utworzono bulwar, w 2020 roku zagospodarowano polanę rekreacyjną, a wkrótce można się spodziewać rozpoczęcia prac nad połączeniem Oksywia Dolnego i Górnego atrakcyjnym parkiem leśnym. Znaczącym potencjałem na poprawę warunków życia mieszkańców Oksywia jest także powstała w 2020 roku Przystań Śmidowicza – miejsce aktywności lokalnej, którego potencjał ze względu na pandemię nie został jeszcze w pełni wykorzystany, nie mniej jednak daje nadzieję na wzrost zaangażowania mieszkańców i utworzenia silnej wspólnoty. Na Oksywiu Górnym można także wyróżnić kilka miejsc koncentracji usług. Są to jednak głównie usługi podstawowe i pomimo iż w skali dzielnicy można mówić o koncentracji to jednak nie jest ich zbyt wiele. Jako ogromny walor Oksywia należy także wymienić jego lokalizację w strukturze miasta i bliskość Śródmieścia, dająca potencjał rozwoju funkcji kreatywnych w bezpośrednim sąsiedztwie kulturalno-rozrywkowego rdzenia miasta. W kontekście obranego tematu pracy kluczowy jest także kreatywny potencjał dzielnicy, przedstawiony w podrozdziale 8.1.1.

Rys. 9.16. Analiza potencjałów dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne

9.2.6. Analiza miejsc problemowych

Oksywie zmaga się z wieloma problemami przestrzennymi. Jednym z kluczowych jest podział dzielnicy na dwie części – Oksywie Górne i Dolne, wynikające z ukształtowania terenu oraz odmiennego charakteru obu obszarów. Pierwszy z nich charakteryzuje się nowszą zabudową, na którą składają się głównie zespoły osiedli wielorodzinnych. Natomiast drugi obszar to głównie stara zabudowa o mniejszej skali, zmagająca się z wieloma problemami technicznymi, jak i społecznymi. Stan zabudowy w wielu miejscach wymaga interwencji, na wielu obszarach brakuje dobrze rozwiniętej infrastruktury technicznej, a koncentracja zabudowy komunalnej prowadzi do gettoizacji niektórych obszarów. Znaczącym problemem dzielnicy jest także obecność wielu terenów zamkniętych związanych z działalnością wojskową. Port Wojenny zlokalizowany jest przy południowej granicy dzielnicy i oddzielony jest od reszty Oksywia ulicą Śmidowicza, w związku z czym jego obecność nie prowadzi do podziałów w strukturze przestrzennej. W przypadku pozostałych terenów znajdują się one w samym środku obszaru rewitalizowanego, dzieląc go na enklawy zabudowy, z których każda funkcjonuje jako odrębna jednostka i brakuje pomiędzy nimi powiązań oraz spójności. Brak jakościowych przestrzeni publicznych w sąsiedztwie dodatkowo wzmacnia problem braku integracji. Kolejnym problemem jest oddzielenie Oksywia od Śródmieścia basenem portowym, które powoduje, iż pomimo bliskości obu dzielnic, w świadomości mieszkańców Oksywie jest dzielnicą odległą. Wrażenie to wzmacnia fakt, iż dojazd do Oksywia możliwy jest jedynie poprzez Estakadę Kwiatkowskiego, którą w godzinach szczytu charakteryzuje duże natężenie ruchu.

Rys. 9.17. Analiza problemów dzielnicy Oksywie
źródło: opracowanie własne na podstawie GPR Miasta Gdyni na lata 2017-2026

9.3. Wnioski

Oksywie to dzielnica o dużym potencjale kreatywnym, co zawdzięcza przed wszystkim wyjątkowemu dziedzictwu kulturowemu oraz bliskości Śródmieścia Gdyni. Śródmieście już obecnie pełni rolę kreatywnego rdzenia, w którym zlokalizowane są kluczowe placówki kulturalno-rozrywkowe i badawcze, a także odbywają się rozmaite wydarzenia i festiwale promujące sztukę w mieście. W obecnym stanie można mieć jednak wrażenie, że kreatywność w mieście nie wykracza zbyt daleko poza granice centrum. Rozwój sektora kreatywnego w sąsiadujących dzielnicach mógłby utworzyć spójny system, z którego korzyści czerpałoby całe miasto, a nie tylko jego centralna część. Oksywie ze względu na bliskość Śródmieścia mogłoby być jedną z dzielnic, działających na zasadzie wspierających ośrodków satelitarnych. Obecnie na Oksywiu można już odnaleźć mikroprzedsiębiorstwa kreatywne, jednak ich obecność nie jest czytelna i nie stanowią one o charakterze dzielnicy. Oksywie stanowi dzielnicę typowo mieszkalną, w której nie brakuje usług podstawowych, ale w poszukiwaniu usług wyspecjalizowanych czy rozrywki mieszkańcy udają się do Śródmieścia. Stworzenie czytelnej sieci mikroprzedsiębiorstw kreatywnych wpłynęłoby pozytywnie na nadanie jej wyjątkowego charakteru, zwiększenie miejsc pracy i tym samym zatrzymanie mieszkańców w dzielnicy. Poza korzyściami gospodarczymi rozwój sektora kreatywnego mógłby przynieść znaczące korzyści społeczne w problemowej dzielnicy. Kreatywny placemaking to skuteczne narzędzie rewitalizacji, mające ogromny potencjał na zwiększenie integracji i aktywizację mieszkańców. Jak wskazują analizy w podrozdziale 9.1.4. zaangażowanie mieszkańców Oksywia obecnie nie jest zbyt wielkie. Rozwój przystani sąsiedzkiej, powstałej w zeszłym roku, daje szansę na poprawę tej sytuacji jednak, aby skutecznie zaktywizować mieszkańców należałoby rozszerzyć jej oddziaływanie i utworzyć spójny system o zasięgu ponad dzielnicowym. Działania kreatywnego placemaking'u stanowiłyby również odpowiedź na potrzeby deklarowane przez mieszkańców, takie jak wzrost ilości usług kultury i rozrywki oraz wydarzeń kulturalnych. Dodatkowo nastawienie na działania proekologiczne odpowiadałoby na potrzeby związane ze wzrostem powierzchni zieleni miejskiej, a także przyczyniłoby się do ochrony cennych walorów przyrodniczych, którymi może się pochwalić Oksywie. Niewielkie interwencje artystyczne w przestrzeni nadałyby dzielnicy także nową tożsamość – obecna związana jest głównie z działalnością wojskową i dawnym osadnictwem. O ile istnieje ona w świadomości mieszkańców, o tyle nie przekłada się na kształt przestrzeni Oksywia. Tereny wojskowe to tereny zamknięte, niedostępne dla przeciętnego mieszkańca, a pozostałości dawnej wsi można odnaleźć jedynie w historycznym układzie urbanistycznym. Rozwój działań związanych ze sztuką, kreatywnością oraz ekologią doprowadziłby do utworzenia zrównoważonej społeczności, a Oksywie stałoby się czymś więcej niż tylko dzielnicą mieszkalną.

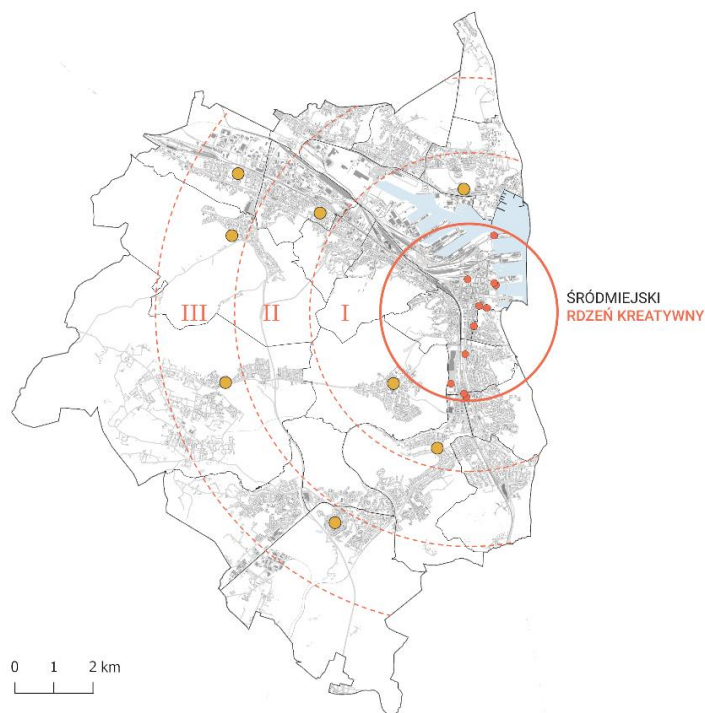
Kluczowym aspektem, na który należy zwrócić uwagę w projekcie jest integracja przestrzeni dzielnicy. Obecnie Oksywie, zarówno w świadomości mieszkańców, jak i fizycznie podzielone jest na dwie części – Oksywie Górne i Dolne. Poza brakiem połączeń komunikacyjnych, obie części dzieli także zupełnie odmienny charakter i stopień rozwoju. Oksywie Górne to głównie nowe blokowiska o dużej gęstości zaludnienia, bogate w infrastrukturę

i podstawowe usługi. Natomiast Oksywie Dolne to zabudowa głównie jednorodzinna, historyczna i komunalna, zmagająca się ze złym stanem technicznym i niedostatecznym wyposażeniem w infrastrukturę techniczną i usługi. Dodatkowo Oksywie Dolne podzielone jest na enklawy zabudowy poprzez zamknięte tereny wojskowe, co wzmaga problem dezintegracji. W kształtowaniu sieci przedsiębiorstw i działań kreatywnych należy zwrócić szczególną uwagę na to, aby połączyć problemowe obszary i tym samym zatrzeć granice pomiędzy dwiema częściami dzielnicy. W celu wzrostu integracji między mieszkańcami konieczne jest także umiejętne dobranie działań miękkich, które mają ogromny potencjał na zmianę zachowań i postaw społecznych.

10. KSZTAŁTOWANIE MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO POPRZEC KREATYWNY PLACEMAKING NA PRZYKŁADZIE OKSYWIA

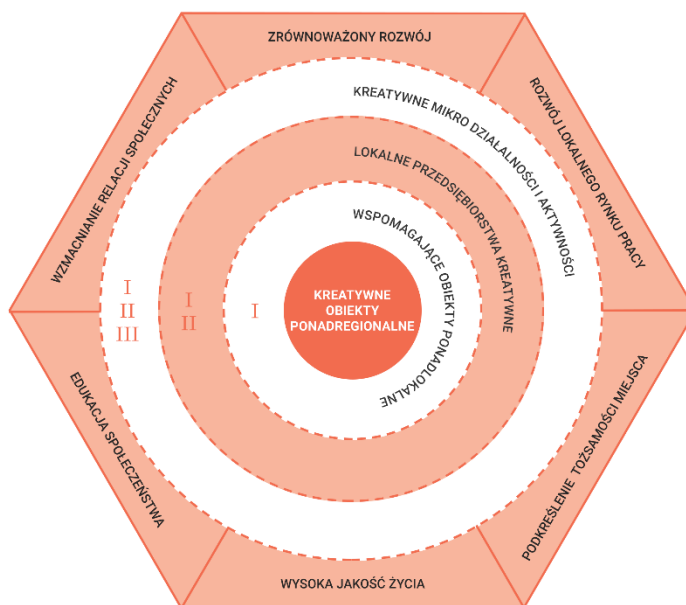
10.1. Idea kreatywnego rdzenia i ośrodków satelitarnych

W podrozdziale 8.1. opisano funkcje Śródmieścia jako rdzenia kreatywnego. Obecność ponadregionalnych instytucji działających w sektorze kreatywnym, organizacja festiwali i wydarzeń kulturalno-rozrywkowych oraz prężnie rozwijające się mniejsze przedsiębiorstwa sprawiają, że Gdynia zaczyna być określana mianem miasta kreatywnego. Jednakże jak zwrócono uwagę w podrozdziale 9.3. kreatywność miasta ogranicza się jedynie do jego ścisłego centrum, a potencjał rdzenia nie jest wykorzystywany w pozostałych dzielnicach, szczególnie tych problemowych, objętych Gminnym Programem Rewitalizacji. **Dlatego też głównym założeniem projektu jest utworzenie sieci powiązań pomiędzy rdzeniem kreatywnym a pozostałymi dzielnicami miasta.** Na utworzoną sieć składa się Śródmiejski Rdzeń Kreatywny oraz współpracujące z nim i czerpiące korzyści z jego obecności ośrodki satelitarne. W celu koordynacji procesu i równomiernego rozwoju do utworzenia ośrodków satelitarnych postanowiono wykorzystać istniejącą już sieć przystani sąsiedzkich, powstałych w ramach działalności jednostki budżetowej miasta – Laboratorium Innowacji Społecznych. Przystanie te rozłożone są równomiernie w strukturze miasta, w tym w rewitalizowanych dzielnicach Oksywie, Witomino oraz Chylonia. Jediną, dodatkową lokalizacją ośrodka, zaproponowaną przez autorkę, jest przystań w Chwarznie-Wiczlinie, której utworzenie zapewni objęcie procesem całego miasta. Na rys. 10.1. przedstawiono zaprojektowaną sieć oraz strefy oddziaływania Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego.

Rys. 10.1. Śródmiejski rdzeń kreatywny i ośrodki satelitarne
źródło: opracowanie własne

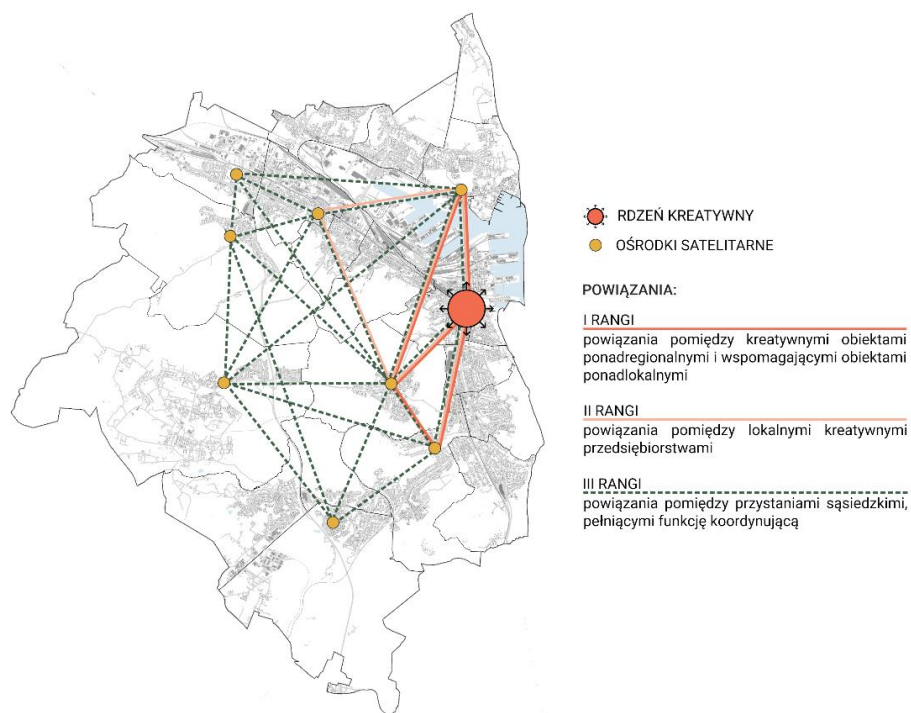
Projekt zakłada podział ośrodków satelitarnych na trzy strefy, zależne od bliskości rdzenia. Pierwsza strefa utworzona została w odległości kilometra od rdzenia, a każda kolejna o kilometr dalej. Na rys. 10.2. wyjaśniono zasady działania ośrodków satelitarnych, kierując się zasadą – im bliżej rdzenia tym ważniejsza rola w sieci. Każdą kolejną strefę charakteryzuje mniejsza liczba interakcji z rdzeniem. W I strefie – strefie bezpośredniego oddziaływania Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego – projekt zakłada utworzenie wspomagających obiektów ponadlokalnych, które współpracowałyby z obecnymi w rdzeniu kreatywnymi obiektami ponadregionalnymi. Tą strefą objęte są ośrodki: Witomino, Mały Kack oraz Oksywie, które w dalszej części pracy stanowi przykład modelowego rozwiązania ośrodka satelitarnego. W dalszej kolejności – w I i II strefie – utworzone zostaną małe i średnie lokalne przedsiębiorstwa kreatywne, które podobnie jak idea rdzenia i ośrodków, działać będą we wspólnej sieci i wpływać na rozwój całej dzielnicy. Tymi działalnościami objęte zostaną ośrodki: Oksywie, Witomino, Mały Kack oraz Chylonia. We wszystkich strefach, a zatem we wszystkich ośrodkach satelitarnych, projekt zakłada utworzenie kreatywnych mikro działalności i organizację kreatywnych aktywności, które wpływać będą na urozmaicenie oferty dzielnic, wzmocnienie ich tożsamości oraz budowanie wspólnoty. Będą to zatem jedyne działalności obecne w III strefie, obejmującej ośrodki Cisowa, Pustki Cisowskie-Demptowo, Chwarzno-Wiczlino oraz Wielki Kack, które są najbardziej oddalone od śródmiejskiego rdzenia i w których jego oddziaływanie nie jest już tak czytelne. Dzięki zaproponowanemu strefowaniu całe miasto będzie generować korzyści w postaci zrównoważonego rozwoju, wzmocnienia lokalnych rynków pracy, podkreślenia tożsamości dzielnic, wzrostu jakości życia, edukacji społeczeństwa oraz wzmocnienia relacji społecznych.

Rys. 10.2. Schemat oddziaływania rdzenia kreatywnego
źródło: opracowanie własne

Na rys. 10.3. przedstawiono opisywane powiązania w formie sieci. Wyróżniono trzy rodzaje powiązań, stosując zasadę hierarchii:

- powiązania I rangi – pomiędzy kreatywnymi obiektami ponadregionalnymi i wspomagającymi obiektami ponadlokalnymi;
Powiązania I rangi występują jedynie w I strefie, czyli w ośrodkach bezpośrednio współpracujących ze Śródmiejskim Rdzeniem Kreatywnym. Powiązania te obejmować będą lokalizację filii i wydziałów śródmiejskich instytucji w ośrodkach satelitarnych oraz utworzenie obiektów wspomagających, które będą działać komplementarnie z obiektami śródmiejskimi i dostarczać im wiedzę oraz kapitał społeczny.
- powiązania II rangi – pomiędzy lokalnymi kreatywnymi przedsiębiorstwami obecnymi w I i II strefie;
Powiązania II rangi występują w I i II strefie i obejmują zlokalizowane w nich przedsiębiorstwa kreatywne, które dzięki działalności w sieci wpływać będą na równomierny rozwój ośrodków satelitarnych i generację korzyści gospodarczych w całym regionie oddziaływania.
- powiązania III rangi – pomiędzy przystaniami sąsiedzkimi, pełniącymi funkcję koordynującą, obecnymi w I, II i III strefie.
Powiązania III rangi występują w I, II i III strefie i obejmują współpracę pomiędzy ośrodkami koordynującymi w postaci przystani sąsiedzkich. Przystanie będą współpracować razem na zasadzie wymiany wiedzy, organizacji wspólnych inicjatyw oraz wzajemnej promocji, co wpłynie na zwiększenie zaangażowania mieszkańców, wzrost zainteresowania działalnością dzielnic oraz na zmianę ich wizerunku.

Rys. 10.3. Schemat powiązań ośrodków satelitarnych
źródło: opracowanie własne

Dzięki utworzeniu spójnej sieci składającej się ze Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego i ośrodków satelitarnych, kreatywny potencjał miasta i jego dzielnic będzie w pełni wykorzystywany, a Gdynia stanie się miastem kreatywnym nie tylko w ścisłym centrum. Działania kreatywnego placemaking'u stanowią skuteczne narzędzie na każdym etapie powiązań, a zwłaszcza w powiązaniach niższej rangi, które dążą do wzmocnienia tożsamości i integracji mieszkańców. W dalszej części pracy przedstawiono Oksywie jako modelowy przykład ośrodka satelitarnego, znajdujący się w I strefie oddziaływania rdzenia i posiadający wszystkie rodzaje zaprojektowanych powiązań.

10.2. Oksywie jako modelowy przykład ośrodka satelitarnego

10.2.1. Cele, narzędzia oraz interesariusze rewitalizacji na Oksywiu przy użyciu kreatywnego placemaking'u

W celu odpowiedniego zaplanowania procesu kreatywnego placemaking'u niezbędne jest sformułowanie celów rewitalizacji oraz narzędzi, którymi będą one realizowane. Cele rewitalizacji na Oksywiu zostały sformułowane na podstawie wniosków opisanych w podrozdziale 9.3. Ich podstawą jest dążenie do przekształcenia Oksywia w dzielnicę atrakcyjną, kreatywną i zrównoważoną, której mieszkańcy są dumni z pochodzenia i tworzą silną wspólnotę. Sformułowane cele odpowiadają na problemy dzielnicy w zakresie braku integracji oraz różnorodnej oferty kulturalno-rozrywkowej, a także wzmacniają jej walory w postaci bogatego środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego. Cele rewitalizacji na Oksywiu przy użyciu kreatywnego placemaking'u, z podziałem na cele główne i szczegółowe, brzmią następująco:

- **Oksywie jako atrakcyjne miejsce do życia, którego mieszkańcy tworzą silną wspólnotę:**
 - wysoka jakość życia i zwalczanie stygmatyzacji miejsc problemowych;
 - integracja dzielnicy – połączenie funkcjonalne Oksywia Dolnego i Górnego i usunięcie mentalnej granicy pomiędzy nimi;
 - silna wspólnota i mieszkańcy zaangażowani w funkcjonowanie dzielnicy;
 - wzmocnienie tożsamości miejsca i lokalnego patriotyzmu;
- **Oksywie wykorzystujące w pełni swój kreatywny potencjał i stanowiące istotny ośrodek wspomagający Śródmieście:**
 - wzrost znaczenia dzielnicy w skali całego miasta;
 - bogata oferta kulturalno-rozrywkowa jako odpowiedź na potrzeby wyrażane przez mieszkańców;
 - rozwój lokalnego rynku pracy;
 - zbudowanie nowej historii dzielnicy i nadanie jej wyjątkowego charakteru;
- **Oksywie jako zrównoważona dzielnica:**
 - ochrona i podkreślenie wyjątkowych walorów przyrodniczych dzielnicy;
 - wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców;
 - rozwój inicjatyw proekologicznych.

Działania, dzięki którym osiągnięte zostaną powyższe cele podzielono na miękkie oraz twarde. Z perspektywy kreatywnego placemaking'u szczególne znaczenie mają zwłaszcza te pierwsze, jako że to one czynnie angażują mieszkańców i artystów w procesy przekształceń i tym samym pozwalają na współtworzenie przestrzeni z wykorzystaniem lokalnych potencjałów. Należy również pamiętać, że proces kreatywnego placemaking'u nie jest procesem skończonym. Potrzeby społeczeństwa stale się zmieniają, dlatego miejsca muszą pozostawać elastyczne. Działania twarde zapewniają niezbędną infrastrukturę i podstawy rozwoju procesu, ale to właśnie działania miękkie pomagają w zachowaniu jego ciągłości i prowadzą do osiągania pożądaných rezultatów. Wśród narzędzi rewitalizacji na Oksywiu przy użyciu kreatywnego placemaking'u wyróżniono następujące działania:

- działania miękkie:
 - warsztaty skierowane do wszystkich grup społecznych dotyczące różnorodnych dyscyplin, w tym tych związanych ze sztuką, rękodziełem oraz ogrodnictwem miejskim;
 - publiczne wykłady edukacyjne dotyczące idei zrównoważonego rozwoju i kreatywnych inicjatyw;
 - organizacja szkoleń ułatwiających podjęcie pracy;
 - organizacja wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, w tym spacerów z lokalnymi przewodnikami („Oksywski Szlak Kreatywny”), kino plenerowe i coroczny festiwal artystyczny;
 - rozszerzenie działalności miejsc aktywności lokalnej i wsparcie działalności NGO;
 - współtworzenie przestrzeni dzielnicy przy udziale społeczności lokalnej (pogłębiona partycypacja);
- działania twarde:
 - utworzenie kreatywnych syntaxów w dzielnicy – atrakcyjnych miejsc koncentrujących działania kulturalno-artystyczne;
 - stworzenie obiektów ponadlokalnych bezpośrednio współpracujących z Śródmiejskim Rdzeniem Kreatywnym;
 - utworzenie sieci kreatywnych przedsiębiorstw w dzielnicy;
 - zastosowanie proekologicznych rozwiązań w postaci zrównoważonych osiedli i ogrodów społecznych;
 - wykorzystanie sztuki do kształtowania świadomości ekologicznej mieszkańców (galeria murali).

Kreatywny placemaking zakłada współpracę na wielu poziomach oraz pogłębioną partycypację społeczną. Dlatego też kluczowe jest określenie interesariuszy procesu, których zaangażowanie jest niezbędne do osiągnięcia pożądaných celów. Wśród interesariuszy rewitalizacji na Oksywiu wyróżniono następujące podmioty:

- mieszkańcy Oksywiu;
- mieszkańcy północnych dzielnic Gdyni;

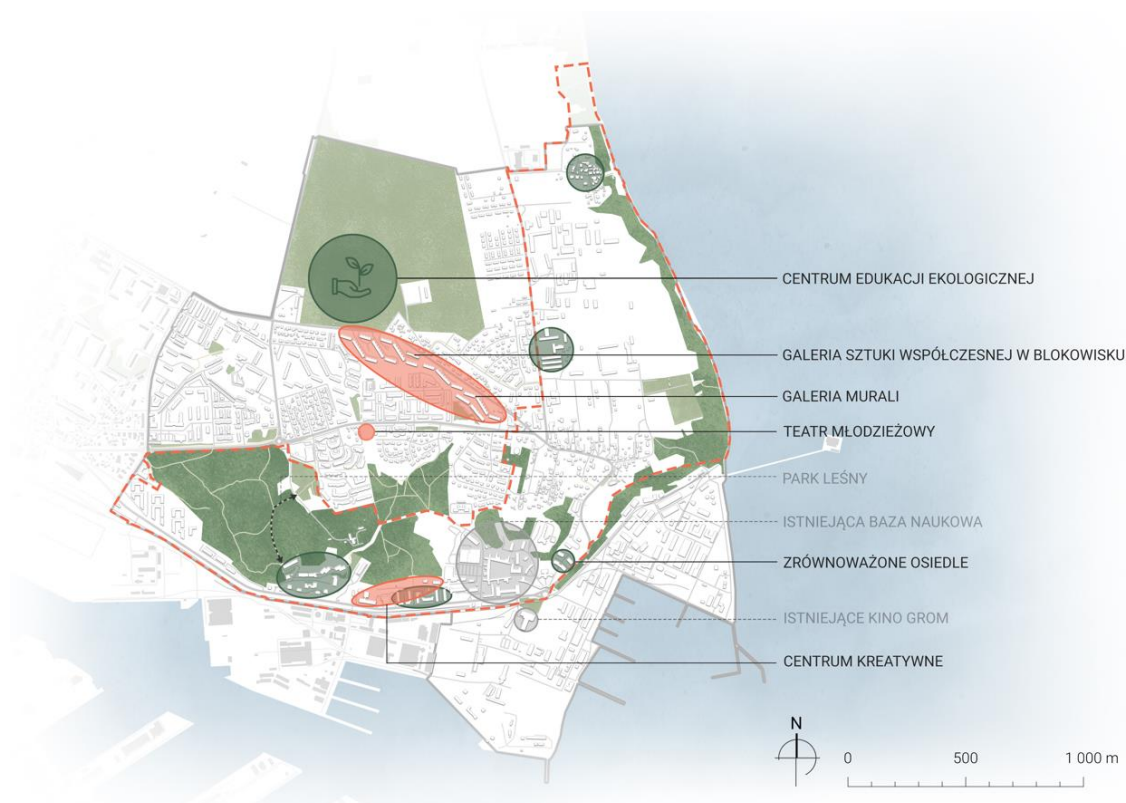
- lokalni artyści;
- małe i średnie przedsiębiorstwa;
- jednostki samorządowe:
 - związane z rewitalizacją miasta (Laboratorium Innowacji Społecznych, Biuro Planowania Przestrzennego Miasta Gdyni);
 - związane z sektorem kreatywnym (Konsulat Kultury - Gdyńskie Centrum Kultury, Gdyńskie Centrum Filmowe, Teatr Miejski im. Witolda Gombrowicza, Teatr Gdynia Główna, Pomorski Park Naukowo-Technologiczny);
 - miejsca aktywności lokalnej (Młodzieżowy Dom Kultury, Centrum Aktywności Seniora)
- instytucje kulturalno-rozrywkowe (Teatr Muzyczny im. Danuty Badaszkowej),
- organizacje pozarządowe związane z kulturą, rozrywką, integracją społeczną i kreatywnymi inicjatywami.

Wymienione osoby i jednostki stanowią ogólny zestaw potencjalnych interesariuszy procesu. W sytuacji wdrażania rozwiązań należałoby przeprowadzić szczegółową analizę w celu ich dokładniejszego rozpoznania.

10.2.2. Wizja rozwoju dzielnicy

Wizja rozwoju Oksywia w myśl idei kreatywnego placemaking'u zakłada utworzenie przestrzeni aktywnie angażujących mieszkańców przy wykorzystaniu sztuki, kreatywności oraz zrównoważonych rozwiązań. W ramach aktywizacji dolnej części dzielnicy zaproponowano rozwój przestrzeni wokół przystani sąsiedzkiej, która jak opisano w podrozdziale 10.1. stanowić będzie ośrodek koordynacji procesu. W obrębie przystani zaprojektowano kreatywne centrum Oksywia, na które składać się będą przestrzenie warsztatowe, pracownie artystyczne oraz przede wszystkim miejsce aktywności lokalnej. W centralnej części dzielnicy przewidziano lokalizację pod wspólnym dachem bezpośrednio z rdzeniem obiektu ponadlokalny – Teatr Młodzieżowy. Teatr mógłby utworzyć przestrzeń współpracy wraz z Gdyńską Szkołą Filmową, działająca w ramach Gdyńskiego Centrum Filmowego i wspólnie edukować młodych artystów i tym samym promować jeden z najbardziej popularnych sektorów w mieście. Funkcja ta dawałaby także potencjał do nawiązania współpracy z dużymi instytucjami kulturalnymi w Śródmiejskim Rdzeniu Kreatywnym, takimi jak: Teatr Miejski im. Witolda Gombrowicza, Teatr Gdynia Główna, czy Teatr Muzyczny, co pobudziłoby rozwój gospodarczy w całej dzielnicy. W centralnej części Oksywia przewidziano też działalność w postaci Galerii Sztuki Współczesnej w Blokowisku oraz Galerii Murali, stanowiące przestrzeń prezentacji prac lokalnych artystów. W górnej części Oksywia – w miejscu ogródków działkowych przewidziano lokalizację Centrum Edukacji Ekologicznej, będące kolejnym obiektem o zasięgu ponadlokalnym. Centrum byłoby przestrzenią edukacji mieszkańców całego miasta w zakresie zrównoważonych rozwiązań, a także przestrzenią integracji i budowania wspólnoty. W ramach proekologicznych rozwiązań, w dzielnicy przewidziano także lokalizację zrównoważonych osiedli, pod które wybrano problemowe obszary mieszkaniowe, w tym przynależne do miasta nieruchomości komunalne. Ze względu na istotne znaczenie dla sektora kreatywnego, w wizji rozwoju dzielnicy wzięto również pod uwagę istniejący

obiekt naukowy w postaci Akademii Marynarki Wojennej oraz istniejący obiekt kulturowy w postaci Teatr Grom. Pierwszy z nich stanowi istotny punkt przyciągający młody kapitał społeczny oraz dający potencjał rozwoju funkcji badawczej na Oksywiu. Drugi posiada natomiast bogatą historię i chociaż od 1996 roku nie pełni funkcji teatralnej, stanowiąc jedynie salę widowiskową, wciąż jest to istotny obiekt na kulturowej mapie dzielnicy. Oba obiekty stanowią własność wojskową, dlatego też projekt nie zakłada ingerencji w ich strukturę. W wizji oznaczono także projektowany Park Leśny, który w najbliższych latach ma połączyć obie części dzielnicy, ze względu na jego istotne znaczenie w fizycznej integracji Oksywia.

Rys. 10.4. Wizja rozwoju Oksywia jako kreatywnego ośrodka satelitarne
źródło: opracowanie własne

Centrum Edukacji Ekologicznej

Centrum Edukacji Ekologicznej to przestrzeń wymiany wiedzy na temat praktyk, innowacji, a także codziennych nawyków w zakresie świadomości ekologicznej oraz dbałości o środowisko przyrodnicze. Projekt zakłada utworzenie upraw miejskich, przestrzeni warsztatowych oraz miejsca spotkań wśród istniejących ogródków działkowych. Co istotne zamiarem projektu nie jest likwidacja ogródków, a jedynie zajęcie części ich powierzchni pod stworzenie przestrzeni, z której będą mogli korzystać mieszkańcy całej dzielnicy i nie tylko. W obecnym stanie ogródki działkowe zajmują znaczną część powierzchni dzielnicy, która dostępna jest tylko dla posiadaczy działek. Powstałe w tym miejscu plenerowe centrum stanowiłoby miejsce aktywności lokalnej, czynnie angażujące mieszkańców w funkcjonowanie Oksywia i dbałość o jego wyjątkowe walory naturalne. W ramach programu Centrum Edukacji Ekologicznej mieszkańcy współtworzyliby przestrzeń upraw miejskich, zdobywając wiedzę na temat korzyści

hodowli żywności w mieście oraz integrując się poprzez wspólne działanie. W przestrzeniach warsztatowych cyklicznie odbywałyby się warsztaty ekologiczne oparte przede wszystkim na ćwiczeniach angażujących każdego uczestnika oraz wykłady dotyczące idei zrównoważonego rozwoju i zagadnień takich jak żywność w mieście, zero waste, problematyka zanieczyszczeń, zdrowie społeczeństwa oraz ekologiczne innowacje. Program dostosowany byłby do potrzeb osób w każdym wieku i niezależnie od sprawności fizycznej, tak aby każdy mógł się zaangażować w jego funkcjonowanie. Centrum Wymiany Wiedzy Ekologicznej poprzez swoją działalność stanowiłoby istotne wsparcie w budowaniu silnej wspólnoty, która jest świadoma otaczającego ją środowiska i kluczowego znaczenia proekologicznych rozwiązań w mieście. Projekt stanowiłby także kluczowy punkt na mapie całej Gdyni, stanowiąc przestrzeń promocji i szerzenia wiedzy na temat istotnych aspektów zrównoważonego rozwoju miasta.

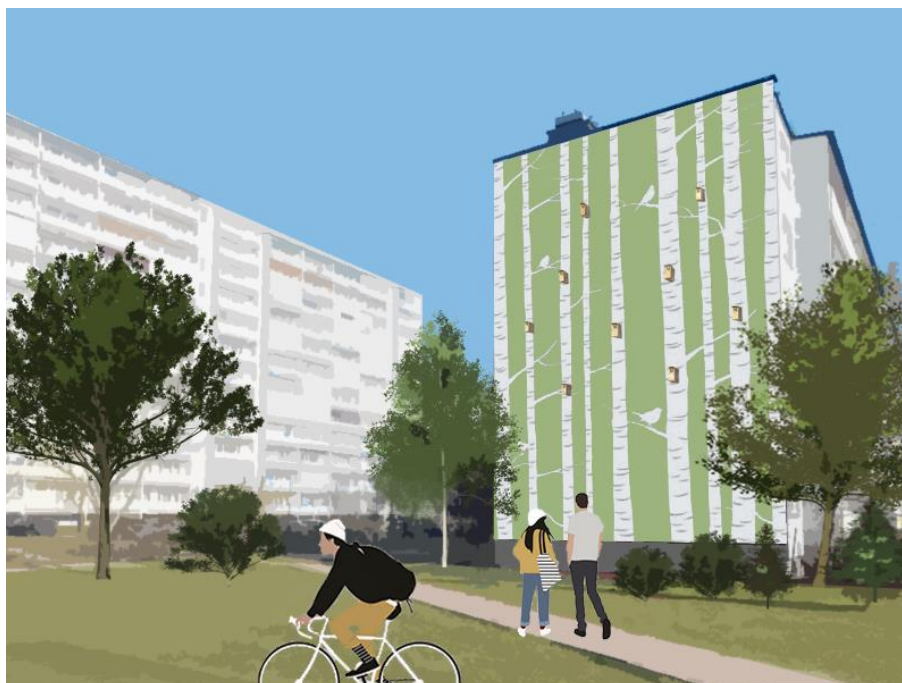

Rys. 10.5. Centrum Edukacji Ekologicznej
źródło: opracowanie własne

Galeria Sztuki Współczesnej w Blokowisku + Galeria Murali

Galeria Sztuki Współczesnej w Blokowisku to projekt zainspirowany działalnością centrum Plama w Gdańsku, które czynnie edukuje społeczeństwo w zakresie kultury oraz promuje młodych artystów. Głównym celem galerii byłaby właśnie promocja młodych, lokalnych artystów i ich prac. Pod funkcję galerii przeznaczony można byłby istniejący pawilon w postaci garaży, którego lokalizację wskazuje znacznik na rys. 10.x. Ich likwidacja jest uzasadniona ze względu na dużą ilość miejsc postojowych w sąsiedztwie. Galeria stanowiłaby miejsce wystaw uczniów i studentów kierunków artystycznych, a także wszelkich artystów, których dzieła wpisywałyby się w profil działalności. Cyklicznie w ramach programu galerii odbywałyby się także wystawy plenerowe oraz projekcje filmowe w kinie plenerowym. Galeria stanowiłaby także podmiot odpowiedzialny za organizację wspomnianego w podrozdziale 10.2.3. corocznego festiwalu artystycznego. Istnienie galerii ściśle powiązane byłoby z planowaną Galerią Murali, których utworzenie mogłoby powstać z inicjatywy lokalnych artystów. Główną tematyką powstałych murali

byłyby zagadnienia dbałości o środowisko, dzięki czemu potencjał sztuki opisany w podrozdziale 5.3. zostałyby wykorzystane do kształtowania świadomości ekologicznej mieszkańców. Poza samym przekazem murale mogłyby wpisywać się w ideę zrównoważonego rozwoju także w aspekcie technicznym – w dzisiejszych czasach co raz bardziej popularne stają się ekologiczne murale, które dzięki pokryciu specjalną powłoką oczyszczają powietrze. Realizacje łączące oba te aspekty można odnaleźć w wielu miastach Polski – Warszawie, Poznaniu, Katowicach czy Kielcach. Poza wykorzystaniem oczyszczającej farby, murale można także wzbogacić o funkcje ekologiczne montując na nich budki lęgowe dla ptaków. Przykład takiego muralu, autorstwa Traffic Design, można odnaleźć w samej Gdyni na budynku Szkoły Podstawowej nr 23 przy ulicy Grottgera. Poniższy rysunek prezentuje potencjalne rozwiązanie w projektowanej Galerii Murali.

Rys. 10.6. Galeria Murali
źródło: opracowanie własne

Osiedle zrównoważone

Osiedla zrównoważone zaprojektowano w miejscach problemowych zespołów mieszkaniowych. Cztery z pięciu projektowanych osiedli stanowią nieruchomości komunalne, zmagające się z problemami społecznymi oraz technicznymi, pozostałe osiedle zmagają się jedynie z problemami natury technicznej. We wszystkich tych lokalizacjach idea rozwoju zrównoważonych społeczności mogłaby odpowiedzieć na te problemy oraz wzmocnić tamtejsze wspólnoty. Projekt osiedli zrównoważonych zakłada zbudowanie silnych wspólnot, które integrują się w celu wspólnego dbania o ich sąsiedztwa. W ramach projektów przestrzenie podwórek zostałyby wzbogacone o miejsca integracji, ogrody społeczne oraz rozwiązania w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury. Wśród proekologicznych rozwiązań projekt przewiduje wykorzystanie idei upcycling'u i stworzenie mebli miejskich oraz elementów infrastruktury z materiałów z odzysku, umieszczenie zbiorników magazynujących wodę deszczową, a także

powstanie ogrodów deszczowych, łąk kwiatnych oraz hoteli dla owadów. Całość stanowiłaby przestrzeń koegzystencji człowieka z naturą i apel do mieszkańców o większą dbałość o otaczające środowisko. Poniższy rysunek prezentuje potencjalne rozwiązanie osiedla zrównoważonego na przykładzie historycznej wojskowej zabudowy mieszkalnej przy ul. Arciszewskich.

Rys. 10.7. Osiedle zrównoważone przy ulicy Arciszewskich
źródło: opracowanie własne

Centrum Kreatywne

Centrum Kreatywne to główne miejsce aktywności lokalnej mieszkańców i główne źródło kreatywności na Oksywiu. Na całość założenia składa się przestrzeń istniejącej przystani sąsiedzkiej oraz powstała w miejscu opuszczonych zabudowań warsztatownia. Przystań sąsiedzka, jak wspomniano w podrozdziale 10.1. stanowiłaby ośrodek koordynujący powstałe w ramach projektu przestrzenie kreatywne. Jako środek promocji powstałych przestrzeni jej program wzbogacono by o spacer z lokalnymi przewodnikami po tzw. „Oksywskim Szlaku Kreatywnym”, łączącym kreatywne, kulturowe oraz historyczne przestrzenie dzielnicy, a także jej starą historię z nową. Obecna działalność przystani już w obecnym stanie wpisuje się w ideę projektu. Na jej program składa się szereg aktywności sportowych, rekreacyjnych oraz kreatywnych, takich jak ogród społeczny, kino plenerowe czy warsztaty z malarstwa i szycia. Mieszkańcy mają także możliwość zgłaszania własnych inicjatyw, które chcieliby zrealizować w przystani. Obiekt wyposażony jest w szereg przystosowanych do wymienionych aktywności sal, w tym w pracownię artystyczną. Powstała w miejscu opuszczonego budynku warsztatownia stanowiłaby rozszerzenie tej działalności i stworzyłaby warunki do rozwoju kreatywnych działalności także w plenerze. Zaprojektowana przestrzeń stałaby się miejscem osobistego

rozwoju oraz pogłębiania pasji i zainteresowań, a także wzmacniania wzajemnych relacji sąsiedzkich.

Rys. 10.8. Centrum Kreatywne
źródło: opracowanie własne

Sieć przedsiębiorstw kreatywnych

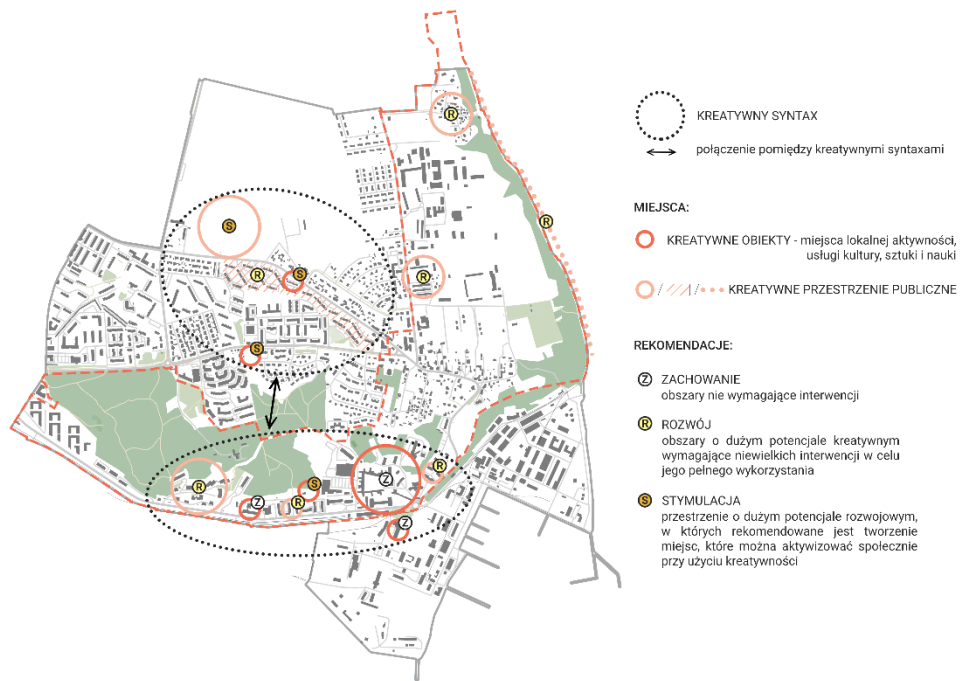
Zaprojektowane przestrzenie kreatywne przyczyniłyby się do rozwoju sieci przedsiębiorstw kreatywnych na Oksywiu. Na rys. 10.9. oznaczono istniejące przedsiębiorstwa oraz zasięg oddziaływania projektowanych przestrzeni. Powstałe przestrzenie kreatywne stanowiłyby swego rodzaju bieguny wzrostu, pobudzające rozwój gospodarczy całej dzielnicy i tworzące warunki do rozwoju firm pochodzących z tego samego lub pokrewnych sektorów. Ze względu na obecność wielu terenów zamkniętych, związanych z obecnością działalności wojskowej i stanowiących istotne bariery rozwojowe, rozwój sieci we wschodniej części dzielnicy nie był możliwy. W wyniku zaprojektowanych rozwiązań w centrum dzielnicy powstałby klaster kreatywny, wzmacniający lokalny rynek pracy i przynoszący przedsiębiorstwom szereg korzyści w postaci przepływu wiedzy i innowacji oraz przyciągania nowych zasobów.

Rys. 10.9. Sieć przedsiębiorstw kreatywnych na Oksywiu
źródło: opracowanie własne

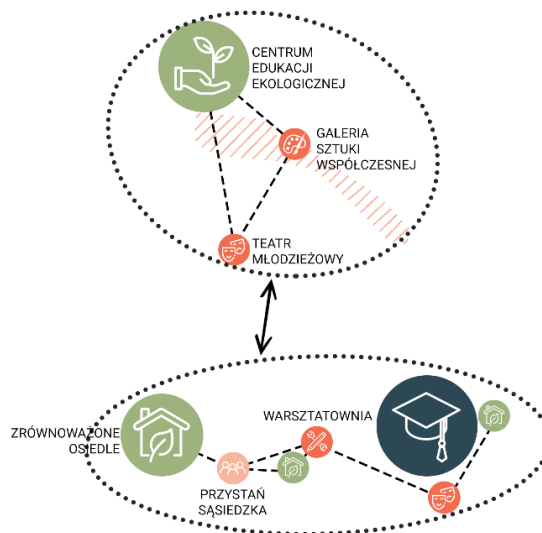
10.2.3. Projekt kreatywnych syntaxów na Oksywiu

Projektowane przestrzenie i obiekty rozlokowano równomiernie w całej dzielnicy, z zamiarem utworzenia kreatywnych syntaxów. Zastosowana metoda została opisana w podrozdziale 5.1.2. Na potrzeby projektu zdecydowano się na jej uproszczenie i zrezygnowano z określania wskaźników jakości walorów przestrzennych, jako że ze względu na rozmiar obszaru aplikacyjnego, jak i kompleksowość samego zagadnienia stanowiłoby to materiał na osobną pracę. Wykorzystano, jednakże sposób podziału kreatywnych aktywności na miejsca oraz przestrzenie publiczne oraz propozycję rekomendacji w zakresie rozwoju przestrzeni. W wyniku zaproponowanych rozwiązań w dzielnicy utworzono dwa kreatywne syntaxy – w dolnej i górnej części Oksywia, przedstawione na rys. 10.10. Łączą je przede wszystkim przewidziane działania miękkie, ale także fizyczne połączenie w postaci planowanego Parku Leśnego. Jako obszary do zachowania przeznaczono istniejącą przystań sąsiedzka, która nie wymaga ingerencji ze względu na program odpowiadający przewidzianym rozwiązaniom oraz bazę naukową w postaci Akademii Marynarki Wojennej i Teatr Grom, w których działalność, ze względu na prywatny charakter, nie jest możliwe ingerowanie. Wśród przestrzeni do rozwoju przewidziano lokalizacje, które wymagają jedynie niewielkich ingerencji w celu utworzenia kreatywnych przestrzeni. Są to zrównoważone osiedla, galeria murali oraz bulwar, który, pomimo iż spełnia swoją funkcję warto by wzbogacić o rozwiązania WSUD, opisane w podrozdziale 3.2. Wśród przestrzeni do stymulacji wyróżniono miejsca, które należy utworzyć od podstaw, czyli Centrum Edukacji Ekologicznej, Galeria Sztuki Współczesnej w Blokowisku, Teatr Młodzieżowy oraz pracownie artystyczne i warsztatownię w Centrum Kreatywnym.

Rys. 10.10. Projekt kreatywnych syntaxów na Oksywiu
źródło: opracowanie własne

Na rys. 10.11. przedstawiono schemat funkcjonowania zaprojektowanych kreatywnych syntaxów. Pierwszy syntax, zlokalizowany w dolnej części Oksywia, składa się z Kreatywnego Centrum w postaci przystani sąsiedzkiej oraz warsztatowni, zrównoważonych osiedli, ośrodka naukowego oraz istniejącego Teatru Grom. Drugi syntax, zlokalizowany w górnej części Oksywia, zbudowany jest z Centrum Edukacji Ekologicznej, Galerii Sztuki Współczesnej w Blokowisku wraz z Galerią Murali oraz Teatru Młodzieżowego. Oba syntaxy łączy projektowany Park Leśny, który w przyszłości stanowić będzie jedną z głównych przestrzeni publicznych na Oksywiu, a także istotny łącznik pomiędzy obiema częściami dzielnicy.

Rys. 10.11. Schemat funkcjonowania zaprojektowanych kreatywnych syntaxów
źródło: opracowanie własne

10.2.4. Podsumowanie i uzasadnienie przyjętych rozwiązań projektowych

Utworzenie czytelnej sieci ośrodków satelitarnych wokół Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego pozwoli na pełne wykorzystanie kreatywnego potencjału Gdyni i jej dzielnic. Działając w sieci, korzyści rozwoju sektora kreatywnego odczuwać będzie całe miasto, a nie tylko jego ścisłe centrum. Dzięki hierarchizacji powiązań pomiędzy ośrodkami i podziale na strefy, rozwój społeczno-gospodarczy miasta będzie postępował w równomierny, zrównoważony sposób. Korzyści z obecności w sieci odczuwać będą nie tylko lokalne rynki pracy, ale przede wszystkim mieszkańcy, którzy zyskają ciekawą ofertę kulturalno-rozrywkową w dzielnicy oraz wiele możliwości zaangażowania się w funkcjonowanie swojego sąsiedztwa. Jako główny cel przyjętych rozwiązań można zatem uznać aktywizację mieszkańców, którzy dzięki otrzymanym możliwościom wykazywać będą większe zaangażowanie, świadomość oraz przywiązanie do swojego miejsca zamieszkania. Modelowe rozwiązanie ośrodka satelitarnego na przykładzie Oksywia pokazuje możliwości rozwoju, wynikające z obecności w sieci. Docelowo projekt zakłada, że każdy z ośrodków satelitarnych zostanie wzbogacony o podobne rozwiązania dostosowane do lokalnych uwarunkowań. Przykład Oksywia pokazuje w jakim kierunku zmiany te mogłyby postępować. Przyjęte rozwiązania zostały opracowane w sposób pozwalający na zrównoważony rozwój sektora kreatywnego. Biorąc pod uwagę wnioski zawarte w rozdziale siódmym, projekt dąży do jak najskuteczniejszego wykorzystania narzędzia kreatywnego placemaking'u i jego potencjału do rewitalizacji w celu stworzenia zrównoważonej dzielnicy. W zaprojektowanych przestrzeniach: Centrum Edukacji Ekologicznej, Galerii Sztuki Współczesnej w Blokowisku, Centrum Kreatywnym i w osiedlach zrównoważonych, istotne znaczenie przypisuje się proekologicznym rozwiązaniom, takim jak ogrody społeczne, osiedla zrównoważone i wykorzystanie sztuki jako narzędzia kształtowania świadomości mieszkańców. Powstałe przestrzenie kreatywne zostały zaprojektowane z myślą o mieszkańcach i ich potrzebach i w domyśle mają być przez nich współtworzone. Kluczową rolę odgrywają zatem działania miękkie, które stanowią podstawę kreatywnego placemaking'u. Dzięki aktywnemu zaangażowaniu mieszkańców poprzez różnorodną ofertę warsztatów, zajęć i wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, projekt dąży do zbudowania silnej wspólnoty i integracji obu części Oksywia. Rozwiązania w jak największym stopniu bazują na lokalnym potencjale miejsc, a sztuka i kreatywność pozwalają na podkreślenia istniejącej historii i zbudowanie nowej – Oksywia jako atrakcyjnej, zrównoważonej i konkurencyjnej dzielnicy Gdyni.

11. PODSUMOWANIE

Niniejsza praca pokazuje w jaki sposób kreatywny placemaking może zostać wykorzystany w kształtowaniu miasta zrównoważonego. Zdobyta wiedza teoretyczna oraz przestudiowane przypadki stanowią dowód na to, że proces ten może znacząco przyczynić się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Kreatywny placemaking, dzięki umiejętnemu połączeniu działań twardych i miękkich może być z powodzeniem wykorzystywany do rewitalizacji problemowych obszarów miejskich i zmiany ich wizerunku. Przede wszystkim jest to proces charakteryzujący się znaczącą skutecznością w kształtowaniu świadomości mieszkańców i budowaniu silnej, zrównoważonej społeczności. Ze względu na kompleksowość zagadnienia jakim jest kształtowanie miasta zrównoważonego, należy jednak pamiętać, że kreatywnego placemaking'u nie można traktować jako samodzielnego narzędzia w osiągnięciu zrównoważenia, ale jako jedno z narzędzi. W części aplikacyjnej przedstawiono potencjał kreatywnego placemaking'u w rewitalizacji na przykładzie dzielnicy Oksywie w Gdyni. W zaprojektowanej sieci Śródmiejskiego Rdzenia Kreatywnego i ośrodków satelitarnych, Oksywie zyskało znaczącą rolę w strukturze miasta, stanowiąc ośrodek bezpośrednio współpracujący z rdzeniem. Hierarchizację powiązań pomiędzy ośrodkami opracowano w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego we wszystkich ośrodkach objętych siecią. Dzięki obecności w sieci dzielnice będą odczuwać korzyści w postaci wzmocnienia lokalnego rynku pracy, wzrostu jakości życia i przede wszystkim aktywizacji mieszkańców. Projekt na Oksywiu pokazuje jak rozwój przestrzeni kreatywnych może przyczynić się do stworzenia atrakcyjnej, zrównoważonej dzielnicy ze silną wspólnotą lokalną. Ich program został opracowany w taki sposób, aby w jak największym stopniu angażować mieszkańców w funkcjonowanie dzielnicy i współtworzenie jej przestrzeni oraz odpowiedzieć na potrzeby związane z brakiem atrakcyjnej oferty kulturalno-rozrywkowej i problemem dezintegracji. Nastawienie na lokalność, zastosowanie proekologicznych rozwiązań i działania dążące do kształtowania świadomości mieszkańców wpisują się w ideę zrównoważonego rozwoju i prowadzą do zbudowania odpowiedzialnej, zrównoważonej społeczności, stanowiącej podstawę miasta zrównoważonego.

SPIS LITERATURY

1. Augé M.: *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011
2. Biedrońska A.: *Osiedle ekologiczne jako model zrównoważonej społeczności*, W: BIWA 1: Problemy jakości środowiska w kontekście zrównoważonego rozwoju, Gliwice 2015
3. Borrup T.: *Creative Placemaking: Arts and Culture as a Partner in Community Revitalization*. Fundamentals of Arts Management, Massachusetts 2016
4. *Creative Economy Report 2010. Creative Economy: A Feasible Development Option*, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva 2010
5. Deklaracja Przyszłość jakiej chcemy, ONZ, Rio de Janeiro 2012
6. Dolman N., Savage A., Ogunyoye F.: *Water-sensitive urban design: Learning from experience*. W: Municipal Engineer, Londyn 2013
7. Domanowska M.: *Inicjatywy społeczne jako wyznaczniki nowych tendencji w kształtowaniu proekologicznych przestrzeni w miastach*. W: Technical Issues, Warszawa 2015
8. Dymnicka M.: *Od miejsca do nie-miejsca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011
9. Dziadzia B.: *Kiedy sztuka wytwarza kapitał, Zaangażowanie i sztuka w przestrzeni publicznej*, Fundacja Animacji Społeczno-Kulturalnej, Bielsko-Biała 2015
10. Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010
11. Gehl J.: *Życie między budynkami*. Island Press, Waszyngton 2010
12. *Gminny Program Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017-2026*, Gdynia 2017
13. Grodach C.: *Arts, Gentrification and Planning for Creativity*. Carolina Planning Journal, Brisbane 2016
14. Havik K., Pluumbi D.: *Urban Commoning and Architectural Situated Knowledge: The Architects' Role in the Transformation of the NDSM Ship Wharf, Amsterdam*. W: Architecture and Culture, Londyn 2020
15. Hough M.: *Principles for Regional Design*. W: The Urban Design Reader; Nowy Jork 2007
16. *How to do Creative Placemaking?* National Endowment for the Arts, Waszyngton 2016
17. Hoyer J., Dickhaut W., Kronawitter L., Weber B.: *Water Sensitive Urban Design. Principles and Inspiration for Sustainable Stormwater Management in the City of the Future. Manual*. Uniwersytet HafenCity, Hamburg 2006
18. Jacobs J.: *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*. Fundacja Centrum Architektury, Warszawa 2014
19. *Jak przetworzyć miejsce? Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Project for Public Space, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011
20. Jałowiecki B.: *Miejsce, przestrzeń, obszar*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Stowarzyszenie, Łódź 2011

21. Januchta-Szostak A.: *Miasto w symbiozie z wodą*. W: Czasopismo Techniczne, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2017
22. Kelkar N., Spinelli G.: *Building social capital through creative placemaking*. Strategic Design Research Journal, Londyn 2016
23. Kwon M.: *Sztuka publiczna w przestrzeni: integracja czy interwencja*, W: Kultura Współczesna nr 4, Warszawa 2009
24. Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008
25. Legutko-Kobus P.: *Adaptacja do zmian klimatu jako wyzwanie polityki rozwoju miast w kontekście krajowym i europejskim*. W: Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 2017
26. *Local Governments' Response to Agenda 21: Summary Report of Local Agenda 21 Survey with Regional Focus*, International Council for Local Environmental Initiatives, Toronto 2002
27. Lorens P.: *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*. Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2010
28. Lynch K.: *Obraz miasta*, Wydawnictwo Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1960
29. Lynch K.: *The Image of the Environment and The City Image and Its Elements*. W: The Urban Design Reader, Nowy Jork 2007
30. Markusen A., Gadwa A.: *Creative Placemaking, Executive Summary*. National Endowment for the Arts, Waszyngton 2010
31. McDonald S., Malys N., Maliene V.: *Urban Regeneration for Sustainable Communities: A Case Study*. W: Baltic Journal on Sustainability, Manchester 2009
32. Mierzejewska L.: *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010
33. Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2
34. Namyślak B.: *Działalności twórcze a rozwój miast. Przykład Wrocławia*. W: Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 30, Wrocław 2013
35. *Nasza Wspólna Przyszłość*. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju, Oxford 1987
36. Niziołek K.: *Przestrzeń miasta – przestrzeń sztuki. Sztuka publiczna w Białymstoku*, W: Rocznik Białostocki t.19, Białystok 2014
37. Orchowska A.: *Atrakcyjna przestrzeń rekreacyjna miasta odpowiedzią na potrzeby społeczne mieszkańców*. W: Środowisko Mieszaniowe, Kraków 2016
38. Pallarés V., Castellanos I.: *Public participation process as a tool for innovation in the design of public spaces. The case of Superkilen Park by Bjarke Ingels Group*. University of Alicante, Alicante 2016

39. Pazder D.: *Applying the Idea of Creativity – Creative Syntax as a Tool of Placemaking. Case Study of Downtown Area of Poznan in Poland*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Poznań 2019
40. Piotrowska A.: *W poszukiwaniu odrodzenia miejskiego – OFF Piotrkowska Center jako przykład nowych tendencji społeczno-kulturowych w miejskich przestrzeniach*. W: Zeszyty Wiejskie, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014
41. Płachciak A.: *Idea zrównoważonego rozwoju jako zasada sprawiedliwości*. W: *Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym*, 2009, nr 1
42. *Poradnik Adaptacji Miasta do Zmiany Klimatu*. Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2019
43. *Portrety Dzielnic. „Szczęśliwa Gdynia” badanie jakości życia mieszkańców Gdyni 2020*, Gdynia 2020
44. *Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2017
45. *Public Art Network Council: Green Paper*. American for the Arts, Waszyngton 2014
46. Relph E.: *Prospects for Places*. W: *The Urban Design Reader*, Nowy Jork 2007.
47. Rembeza M.: *Creative Placemaking In Poland. Can Art Become An Effective Tool Of Urban Regeneration?!* Social Sciences & Arts Sgem 2018, Wiedeń 2018
48. Rembeza M.: *Shaping Places Through Art. The Role of Creative Placemaking in Philadelphia*. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts: SGEM 2016, Albena 2016
49. Sadik-Khan J., Solomonow S.: *Walka o ulice. Jak odzyskać miasto dla ludzi*. Wysoki Zamek, Kraków 2017
50. Schneekloth L.H., Shibley R.G.: *The Practice of Placemaking*. Arch. & Comport. / Arch. & Behav., Nowy Jork 1993
51. Słodczyk J.: *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*. W: *Prace i Studia Geograficzne*, nr 65.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020
52. Sobol A.: *Wpływ Partycypacji Obywatelskiej na Zrównoważony Rozwój – Przykład Miasta Zabrze*. W: *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej.*, Katowice 2017
53. Stangel M.: *Kształtowanie Współczesnych Obszarów Miejskich w Kontekście Zrównoważonego Rozwoju*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013
54. Strzelecka E.: *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011
55. Sttetner M.: *Rewitalizacja zabudowy śródmiejskiej kluczem do zrównoważonego rozwoju małych miast*. W: *Zrównoważony Rozwój – Debiut Naukowy 2014*, Rada Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2015
56. *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gdyni*, Gdynia 2019

57. Szmytkowska M.: *Kreacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017
58. Tuan Yi-Fu: *Przestrzeń i miejsce*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987
59. UNCTAD: *Creative Economy Report 2008. The Challenge of Assessing the Creative Economy: towards Informed Policy-making*. Nowy Jork 2008
60. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015 poz. 1777)
61. Van den Kamp L.: *The heritagization of post-industrial re-development and social inclusion in Amsterdam*. W: *Journal of Urban Cultural Studies*, Amsterdam 2019
62. Vernon B., Tiwari R.: *Place-making through Water Sensitive Urban Design*. W: *Sustainability*, Curtin University of Technology, Perth 2009
63. Whyte W.H.: *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces, Waszyngton 2001
64. Wojtowicz-Jankowska D.: *Rewitalizująca rola sztuki w miejskiej przestrzeni publicznej*, W: *Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*, Warszawa 2019
65. Wyckoff M.: *Definition of placemaking: four different types*. Mlplace Partnership Initiative, Michigan 2014
66. *Zrozumieć adaptację do zmian klimatu. Mini poradnik*. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Warszawa 2019
67. *Zrównoważone Miasta. Życie w Zdrowej Atmosferze*. UN Global Compact Network Poland, Katowice 2016

SPIS ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH

1. <http://www.evadeklerk.com/en/ndsm-werf/> [data dostępu: 30.04.2021r.]
2. <https://arquikunst.wordpress.com/2014/07/28/the-renewal-of-ndsm-wharf-amsterdam-noord/> [data dostępu: 30.04.2021r.]
3. <https://ijhallen.nl/en/index.php> [data dostępu: 02.05.2021r.]
4. <https://noorderlichtcafe.nl/en/about-us/#about-us> [data dostępu: 02.05.2021r.]
5. <https://piotrkowskacenter.pl/fern-office/> [data dostępu: 14.05.2021r.]
6. <https://piotrkowskacenter.pl/historia/> [data dostępu: 14.05.2021r.]
7. <https://piotrkowskacenter.pl/teal-office/> [data dostępu: 14.05.2021r.]
8. <https://sustain.org/about/what-is-a-sustainable-community/> [19.04.2021r.]
9. <https://www.blog.urbact.eu/2017/11/from-placemaking-to-placekeeping/> [data dostępu: 18.03.2021r.]
10. <https://www.cnu.org/publicsquare/four-types-placemaking> [data dostępu: 10.03.2021r.]
11. <https://www.cpcommunities.org/post/fighting-gentrification-with-creative-placemaking> [data dostępu: 18.03.2021r.]
12. <https://www.explorewithecokats.com/ndsm-wharf-sustainable-hotspot-amsterdam/> [data dostępu: 02.05.2021r.]
13. <https://www.miesarch.com/work/2780> [data dostępu: 09.05.2021r.]
14. <https://www.muralarts.org/about/> [data dostępu: 21.03.2021r.]
15. <https://www.muralarts.org/ignite/> [data dostępu: 21.03.2021r.]
16. <https://www.planning.org/greatplaces/spaces/2010/campusmartiuspark.htm> [data dostępu: 10.03.2021r.]
17. <https://www.pps.org/article/creative-communities-and-arts-based-placemaking> [data dostępu: 28.02.2021r.]
18. <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking> [data dostępu: 21.02.2021r.]
19. <https://www.pps.org/projects/the-beach-at-campus-martius> [data dostępu: 10.03.2021r.]
20. https://samorzad.nid.pl/baza_wiedzy/placemaking-jako-metoda-pracy-z-lokalna-spolecznościa/ [data dostępu: 21.02.2021r.]

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 3.1. Wymiary zrównoważonego rozwoju miasta	11
Rys. 3.2. Cele rewitalizacji	13
Rys. 3.3. Idea Water Sensitive Urban Design.....	18
Rys.3.4. Water Sensitive Urban Design na osiedlu Piekenhoef w Holandii	19
Rys. 4.1. Główne założenia idei placemaking'u	25
Rys. 4.2. Cechy jakościowych miejsc	27
Rys. 4.3. Typy placemaking'u	29
Rys.4.4. Campus Martius Park w Detroit przed i po rewitalizacji przy użyciu strategicznego placemaking'u	30
Rys.4.5. Times Square w 2009 roku przed i po zastosowaniu idei taktycznego placemaking'u	32
Rys. 5.1. Klasyfikacja sektorów kreatywnych UNCTAD	35
Rys. 5.2. Rekomendacje Dominiki Pazder dotyczące interwencji w wyznaczonych kreatywnych syntaxach śródmieścia Poznania.....	37
Rys. 5.3. Główne założenia idei kreatywnego placemaking'u	38
Rys. 5.4. Rola sztuki, kultury i kreatywności w kształtowaniu miejsc i świadomości społecznej	41
Rys. 5.5. Mural "Peace Wall" w Gray's Ferry	45
Rys. 6.2. Delimitacja Amsterdam Noord i nabrzeża NDSM.....	48
Rys. 6.3. Eye Filmmuseum i kawiarnia De Ceuvel, Amsterdam Noord.....	49
Rys. 6.4. NDSM Wharf w czasie funkcjonowania stoczni, po jej upadku i po rewitalizacji.....	50
Rys. 6.5. Plan parteru i pierwszego piętra budynku NDSM	51
Rys. 6.6. Strefa artystyczna – Kunststad, NDSM Wharf	52
Rys. 6.7. IJ Hallen i Café Noorferlicht, NSDM Wharf.....	53
Rys. 6.8. Delimitacja Nørrebro i parku Superkilen	54
Rys. 6.9. Teren parku Superkilen przed i po rewitalizacji	56
Rys. 6.10. Obiekty w Superkilen zaproponowane bezpośrednio przez mieszkańców (z lewej) i obiekty wybrane w trakcie „ekstremalnej partycypacji” (z prawej).	58
Rys. 6.11. Plac Czerwony, Superkilen	59
Rys. 6.12. Plac Czarny, Superkilen.....	59
Rys. 6.13. Zielony Park, Superkilen	60
Rys. 6.14. Delimitacja Śródmieścia i OFF Piotrkowskiej	62

Rys. 6.15. Teren fabryki Ramischa w czasie funkcjonowania przemysłu włókienniczego, po jego upadku i po utworzeniu OFF Piotrkowskiej	63
Rys. 6.16. Podwórko na OFF Piotrkowskiej.....	65
Rys. 6.17. Eko Targ i upcycling na terenie OFF Piotrkowskiej	66
Rys. 6.18. Kompleks biurowy realizowany przez inwestora na terenie OFF Piotrkowskiej	67
Rys. 7.1. Wpływ kreatywnego placemaking'u na kształtowanie miasta zrównoważonego	73
Rys. 8.1. Obszary objęte Gminnym Programem Rewitalizacji.....	75
Rys. 8.2. Kreatywny potencjał dzielnicy Oksywie.....	76
Rys. 8.3. Kreatywny potencjał dzielnicy Chylonia	77
Rys. 8.4. Kreatywny potencjał dzielnicy Witomino	77
Rys. 8.5. Kreatywny potencjał dzielnicy Leszczynki	78
Rys. 8.6. Kreatywny potencjał dzielnicy Babie Doły.....	79
Rys. 9.1. Liczba ludności Oksywia w latach 2010-2020	80
Rys. 9.2. Udział poszczególnych grup produkcyjnych w ludności Oksywia i Gdyni w 2020 roku	80
Rys. 9.3. Rodzaje działalności gospodarczej w Gdyni w 2021 roku wg sekcji PKD 2007	81
Rys. 9.4. Liczba przedsiębiorstw w sektorze kreatywnym Gdyni wg sekcji PKD 2007 (sekcja M + R) w latach 2012-2021	81
Rys. 9.5. Charakterystyka i rozmieszczenie sektorów kreatywnych w Gdyni.....	82
Rys. 9.6. Udział poszczególnych działalności w sektorze kreatywnym Oksywia i Gdyni	83
Rys. 9.7. Zadowolenia z życia mieszkańców dzielnicy Oksywie.....	83
Rys. 9.8. Liczba złożonych wniosków dzielnicowych do Budżetu Obywatelskiego w latach 2015-2021	84
Rys. 9.9. Liczba złożonych wniosków dzielnicowych do Budżetu Obywatelskiego w roku 2021 w podziale na dzielnice	85
Rys. 9.10. Frekwencja w głosowaniu na projekty zgłoszone do Budżetu Obywatelskiego w latach 2017-2021	85
Rys. 9.11. Frekwencja w głosowaniu na projekty zgłoszone do Budżetu Obywatelskiego w roku 2021 w dzielnicach Gdyni.....	86
Rys. 9.12. Analiza funkcji dzielnicy Oksywie.....	87
Rys. 9.13. Dostępność komunikacyjna dzielnicy Oksywie	88
Rys. 9.14. Uwarunkowania przyrodnicze dzielnicy Oksywie.....	89
Rys. 9.15. Uwarunkowania historyczne i kulturowe dzielnicy Oksywie	90

Rys. 9.16. Analiza potencjałów dzielnicy Oksywie.....	91
Rys. 9.17. Analiza problemów dzielnicy Oksywie	92
Rys. 10.1. Śródmiejski rdzeń kreatywny i ośrodki satelitarne	95
Rys. 10.2. Schemat oddziaływania rdzenia kreatywnego.....	96
Rys. 10.3. Schemat powiązań ośrodków satelitarnych.....	97
Rys. 10.4. Wizja rozwoju Oksywia jako kreatywnego ośrodka satelitarnego	101
Rys. 10.5. Centrum Edukacji Ekologicznej	102
Rys. 10.6. Galeria Murali.....	103
Rys. 10.7. Osiedle zrównoważone przy ulicy Arciszewskich	104
Rys. 10.8. Centrum Kreatywne	105
Rys. 10.9. Sieć przedsiębiorstw kreatywnych na Okywiu	106
Rys. 10.10. Projekt kreatywnych syntaxów na Okywiu	107
Rys. 10.11. Schemat funkcjonowania zaprojektowanych kreatywnych syntaxów.....	107

SPIS TABEL

Tab. 6.1. NDSM Wharf, Superkilen oraz OFF Piotrkowska jako modelowe przykłady zastosowania kreatywnego placemaking'u.....	47
Tab. 6.2. Ocena przypadków pod kątem kluczowych zagadnień w kontekście obranego tematu	67
Tab. 8.1. Ocena kreatywnego potencjału rewitalizowanych dzielnic Gdyni.....	79

ZAŁĄCZNIKI

Plansza nr 1 „część teoretyczna”

Plansza nr 2 „studium przypadku”

Plansza nr 3 „część aplikacyjna – analizy”

Plansza nr 4 „część aplikacyjna – projekt”

Artykuł pt.: „Miasto zrównoważone a miasto kreatywne. Określenie relacji i poszukiwanie wspólnego kształtu przestrzeni na przykładzie Kopenhagi.”

inż. Natalia Pietrzycka
Politechnika Gdańska
Wydział Architektury
Gospodarka Przestrzenna

MIASTO ZRÓWNOWAŻONE A MIASTO KREATYWNE. OKREŚLENIE RELACJI I POSZUKIWANIE WSPÓLNEGO KSZTAŁTU PRZESTRZENI NA PRZYKŁADZIE KOPENHAGI

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest zbadanie możliwości określenia wspólnego kształtu przestrzeni dwóch pozornie kontrastowych idei – miasta zrównoważonego i kreatywnego. Niniejszy artykuł przedstawia definicje obu idei i typowe dla nich cechy wpływające na strukturę i funkcjonowanie miasta. Jako sposoby oceny stopnia zrównoważenia i kreatywności miasta przedstawiono narzędzia w postaci Rankingu Zrównoważonych Miast Arcadis oraz Monitora Miast Kultury i Kreatywności. Opisaną teorię skonfrontowano z praktyką przedstawiając przykład Kopenhagi, zajmującej czołowe miejsca w obu rankingach. W studium przypadku skupiono się na opisie miasta pod kątem aspektów zrównoważonych i kreatywnych, potwierdzając, że teoretyczne założenia obu idei znajdują odzwierciedlenie w praktyce. Dowodem na to, że przypadek Kopenhagi umiejętnie łączy obie idee jest porównanie z najbardziej zrównoważonym miastem - Londynem i najbardziej kreatywnym – Paryżem. Wyniki przeprowadzonych badań udowadniają, że połączenie obu tych idei i zrównoważony rozwój miasta kreatywnego są jak najbardziej możliwe. Podsumowaniem artykułu są wnioski w zakresie cech wspólnych miasta zrównoważonego i kreatywnego oraz przedstawienie kierunków rozwoju wspólnego kształtu przestrzeni.

Słowa kluczowe: miasto zrównoważone, miasto kreatywne

SUSTAINABLE CITY VS CREATIVE CITY. DEFINING THE RELATIONSHIP AND SEARCHING FOR A COMMON SHAPE OF SPACE ON THE EXAMPLE OF COPENHAGEN

Abstract

The main aim of the article is to investigate the possibility of defining the common shape of the space of two seemingly contrasting ideas - a sustainable and creative city. This article presents the definitions of both ideas and their typical features influencing the structure and functioning of the city. Tools in the form of the Arcadis Sustainable Cities Index and the Cultural and Creative Cities Monitor were presented as methods of assessing the degree of sustainability and creativity of a city. The described theory was confronted with practice, presenting the example of Copenhagen, which occupies the leading positions in both rankings. The case study focused

on the description of the city in terms of sustainable and creative aspects, confirming that the theoretical assumptions of both ideas are reflected in practice. The proof that the case of Copenhagen skillfully combines both ideas is the comparison with the most sustainable city - London, and the most creative - Paris. The results of the conducted research prove that the combination of both of these ideas and the sustainable development of a creative city are possible. The article is summarized with conclusions on the common features of a sustainable and creative city and the presentation of directions for the development of a common shape of space.

Keywords: sustainable city, creative city

WSTĘP

Miasto zrównoważone stanowi obecnie jeden z głównych kierunków rozwoju miast, które muszą odpowiedzieć na narastające problemy związane z postępującymi zmianami klimatycznymi. W jego nurt wpisują się zdobywające popularność koncepcje takie jak miasto zwarte, smart city, nowa urbanistyka czy też miasto krótkich odległości. Wszystkim im przyświeca idea tworzenia miast żyjących w zgodzie z naturą. Z kolei miasto kreatywne kojarzy się z postępującym rozwojem społeczno-gospodarczym opartym na sektorach kreatywnych. Idea miast kreatywnych zdobywa popularność ze względu na rosnącą konkurencyjność pomiędzy ośrodkami. Miasta chcą oferować swoim mieszkańcom i użytkownikom atrakcyjne miejsca, bogatą ofertę kulturalno-rozrywkową i wyjątkowy klimat wyróżniający je na tle innych ośrodków. Obie te idee, choć z pozoru zupełnie odmienne, mają wiele wspólnego. Celem niniejszego artykułu jest wykazanie podobieństw w zakresie kształtu przestrzeni miasta zrównoważonego i kreatywnego.

1. IDEA MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO

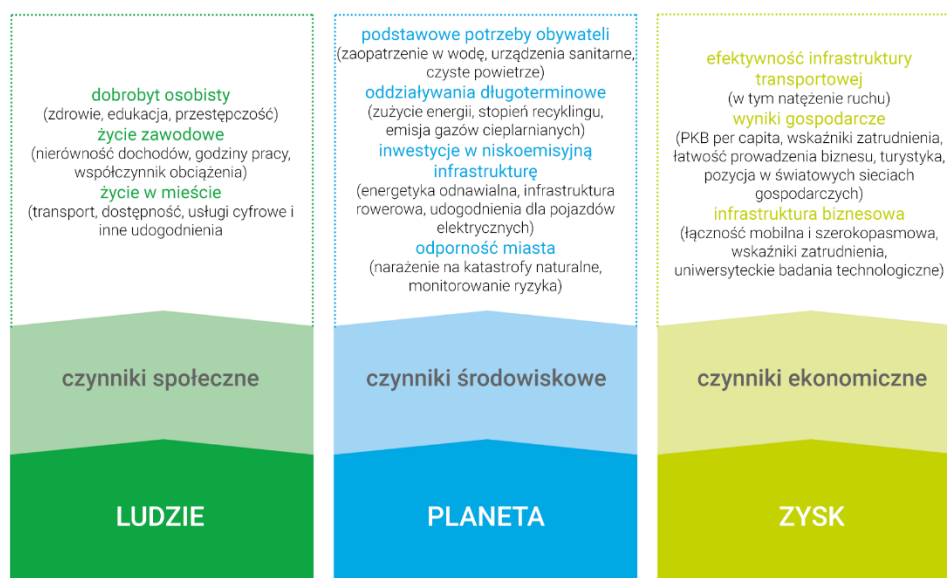
Miasto można określić mianem zrównoważonego, wtedy, gdy jego rozwój postępuje w sposób zrównoważony, polegający na racjonalnym kształtowaniu relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko oraz zaspokajaniem potrzeb ludzkich, decydujących o jakości życia.[1] Miasto zrównoważone powinna cechować równowaga ekonomiczna, społeczna, środowiskowa, polityczna, a także równowaga pod względem mieszkalnictwa, tożsamości i dziedzictwa kulturowego. Pomimo, iż wszystkie miasta powinny w miarę możliwości do tej równowagi zmierzać, i wiele z nich może się do niej znacząco zbliżyć, to jednak osiągnięcie jej wydaje się być utopijną ideą. Dlatego też koncepcja miasta zrównoważonego pojmowana jest jako rodzaj miasta idealnego, które stanowi pewien wzorzec, do którego należy dążyć.[2] Jak zauważa Michał Stangel w ostatnich latach zrównoważony rozwój staje się elementem nowej doktryny urbanistycznej i nawiązując do kwestii terminologicznych proponuje przyjęcie terminu 'zrównoważona urbanistyka' dla określenia nurtu obejmującego problematykę rozwoju i kształtowania miast w aspekcie rozwoju zrównoważonego. Do tego nurtu zaliczyć można

zdobywające popularność koncepcje takie jak miasto zwarte, smart city, nowa urbanistyka czy też miasto krótkich odległości.[3] Dla wszystkich tych idei istotne są takie zagadnienia jak:

- forma przestrzenna miasta;
Miasto zrównoważone powinno być zwarte, kompaktowe i powinno zapobiegać rozpraszaniu zabudowy. Powinno zatem charakteryzować się ułatwionym dostępem do różnorodnych usług i udogodnień, zwiększając intensywność interakcji i tym samym zmniejszając zapotrzebowanie na energię i teren.
- struktura użytkowania terenu;
Miasto zrównoważone powinno składać się z obszarów wielofunkcyjnych, ułatwiających dostęp i zmniejszających zapotrzebowanie na transport.
- transport miejski;
Miasto zrównoważone powinno posiadać dobrze funkcjonujący transport publiczny, bogatą infrastrukturę rowerową i pieszy zasięg do różnorodnych usług, co pozwala na ograniczenie korzystania z transportu samochodowego i tym samym zwiększenie jakości środowiska.
- proekologiczne rozwiązania w sferze gospodarki miejskiej;
Miasto zrównoważone powinno efektywnie gospodarować odpadami i gospodarką wodną, a także wykorzystywać odnawialne źródła energii i eliminować źródła niskiej emisji.
- proekologiczne rozwiązania architektoniczno-urbanistyczne;
Miasto zrównoważone powinno wpisywać się w ideę zielonej urbanistyki, a zatem przeplatać strukturę miasta z terenami biologicznie czynnymi, uzupełniać budynki zielenią, czy stosować inteligentne rozwiązania.[4]

Podane cechy stanowią pewne wyznaczniki kształtowania miasta zrównoważonego, jednakże jak zauważa Lidia Mierzejewska nie ma jednego uniwersalnego modelu rozwoju miasta zrównoważonego. Miasta powinny szukać indywidualnej, dopasowanej do swoich uwarunkowań ścieżki zrównoważonego rozwoju, przy czym mogą, a nawet wskazane jest to, aby korzystały z istniejących osiągnięć teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań stosowanych w innych miejscach.[5]

W dokonaniu oceny czy dane miasto można określić zrównoważonym można się posłużyć obowiązującymi rankingami oceniającymi stopień zrównoważenia. Wiele z nich jako wyznacznik uznaje stopień realizacji celów zrównoważonego rozwoju, opracowanych w ramach rezolucji Agenda 2030. Przykładem takiego rankingu jest Ranking Miast Zrównoważonych sporządzony przez globalną firmę Arcadis, w którym cele zrównoważonego rozwoju posłużyły do stworzenia wskaźników oceny zrównoważenia miast, odnoszących się do kwestii społecznych, środowiskowych i ekonomicznych.[6] Na rys. 1.1. przedstawiono wszystkie wskaźniki brane pod uwagę w niniejszym rankingu:

Rys.1.1. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju miast według rankingu Arcadis
 źródło: opracowanie własne na podstawie *Citizen Centric Cities. The Sustainable Cities Index 2018*, Arcadis

2. IDEA MIASTA KREATYWNEGO

Idea miasta kreatywnego narodziła się w późnych latach 80., a u jej podstaw leżało przekonanie, że każde miasto ma do zaoferowania więcej niż mogłoby się na pierwszy rzut oka wydawać.[7] Narodziny idei opisuje Richard Florida (2002r.) upatrując ich źródła w przeobrażeniach społecznych, których siłą napędową jest ludzka kreatywność. Jak zauważa Florida kreatywność, czyli najprościej mówiąc zdolność wytwarzania nowych form, zdominowała niemalże wszystkie gałęzie współczesnej gospodarki i tym samym zrewolucjonizowała funkcjonowanie miast. W dzisiejszych czasach na ich kształt w znaczącym stopniu wpływa klasa kreatywna, którą tworzą ludzie zajmujący się kreowaniem nowych idei i rozwiązań, a więc m.in. naukowcy, inżynierowie, architekci, projektanci, artyści, muzycy, ludzie pracujący w szkolnictwie i w rozrywce. Jako że głównym źródłem ich zarobków jest tworzenie, cechuje ich znacznie większa indywidualność i elastyczność niż klasę robotniczą i usługową. Ma to odzwierciedlenie także w zakresie wyboru miejsca zamieszkania. Ludzie kreatywni wybierają miejsca jakościowe, w których chcą mieszkać i w których mogą się rozwijać. Nie przywiązują się do miejsca pracy, ponieważ mogą pracować w dowolnym miejscu na świecie. Miejsca dla nich atrakcyjne to takie, które mają wiele do zaoferowania, poprzez szanse ekonomiczne i wszelkie udogodnienia po otwartość na różnorodność i możliwość wyrażania siebie. Zamiast bezosobowych peryferii wybierają więc tętniące życiem śródmieścia.[8] Tym co przyciąga ich do miast nie są jego fizyczne aspekty, na które miasta przeznaczają większość dochodów, ale to co miasto ma do zaoferowania w kwestii doznań, udogodnień i możliwości rozwoju własnej kreatywnej tożsamości.[9] Klasa kreatywna stawia więc przed miastem nowe wyzwania, jako że „oprócz klimatu dla biznesu musi posiadać klimat dla ludzi” [10] oraz wyróżniać się wielowymiarowością i różnorodnością. Wśród głównych cech miasta kreatywnego wymienić można następujące:

- obecność klasy kreatywnej;

Miasta kreatywne charakteryzują się znacznie wyższym od przeciętnej skupiskiem klasy kreatywnej, których obecność napędza rozwój gospodarki, przyciągając branże zainteresowane ich zatrudnieniem i szukające lokalizacji w centrach, zapewniających przyjemne, stymulujące środowisko dla pracowników.[11]

- działalność twórcza;
Integralną częścią funkcjonowania miasta kreatywnego jest działalność twórcza, która przejawia się nie tylko w kwestii zatrudnienia, ale także w wysokiej jakości infrastrukturze społecznej i kulturowej.
- odpowiednia kombinacja twardej i miękkiej infrastruktury;
Miasta kreatywne to nie tylko twarda zabudowa, ale przede wszystkim miejsca, dzięki którym możliwy jest rozwój sieci i interakcji społecznych.[12] Na kluczowe znaczenie miejsc w mieście kreatywnym zwraca uwagę także Florida, twierdząc, że to dzięki nim powstaje środowisko o wyrazistym charakterze, w którym możliwe jest umacnianie kreatywnej tożsamości.[13]
- otwartość i różnorodność;
Miasta kreatywne stanowią mieszkankę różnych kultur i idei, dzięki czemu stają się atrakcyjne dla szerokiego grona odbiorców, ponieważ każdy jest w stanie w nich odnaleźć i w krótkim czasie stać się częścią społeczności.
- autentyczność i unikalna tożsamość;
Miasta kreatywne charakteryzuje umiejętne przenikanie się starej i nowej zabudowy oraz wysoka jakość przestrzeni publicznych i walory przyrodnicze.
- silna wspólnota;
Miasto kreatywne stanowią silne wspólnoty, ponieważ ludzie kreatywni, częściej niż przeciętni mieszkańcy, angażują się w funkcjonowanie miasta, chcąc przełożyć swoją tożsamość na tożsamość miejsca.[14]
- odporność;
Miasto kreatywne to także miasto odporne, ponieważ kreatywność niesie ze sobą wiele możliwości i potencjalnych rozwiązań na wszelkie problemy miejskie.[15]

Miasto kreatywne nie ma jednej definicji, istnieją jedynie opisane powyżej koncepcje, według których u jego podstaw leży gospodarka kreatywna. W najprostszych słowach miasto można nazwać kreatywnym, w momencie, w którym charakteryzuje się znacznie wyższym od przeciętnej skupiskiem klasy kreatywnej, a także koncentracją przedsiębiorstw działających w sektorze kreatywnym.

W dokonaniu oceny czy dane miasto można określić kreatywnym jako wyznacznik można potraktować wskaźniki opracowane przez Wspólne Centrum Badawcze w ramach Monitora Miast Kultury i Kreatywności, który wykorzystuje informacje ilościowe i jakościowe do pomiaru potencjału kulturowego i twórczego miast. Na potencjał ten składa się 29 wskaźników, odnoszących się do dziewięciu wymiarów polityki, odzwierciedlającej trzy główne aspekty kulturowego życia miasta: „Dynamikę Kultury”, „Gospodarki kreatywnej” i „Korzystne Środowisko”. Na rys. 2.1. przedstawiono wszystkie wskaźniki brane pod uwagę w niniejszym rankingu:

Subindeksy		Wymiary	Wskaźniki	
Indeks C3	1. Dynamika Kultury	1.1. Miejsca i obiekty kulturowe	1	Zabytki i obiekty charakterystyczne
			2	Muzea i galerie sztuki
			3	Kina
			4	Hale koncertowe i muzyczne
	2. Gospodarka Kreatywna	1.2. Uczestnictwo w kulturze i atrakcyjność	5	Teatry
			6	Noclegi turystyczne
			7	Odwiedzający muzea
			8	Frekwencja w kinach
			9	Satysfakcja z placówek kulturowych
3. Korzystne Środowisko	2.1. Miejsca pracy w sektorach kreatywnych	10	Praca w sektorze sztuki, kultury i rozrywki	
		11	Praca w mediach i komunikacji	
		12	Praca w pozostałych sektorach kreatywnych	
	2.2. Własność intelektualna i innowacje	13	Zgłoszenia patentowe ICT	
		14	Zgłoszenia projektów wspólnotowych	
	2.3. Nowe miejsca pracy w sektorach kreatywnych	15	Praca w nowych firmach z sektora sztuki, kultury i rozrywki	
		16	Praca w nowych firmach z sektora mediów i komunikacji	
		17	Praca w nowych firmach z pozostałych sektorów kreatywnych	
	3.1. Kapitał społeczny i edukacja	3.2. Otwartość, tolerancja i zaufanie	18	Absolwenci kierunków artystycznych i humanistycznych
			19	Absolwenci kierunków ICT
			20	Pozycje w rankingach uniwersyteckich
			21	Absolwenci zagraniczni
	3.3. Połączenia lokalne i międzynarodowe	3.4. Jakość zarządzania	22	Populacja cudzoziemców
			23	Tolerancja cudzoziemców
			24	Integracja cudzoziemców
			25	Zaufanie publiczne
3.4. Jakość zarządzania		26	Dostępność lotów pasażerskich	
		27	Dostępność drogowa	
		28	Dostępność kolejowa	
		29	Jakość zarządzania	

Rys. 2.1. Wskaźniki Monitora Miast Kultury i Kreatywności
źródło: opracowanie własne na podstawie *The Cultural and Creative Cities Monitor*, Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej, Luksemburg 2019

3. KOPENHAGA JAKO PRZYKŁAD MIASTA ZRÓWNOWAŻONEGO I KREATYWNEGO

3.1. Charakterystyka Kopenhagi jako miasta kreatywnego i zrównoważonego

W celu jak najdokładniejszego rozpoznania relacji pomiędzy miastem zrównoważonym a miastem kreatywnym i skonfrontowania teorii z praktyką, postanowiono przedstawić przykład miasta, które plasuje się w czołówce wyżej opisywanych rankingów. Kopenhaga zajmuje jedenaste miejsce na świecie w Rankingu Zrównoważonych Miast Arcadis i pierwsze miejsce w Europie w rankingu Monitora Miast Kultury i Kreatywności w swojej grupie populacji. Stanowi zatem idealny przykład miasta, które umiejętnie łączy obie idee.

Kopenhaga od wielu lat znajduje się w czołówce rankingu najlepszych miast do życia. Stolica Dani postrzegana jest jako „najbardziej zielone miasto na świecie” według raportu Global Green Economy Index (GGEI).[16] Tytuł ten zawdzięcza podejściu do rozwoju terenów zielonych w mieście – aż 40% miasta stanowią tereny zielone, a największy park Naturcenter Vestamager liczy 2 tysiące hektarów.[17] Nie bez znaczenia jest także podejście do rozwoju zrównoważonego transportu, dzięki któremu kolejnym tytułem jakim określa się Kopenhagę jest rowerowa stolica

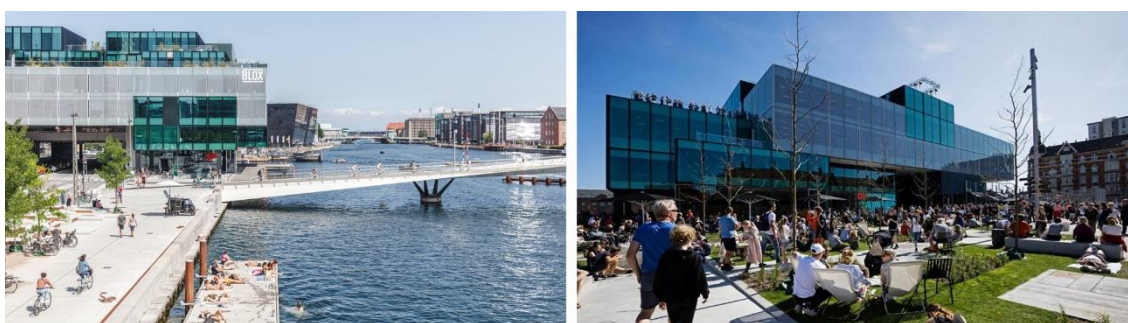
Europy. Podejście do komunikacji w mieście oraz duże nakłady na infrastrukturę sprawiły, że 56% mieszkańców Kopenhagi do codziennych dojazdów do pracy czy szkoły wybiera rowery, 20% transport publiczny, a 10% podróżuje pieszo.[18] Władze Kopenhagi starają się, by miasto do 2025 roku było neutralne względem środowiska, w czym pomóc mają inwestycje w energię odnawialną, racjonalne gospodarowanie odpadami oraz wymogi w zakresie nowo powstałej zabudowy. Powstały w 2010 roku Adaptacyjny Plan Klimatyczny, zakłada wiele zielonych inicjatyw i projektów przeciwdziałających negatywnym skutkom zmian klimatu, w tym program adaptacji poprzez zielone dachy i fasady, zgodnie z którym wszystkie nowo budowane i modernizowane budynki z dachem płaskim muszą być obsadzone roślinami.[19] W efekcie w Kopenhadze powstają coraz śmielsze projekty, które umiejętnie łączą ekologię z funkcją rekreacyjną, dzięki czemu zrównoważone rozwiązania stają się bardziej akceptowane, a nawet pożądanym przez mieszkańców. Doskonałym przykładem jest innowacyjny obiekt Copenhill, który zamienia odpady w energię, która zaopatruje dziesiątki tysięcy domów i firm. Budynek spełnia jednak nie tylko funkcje zakładu produkującego energię, ale również funkcje edukacyjne i rekreacyjne. Copenhill to także ośrodek edukacji ekologicznej i nowoczesne centrum rekreacyjne, w skład, którego wchodzi park przyrodniczy, stok narciarski, szlak turystyczny i najwyższa na świecie ścianka wspinaczkowa. Miasto kładzie nacisk na zrównoważony rozwój w aspekcie społecznym, stale dążąc do poprawy jakości życia mieszkańców, również poprzez wzmocnienie wizerunku miasta otwartego. Kopenhaga stanowi miasto przepełnione różnorodnością i właśnie na tej różnorodności opiera swoją siłę. Z hasłem „Copenhagen. Open for You.” (pl: *Kopenhaga. Otwarta dla Ciebie.*) promuje się jako miasto otwarte na wszystkich mieszkańców i turystów, niezależnie od kultury czy pochodzenia. Nie są to, jednakże puste słowa i miasto rzeczywiście podejmuje działania w celu stworzenia przyjaznej atmosfery i środowiska, w którym każdy ma głos i rolę do odegrania. Zauważyć to można szczególnie w podejściu władz miejskich do wdrażania nowych inwestycji na terenie miasta, gdzie partycypacja społeczna stanowi postawę działania. Wrażliwość na potrzeby społeczeństwa przejawia się także w podejściu do samego planowania przestrzennego – jako główny cel władze miasta postawiły sobie odległość mieszkańców od najbliższych ośrodków rekreacji. Większość mieszkańców dzieli jedynie piętnastominutowy spacer od atrakcyjnych przestrzeni publicznych i ośrodków zapewniających publiczny rozrywkę.[20] Miasto ma służyć ludziom i w taki sposób jest projektowane. Dlatego też aspekt społeczny często łączony jest z aspektem ekologicznym, w efekcie czego rośnie zainteresowanie przestrzeniami takimi jak Østergro – farma miejska na dachu, czy jeden z wielu ogrodów społecznych, powstałych z inicjatywy mieszkańców - Øens Have.

Rys. 3.1. Østergro i Øens Have, Kopenhaga

źródło: [1] <https://www.kobenhavnergron.dk/>, [2] <https://www.wonderfulcopenhagen.com/> [data dostępu: 27.09.2021r.]

Kopenhaga oprócz zrównoważonych rozwiązań, kojarzona jest także z mnogością ciekawych zabytków i charakterystycznym dziedzictwem kulturowym. Jako dopełnienie historycznych obiektów, w stolicy Danii powstaje coraz więcej innowacyjnych budowli związanych z kulturą i sztuką. W samym sercu historycznego centrum miasta 19 muzeów i instytucji kulturalnych tworzy Kopenhaską Dzielnicę Kulturalną. Wśród nich na wyróżnienie zasługuje BLOX, siedziba szeregu instytucji kreatywnych i kulturalnych, w tym Duńskiego Centrum Architektury. Inwestycja przekształciła opuszczoną wcześniej, poportową część Kopenhagi w tętniącą życiem przestrzeń miejską skierowaną do wszystkich mieszkańców. BLOX to krajowe i międzynarodowe miejsce spotkań, które angażuje ludzi w architekturę, design i zrównoważony rozwój miast, poprzez wystawy, wydarzenia, rozwój biznesu i nowe partnerstwa. Dzięki atrakcyjnym nadwodnym przestrzeniom publicznym, dobrym połączeniom dla rowerzystów i pieszych oraz bogatej ofercie kulturalno-rozrywkowej przestrzeń stała się prawdziwą sceną miejskiego życia.

Rys. 3.2. BLOX, Kopenhaga

źródło: [1] <https://www.visitcopenhagen.com/>, [2] <https://www.themayor.eu/> [data dostępu: 27.09.2021r.]

Inwestycje w obiekty związane z kulturą, sztuką i nauką przekładają się na stale rosnący udział sektora kreatywnego w gospodarce miasta. Kopenhaga jest znana na całym świecie jako kreatywne centrum z dużą koncentracją firm z branży projektowania, architektury, mody, sztuki, rzemiosła, rozrywki, a także branży gier. Obecnie jest to jeden z najdynamiczniej rozwijających się sektorów w mieście, czego potwierdzeniem są dane Monitora Miast Kultury i Kreatywności. Zgodnie z nimi Kopenhaga zajmuje pierwsze miejsce wśród krajów europejskich pod względem zatrudnienia w dziedzinie sztuki, kultury i rozrywki oraz trzecie miejsce w mediach i

komunikacji.[21] Czynnikiem wyróżniającym Kopenhagę jest także szereg kreatywnych rozwiązań na pograniczu sztuki, designu, architektury i urbanistyki. Doskonałym przykładem jest Superkilen, jedna z najbardziej oryginalnych i znanych przestrzeni publicznych oraz modelowy przykład rewitalizacji problemów obszarów miejskich. Superkilen to kilometrowy park, podzielony na trzy strefy – Czerwony Plac, Czarny Rynek i Zielony Park, które pomimo wizualnego podziału stanowią przestrzeń integracji. Wyjątkowość projektu tkwi w podkreśleniu różnorodności i wielokulturowości obszaru poprzez instalacje artystyczne tworzące światową wystawę, na którą składają się obiekty pochodzące ze wszystkich narodowości obecnych na obszarze. Park Superkilen stworzył warunki do dzielenia się swoją kulturą i sztuką oraz do wzmocnienia poczucia wspólnoty i wzajemnej tolerancji.

Rys. 3.3. Park Superkilen, Kopenhaga

źródło: [1] archello.com, [2], [3] miesarch.com [data dostępu: 09.05.2021r.]

Sztuka publiczna odgrywa dużą rolę w kształtowaniu krajobrazu miasta. Poza Superkilen jako przykład można podać most Cirkelbroen, dzieła artystów zdobiące przestrzeń nowo powstałych stacji metra, rosnącą ilość murali na kopenhaskich budynkach a także tymczasowe instalacje artystyczne, angażujące mieszkańców, takie jak Rope Forest z 2010 roku. Poza sztukę wizualną duża popularnością cieszy się także sztuka sceniczna – w mieście regularnie odbywają się koncerty, festiwale pod gołym niebem i spotkania muzyczne.

W poniższej tabeli wypisano cechy Kopenhagi wpisujące się w ideę miasta zrównoważonego oraz te wpisujące się w ideę miasta kreatywnego:

Tab.1.Cechy Kopenhagi wpisujące się w idee miasta zrównoważonego i kreatywnego

Miasto zrównoważone	Miasto kreatywne
neutralność względem środowiska jako priorytet rozwoju	sektory kreatywne jako istotna gałąź gospodarki
bogactwo terenów zielonych	wysoka jakość przestrzeni publicznych i bogactwo zieleni
zrównoważony transport	przyjazna, ludzka skala
inwestycje w proekologiczne rozwiązania	kreatywne rozwiązania na pograniczu sztuki, designu, architektury i urbanistyki
otwartość i dostępność – sprawiedliwość społeczna	otwartość i dostępność – różnorodność kulturowa i warunki do rozwoju kreatywności
miasto 15-minutowe – kompaktowe	jakościowe miejsca tworzące przestrzeń integracji

świadome społeczeństwo i rosnąca ilość ekologicznych inicjatyw	znacząca rola partycypacji społecznej i zaangażowanie mieszkańców w funkcjonowanie miasta
nowa zabudowa umiejętnie łączona z ekologicznymi rozwiązaniami	bogate dziedzictwo kulturowe umiejętnie łączone z innowacyjnymi obiektami kulturalno-rozrywkowymi

źródło: opracowanie własne

3.2. Kopenhaga na tle innych miast

W celu udowodnienia, że Kopenhaga stanowi modelowy przykład połączenia obu idei, postanowiono porównać ją z miastami zajmującymi pierwsze miejsca w opisywanych w dwóch pierwszych rozdziałach rankingach miast zrównoważonych (*Arcadis: The Sustainable Cities Index*, 2018) i kreatywnych (*Monitor Miast Kultury i Kreatywności*, 2019). W przypadku rankingu miast zrównoważonych jest to Londyn, natomiast w przypadku rankingu miast kreatywnych Paryż plasuje się na pierwszym miejscu w swojej grupie populacji i otrzymał najwyższą średnią ocenę w indeksie C3 spośród wszystkich miast w rankingu.

W porównaniu miast pod względem ich stopnia zrównoważenia wzięto pod uwagę pozycję w rankingach szczegółowych, odnoszących się do trzech wymiarów zrównoważenia: ludzie, planeta oraz zysk. Dla lepszego zrozumienia zmieniono nazwy wymiarów na zrównoważone społeczeństwo, proekologiczne rozwiązania i zrównoważona gospodarka, które lepiej obrazują o co chodzi w danej kategorii. Miastom przypisano oceny w trzystopniowej autorskiej skali w zależności od pozycji w rankingu – im wyższa pozycja tym wyższa ocena. Poniższa tabela prezentuje wyniki porównania:

Tab.2. Porównanie wybranych miast pod względem stopnia zrównoważenia

	zrównoważone społeczeństwo	proekologiczne rozwiązania	zrównoważona gospodarka	SUMA
Kopenhaga	●○○	●●●	●●○	6/9
Londyn	●●●	●●○	●●●	8/9
Paryż	●●○	●○○	●○○	4/9

źródło: opracowanie własne na podstawie *Citizen Centric Cities The Sustainable Cities Index 2018*, Arcadis

W powyższej tabeli widać, że Kopenhaga plasuje się pomiędzy Londynem i Paryżem pod względem stopnia zrównoważenia, a tym co ją szczególnie wyróżnia są proekologiczne rozwiązania.

W porównaniu miast pod względem kreatywności wzięto pod uwagę średnią ocenę w poszczególnych subindeksach, składających się na Indeks C3, mierzący stopień kulturowego i kreatywnego rozwoju miasta. Miastom przypisano oceny w trzystopniowej skali w zależności od uzyskanej średniej – im wyższa średnia tym wyższa ocena. Poniższa tabela prezentuje wyniki porównania:

Tab.3. Porównanie wybranych miast pod względem kreatywności

	dynamika kultury	gospodarka kreatywna	korzystne środowisko	SUMA
Kopenhaga	●●○	●●○	●●○*	6/9
Londyn	●○○	●○○	●●●	5/9
Paryż	●●●	●●●	●●○*	8/9

*ze względu na taką samą średnią ocenę w danym subindeksie oba miasta uzyskały tę samą ocenę

źródło: opracowanie własne na podstawie *The Cultural and Creative Cities Monitor*, Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej, Luksemburg 2019

Wnioski z powyższej tabeli są podobne, jak w przypadku poprzedniej – Kopenhaga plasuje się pomiędzy oboma miastami, co pozwala stwierdzić, że jest w równym stopniu miastem kreatywnym, jak i zrównoważonym. Przypadki Londynu i Paryża pokazują, że rozwój jednej idei często odbywa się kosztem drugiej – i tak najbardziej zrównoważone miasto wypadło najslabiej pod względem stopnia kreatywności, a najbardziej kreatywne miasto wypadło najslabiej pod względem stopnia zrównoważenia. Przykład Kopenhagi udowadnia, że połączenie obu idei i rozwój miasta kreatywnego w zrównoważony sposób jest jak najbardziej możliwy.

4. WSPÓLNY KSZTAŁT PRZESTRZENI – WNIOSKI DOTYCZĄCE KSZTAŁTOWANIA MIASTA KREATYWNEGO W IDEI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Na podstawie opisanej teorii oraz przypadku Kopenhagi można stwierdzić, że te same zasady kształtowania zabudowy są istotne dla idei miasta zrównoważonego jak i kreatywnego. Przede wszystkim obie idee postulują o zachowanie kompaktowej formy miasta. W przypadku miasta zrównoważonego zwarta tkanka miejska zapobiegać ma rozlewaniu się zabudowy, zwiększając tym samym efektywność miasta i zmniejszając jego zapotrzebowanie na energię. Kompaktowość sprzyja także promocji ruchu pieszego i rowerowego, zmniejszając użycie samochodów i tym samym zanieczyszczenie powietrza. Miasto zrównoważone inwestuje w rozwój infrastruktury pieszej i rowerowej, jednocześnie wprowadzając różnego rodzaju ograniczenia dla posiadaczy aut. Kluczowe znaczenie w mieście zrównoważonym pełni także rewitalizacja – zamiast rozbudowywać się na zewnątrz miasto zrównoważone przekształca zdegradowane przestrzenie w tętniące życiem miejsca. Nie sposób nie zauważyć, że dokładnie te same zasady przyświecają kształtowaniu przestrzeni miasta kreatywnego. Jednakże w jego przypadku u podstaw zwartej zabudowy, zrównoważonego transportu i rewitalizacji miasta, leżą potrzeby społeczne, związane z przywracaniem przestrzeni miast dla ludzi. Miasto kreatywne charakteryzuje przede wszystkim szeroko pojęta dostępność, dająca możliwość nawiązywania spontanicznych interakcji i bycia częścią wspólnoty. Na dostępność składa się także różnorodność – bogata oferta usługowa, kulturalno-rozrywkowa i rekreacyjna, dzięki której miasto tętni życiem i staje się atrakcyjne w oczach ludzi kreatywnych, których obecność przyczynia się do rozwoju gospodarczego.

Kolejnym aspektem łączącym obie idee jest podejście do zieleni w mieście. W przypadku miasta zrównoważonego pełni ona istotną funkcję ekologiczną, wpływając na kontrolę mikroklimatu i wzrost bioróżnorodności. W mieście kreatywnym stanowi ona istotny czynnik wpływający na atrakcyjność przestrzeni. Jakościowe miejsca, stanowią podstawę miasta kreatywnego, a za najbardziej atrakcyjne miejsca uznaje się zazwyczaj te bogate w zielen, która stanowi nie tylko walor wizualny, ale także praktyczny, dając cień w słoneczne dni. Umiejętne wkomponowanie zieleni w przestrzenie ulic, placów i przestrzeni między budynkami wprowadza pożądaną różnorodność zarówno klimatyczną, jak i przestrzenną.

Czynnikiem łączącym obie idee jest także podejście do wdrażania działań dążących do wzrostu poziomu jakości życia. Miasto zrównoważone, dzięki proekologicznym rozwiązaniom wpływa na zwiększenie odporności miasta i zdrowia społeczeństwa. Mnogość zieleni, inwestycje w zrównoważony transport, rozwiązania w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury, a także lokalne uprawy żywności kształtują zrównoważone społeczeństwo, które charakteryzuje wysoka dbałość o środowisko i integracja w celu dbania o wspólne dobro. Świetnie ilustruje to przykład Kopenhagi, w której aż 86% mieszkańców jako środek codziennych podróży wybiera rower, transport publiczny lub komunikację pieszą. Kopenhaga to także miasto, w której stale rośnie liczba inicjatyw lokalnych w postaci ogrodów społecznych, które nie tylko korzystnie wpływają na klimat miasta, ale także na integrację jego mieszkańców. W mieście kreatywnym jakość życia przejawia się w mnogości miejsc, które stanowią podstawę jego funkcjonowania. Dzięki nim możliwy jest rozwój interakcji oraz kreatywności mieszkańców i ich zaangażowania w kształtowanie miasta. W Kopenhadze partycypacja społeczna stanowi podstawę wszelkich inwestycji, a kreatywne przestrzenie i sztuka publiczna aktywnie angażują mieszkańców, budując ich przywiązanie do miasta.

Miasto zrównoważone i miasto kreatywne łączy wiele podobieństw, wynikających z faktu iż potrzeby natury ekologicznej leżące u podstaw miasta zrównoważonego bezpośrednio wiążą się z potrzebami społecznymi leżącymi u podstaw miasta kreatywnego. Bez dbałości o podstawowe zasoby nie jest możliwe zapewnienie sprawnego funkcjonowania społeczeństwa, jego rozwoju i odpowiedniej jakości życia. Potwierdzeniem są słowa Charlesa Landry'ego, który podkreśla, że istotą miasta kreatywnego jest jego zrównoważony rozwój, czyli taki który zachowuje równowagę w kwestiach środowiskowych i ekologicznych, ale także społecznych, gospodarczych i kulturowych. Równowaga ta stanowi podstawę funkcjonowania miasta kreatywnego, które ma inspirować do nowego, kreatywnego myślenia, sprzyjającego tworzeniu miasta odpornego, ponieważ kreatywność niesie ze sobą wiele możliwości i potencjalnych rozwiązań na wszelkie problemy miejskie.[22] Kształtowanie miasta kreatywnego w idei zrównoważonego rozwoju jest zatem jak najbardziej możliwe, czego potwierdzeniem jest przypadek Kopenhagi, która umiejętnie łączy obie idee. Poszukując wspólnego kształtu przestrzeni miasta zrównoważonego i kreatywnego, jako najwyraźniej zarysowane cechy wspólne wymienić można:

- zwartość i kompaktowość;
- rewitalizacja zdegradowanych struktur;

- równowaga pomiędzy środowiskiem zbudowanym a zielenią – umiejętne wkomponowanie zieleni w przestrzeń między budynkami;
- dostępność i różnorodność ograniczająca potrzeby przemieszczania się;
- uznanie znaczenia ruchu pieszego i rowerowego;
- działania podejmowane w celu wzrostu jakości życia i integracji społecznej.

Kształtowanie miasta zrównoważonego wymaga szerokiego spojrzenia i otwartości na innowacyjne rozwiązania. Stanowi więc pole do wykorzystania kreatywności, która może przynieść wymierne korzyści zarówno ekologiczne, jak i społeczne.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2, s.5
- [2] Słodczyk J.: *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*. W: Prace i Studia Geograficzne, nr 65.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s.9
- [3] Stangel M.: *Kształtowanie Współczesnych Obszarów Miejskich w Kontekście Zrównoważonego Rozwoju*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s.20-21
- [4] Słodczyk J.: *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*. W: Prace i Studia Geograficzne, nr 65.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s.9-10
- [5] Mierzejewska L.: *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. W: Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, 2015, nr 2, s.10
- [6] *Citizen Centric Cities. The Sustainable Cities Index 2018*, Arcadis, Amsterdam 2018, s.9
- [7] Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.21
- [8] Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.28-34
- [9] Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.224
- [10] Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.30
- [11] *Creative Economy Report 2010. Creative Economy: A Feasible Development Option*, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva 2010, s.12
- [12] Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.21-22, 133
- [13] Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.36

- [14] Florida R.: *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku i życia codziennego*. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s.232-237
- [15] Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.22
- [16] *GGEI 2016 The Global Green Economy Index. Measuring National Performance in the Green Economy*, Dual Citizen LLC, Nowy Jork 2016, s.3
- [17] Widłak A.: *Kopenhaga – jedno z najbardziej „zielonych” miast na świecie*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013, s.2
- [18] <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/kopenhaga-rowerow-wiecej-niz-samochodow-53492.html> [data dostępu: 27.09.2021r.]
- [19] <http://zielonainfrastruktura.pl/program-zielonych-dachow-w-kopenhadze/> [data dostępu: 27.09.2021r.]
- [20] Widłak A.: *Kopenhaga – jedno z najbardziej „zielonych” miast na świecie*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013, s.5
- [21] *The Cultural and Creative Cities Monitor*, Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej, Luksemburg 2019, s.63
- [22] Landry Ch.: *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. Second Edition*. Earthscan, Londyn 2008, s.22